Darie
Novăceanu

INSULELE CANARE

INSULELE CANARE

Prezentarea artistică : CONSTANTIN POHRIB

Redactor : ALEXANDRU DICU
Tehnoredactor : ECATERINA ALBICI

INSULELE CANARE

Text și fotografii DARIE NOVĂCEANU / editura sport-turism, București 1981

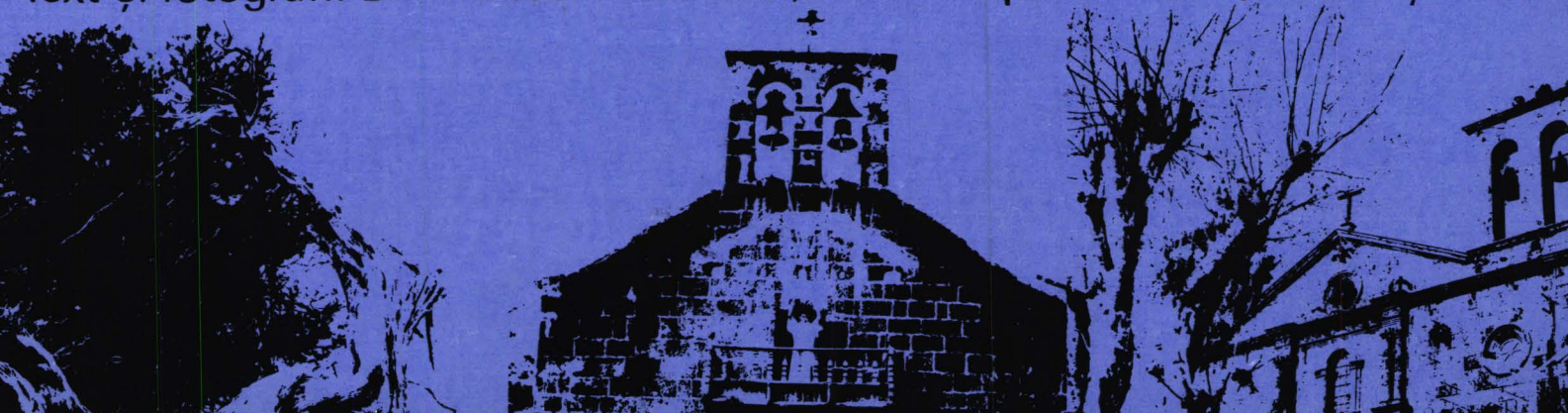

Prietenilor mei, Alfonso Armas Ayala, Blanca Lasso, Damian Vega Reyes, Imeldo Bello Baeza, Jesús Hernández Acosta, J. J. Sampedro și J. J. Armas Marcelo, de la care am învățat că o insulă este mai mult decît un continent.

Tot ceea ce ştiam şi tot ceea ce îmi închipuisem despre Insulele Canare s-a pulverizat într-o singură clipă, cînd am ancorat la ţărmurile lor. Nu pentru că n-aş fi ştiut lucruri adevărate, nici pentru că imaginaţia mea, pornind de la ele, s-ar fi îndepărtat prea mult de semnificaţia şi conţinutul acestora. Dimpotrivă, totul era aşa cum mi-arătaseră lecturile, exact aşa cum mi-nchipuisem. Dar eu nu mai puteam să cred. Nevăzută, lumea aceasta îmi fusese mult mai reală. Avută sub simţuri, ea îşi pierdea din materialitate, devenind altceva, scoţîndu-mă în afara timpului, obligîndu-mă să accept existenţa unui univers pe care bănuiala îl considerase posibil, dar pe care întîlnirea cu el îl transporta în legendă, dîndu-i dimensiuni fantastice, contururi ireale.
Înserarea contribuise, poate, şi ea la această anestezie, prăbuşindu-se bruscă şi umedă peste apele Atlanticului şi ţărmurile stîncoase, ştergînd frontiera dintre văzut şi nevăzut şi aprinzînd pe bolta cerului nişte stele mari şi galbene, ca perele coapte, gata să cadă. Palmierii, arborii liturgici ai pămînturilor calde, şi-au stins în momentele acelea flacăra verde, prefăcînd-o în foşnet. Mai apoi, venind de departe şi din adîncuri neştiute, valurile oceanului şi-au spart splendoarea dantelată de ţărmuri, adăugîndu-i foşnetului verde foşnetul lor sărat şi umplînd acest univers imposibil cu sonorităţile unei nocturne a cărei armonie rămînea punctată doar de ţipătul albatroşilor.
O forţă uriaşă, triumfătoare întotdeauna, răsuna din miile de tuburi de piatră ale ţărmului, cu toate timpurile ei, hohotitoare şi certe. Şi nimic, poate, în astfel de momente, nu-i mai plăcut decît să te laşi învins de măreţia acestor vibraţii; nimic mai frumos decît să te convingi că numai din acest nesfîrşit s-a putut naşte viaţa, cu toate formele ei. Din această imensă orgă lichidă în care s-au contopit epoci şi depărtări pentru ca omul să aibă timp şi să înveţe să înfrîngă distanţe.
Ştiute şi închipuite, Insulele Canare veniseră spre mine altfel decît mă aşteptasem. Mai întîi ca nişte uriaşe spinări de animale preistorice, apoi ca nişte înspăimîntătoare strigăte ale adîncului împietrite în oglinzile apei şi în cele din urmă aşa cum sînt cu adevărat, ca un fragment de cosmos pe care natura l-a fixat în Atlantic pentru a păstra în el, sub formă de aer, o vreme de demult, cea a Genezei, şi pentru ca oamenii să afle că umanitatea ar fi putut să aibă numai dimensiuni frumoase şi fertile.
Portul Luminii *(Puerto de La Luz)*, cel prin care continuă să treacă toate corăbiile lumii — după ce însuşi Amiralul Oceanului, Cristofor Columb, a trecut pe aici, în drumul lui spre America — fierbea sub înserarea acelei zile, copleşit de forfota multicoloră a mulţimii, dar fierberea nu tulbura cu nimic echilibrul amurgului marin. Rostite în zeci de limbi, cuvintele nu mai aveau sens, ci doar sunet, ca nişte instrumente de percuţie acoperite de melancolia ceţoasă a sirenelor. Veşnica melancolie ceţoasă a vapoarelor care-şi cer intrarea în port, aşa cum cineva îşi anunţă sosirea acasă.
Ştiam că toate porturile mari au un destin al lor. Un destin care le dă o particularitate anume şi o glorie pe care nu o împart cu nimeni. Dar niciodată nu-l intuisem, chiar

dacă aflasem cum, mai de mult, un singur ţărm a fabricat istorie şi civilizaţie pentru multe altele. Porturi care azi, cum este anticul Ur, se află la zeci de kilometri departe de oglinzile mării... Sumerienii au adormit pentru totdeauna, în morminte regeşti, la ţărmurile anticului Ur. Un somn de peste şapte mii de ani. Dar fără sumerieni, fără ţărmul lor dinaintea acestui somn, noi nu am putea şti cum ar arăta civilizaţia lumii. După cum nu am şti nici dacă i-am uita pe fenicieni, cei care s-au stins aiurea, dar mai ales în de demultul Tyr, portul prin care a trecut toată purpura lumii, cea dintîi sticlă, bronzul, fierul şi primul alfabet. Şi Portul Luminii, aici în Las Palmas, în Insulele Canare, unde oceanul e suveran jur-împrejur, iar destinul ţărmului se mărturiseşte de la sine, căci pe aici au trecut toate drumurile europene spre America şi toate drumurile americane spre Europa. Şi mai trec şi azi, ca o recunoaştere parcă pentru gloria acestui arhipelag – fragment de Cosmos care a fabricat istorie şi civilizaţie pentru un întreg continent, cel al Sudului, şi i-a dat altuia, celui european, nu numai o nouă geografie, ci şi o nesperată putere economică, modificîndu-i toate structurile.

Mai ştiam că toate porturile mari sau mici sînt ca nişte fiinţe amfibii, obligate să plutească pe loc, rămînînd pe uscat şi trăind din mare. Aici, în Insulele Canare, starea aceasta este generală şi nu se mai poate tăgădui. Oamenii înşişi, născuţi sau stabiliţi aici, în cele şapte insule ale arhipelagului şi în cinci din cele şase insuliţe, au ceva din această condiţie amfibie, unica prin care reuşesc să anuleze depărtarea şi să calce pe singurătate aşa cum noi călcăm pe propria umbră. Pentru că, oricum, ei sînt departe şi sînt singuri. Şi chiar dacă au acelaşi calendar cu noi, timpul lor e puţin mai în urmă; nu atît cît arată fusele orare, ci atît cît le impune spiritul. Aici, în Canare, de exemplu, o sapă, o greblă sau o furcă înseamnă mult mai mult decît în continentul european, unde nu ştiu dacă mai înseamnă într-adevăr ceva. Nu neapărat sau nu numai pentru că aici numărul lor e limitat, iar dincolo se poate presupune că-i infinit, ci, mai ales, pentru că, în majoritatea cazurilor, numai cu astfel de instrumente se poate da la o parte lava împietrită şi se poate aduna în locul acela un pumn de pămînt, de multe ori un pumn de praf roşu adus de vînturi din deşerturile africane, în care explodează după aceea firul de trestie, roşia, bananul sau candelabrul unui palmier. Şi tot aşa, aici, în Canare, un cîntec de pasăre, unde şi păsările pot fi numărate, înseamnă infinit mai mult decît altundeva.

Dar nu în Portul Luminii şi în nici unul din oraşele de ţărm ale arhipelagului se poate cunoaşte spiritul canarian. Primăvara eternă a acestor pămînturi care ar putea fi măsurate cu palma, pămînturi care au pînă la trei sute de zile de soare şi nu cunosc ploile decît întîmplător, această primăvară nu putea să scape – şi într-un fel nici nu era bine – oamenilor practici, cei care au făcut din ţărmurile lor un paradis pentru turiştii de pretutindeni.

Tot timpul anului, dar mai ales cînd Europa își smulge frunzele și se înfășoară în albul zăpezii, Insulele Canare îi primesc pe turiști ca pe niște păsări migratoare. Păsări migratoare căci, la urma urmelor, ei nu aduc în arhipelag decît cîntecele lor și iluzia unei bunestări. Pentru că turismul modern se face prin hîrtii de bancă, banii adevărați rămînînd altundeva, departe de primăvara eternă a acestor țărmuri. Iar spiritul, spiritul canarian, pentru a putea dăinui, se retrage de cele mai multe ori în interior, în geologia dantescă a reliefului, pe înălțimi de lavă și în adîncimi de văi, unde nu atît pămîntul, ci munca a făcut să crească arborii cei mai frumoși și plantele cele mai neașteptate. Unde păsările cîntă altfel, măsurînd altfel de eternitate și unde spiritul sau copilăria acestei lumi se simt în largul lor, exprimîndu-se în obiceiuri greu de înțeles, în povești și cîntece aproape uitate, relicve vii ale unor timpuri care n-au avut istorie, ci numai oameni.

Tot ceea ce știam și tot ceea ce îmi închipuisem despre Insulele Canare nu putea să nu se pulverizeze într-o singură clipă, atunci cînd am ajuns la țărmurile lor.

Era o înserare de joi, ajun de San Juan, adică 23 iunie, și canarienii din Las Palmas se pregăteau să sărbătorească împlinirea a 499 de ani de la fundarea orașului lor de către Juan Rejon, cavaler din Toledo, unul dintre cei dintîi spanioli care au ajuns aici. Spania uitase parcă de acest eveniment. În definitiv nici nu le mai poate reține pe toate cîte le-a provocat. Astfel că, în timp ce pe ecranele televizoarelor, de la 1762 kilometri, adică de la Madrid, veneau imaginile unei corride, aici, în Las Palmas, într-un părculeț lipit de strada Triana, locuitorii orașului își începeau sărbătoarea lor. Și cînd nu mai așteptam nimic, nici o emoție și încercam să adorm, numărînd în gînd turmele de delfini care ne însoțiseră plutirea, ca o escortă neptuniană, s-au auzit primele pocnituri pirotehnice. Orașul întreg s-a acoperit după aceea cu o ploaie năprasnică de artificii și tunete. Au urmat dansurile și cîntecele — *sorondongo*-urile, *isas*-urile și *folias*-urile — aceste stranii relicve, singurele, alături de legende, care mai vorbesc despre ființa primilor locuitori ai arhipelagului, reuniți sub numele de *guanci*.

Nocturnei de la intrarea în port i s-a adăugat acum flacăra sărbătorii, despletită pe toate străzile, ca un uriaș fluviu ce se pierdea în imensitatea oceanului. Am stat și i-am ascultat curgerea pe sub perele galbene ale stelelor pînă tîrziu, părăsindu-l doar în clipa cînd un vapor, poate ultimul din noaptea aceea, intra cu toate ferestrele aprinse, ca o nălucă a mării, în Portul Luminii. Nu mai avea rost să număr delfini: amplificată, veselia palmenilor a ținut toată noaptea și ziua următoare. Revărsatul zorilor, incendiu de purpură feniciană care țîșnea din mare, m-a găsit la fereastră, încercînd să memorez versurile lui Tomas Morales, unul dintre cei mai iubiți poeți ai arhipelagului:

Atlantic fără margini, tu ce mi-ai dat cîntarea!
De cîte ori pe țărmuri eu vin, de-atîtea ori
alt sînge simt cum curge prin mine și splendoarea
cuvîntului se umple cu noile splendori...
Sufletul ce se teme în valul tău coboară.
Din pieptul plin de-ntinderea sărată
a brizei care fierbe și totul înfioară,
un luptător cu forțele-nzecite
te strigă de pe-o stîncă, Tată!,
Aici, în Insulele Fericite.

(Odă *Atlanticului* — XXIV)

Insule Fericite *(Islas Afortunadas)*, așa s-au numit Insulele Canare pe vremea cînd europenii mai mult le bănuiau existența. Și așa li se mai spune și azi de către cei care scriu despre ele, trecînd mai întotdeauna peste legende și înțelegîndu-le foarte rar istoria și spiritul.

A scrie însă, în acest caz, e mai mult decît o temeritate. Firește, atunci cînd nu e vorba de descrierea universului turistic, același pretutindeni și la fel de monoton prin obiceiurile lui, chiar și atunci cînd e făcut cu tot dinamismul mijloacelor moderne, așa cum se întîmplă în arhipelagul din Atlantic. Căci un turist care a plătit în Europa pentru ca soarele să-l încălzească aici timp de zece sau cinsprezece zile nu va dori altceva decît soare și, cel mult, un peisaj care prin contrast să i-l amintească pe cel lăsat acasă. Nefiind un vulcanolog — și nu-i, aproape niciodată — nu-l va interesa faptul că un uriaș urlet din adîncurile pămîntului oceanic s-a ridicat sub formă de lavă în plin Terțiar, și a curs ca o ploaie de foc peste întinderea aceasta, împietrind sub forma arhipelagului de acum. Nefiind nici un antropolog — așa cum nu-i, mai niciodată — turistul nu va fi cutremurat aflînd că pe vremea cînd Europa trăia în Renaștere, la o mie de kilometri departe de Gibraltar și la numai o sută de Africa, deci aici, în *Insulele Fericite*, locuitorii lor, *guancii*, se aflau în plin... Neolitic! În sfîrșit, nefiind nici naturalist — și nu-i, niciodată — turistului venit aici doar cu bani de buzunar nu i se va părea nimic deosebit dacă va afla că în acest fragment de cosmos trăiesc păsări, plante și arbori care nu se întîlnesc niciunde altundeva în lume.

În spiritul lor adevărat, Insulele Canare, cele știute și închipuite de mine, sînt exact astfel de lucruri: o lume și un peisaj pe care numai Dante le-ar fi putut egala prin cuvînt. Și într-un fel le-a și egalat, fără să fi ajuns vreodată aici. Tocmai de aceea cei care scriu despre *Insulele Fericite* apelează de multe ori la el, fie că e vorba de Paradis, fie că vor să descrie lumea Infernului. Mai departe nu pot să

treacă. În cel mai fericit caz pot să-i urmărească pe turiști și pot să afle împreună cu ei, din prospecte sau de la ghizii plictisiți, fragmente de legende și date istorice, amănunte care trec, se uită mai repede decît valul mării.

M-am convins de acest lucru după ce don *Damian Vega Reyes* m-a însoțit în Gran Canaria, pe înălțimile de negură de la *Cruz de Tejeda* (1450 m) și-am privit uriașul crater de altădată. O vale hohotitoare de vegetație acum, dar păstrînd în înfățișarea ei de căldare imensă cu pereți de bazalt tot strigătul de foc din Terțiar. Și mi-am spus cu exact cuvintele lui Miguel de Unamuno: „Căldările Infernului pe care le-a vizitat florentinul nu au putut să fie altceva". Și mi-am întărit această convingere după ce don *Jesús Hernández Acosta*, în Tenerife, m-a luat și m-a dus sus, pe *Teide*, la peste 3700 metri, punîndu-mi sub priviri conturul vag al întregului arhipelag și încercînd să mă facă să cred că ceea ce se zărea, ca o cenușă milenară, undeva departe, ar fi fost o palmă de țărm african. Nu plutisem niciodată, decît în vise, pe picioarele mele, printre nori și nu mă ispitea prea mult cenușa de departe: sub primele raze de soare — mai era mult pînă cînd turiștii de jos aveau să se bucure de căldura lui — pe un perete alb, umbra mea era perfect albastră! După aceea, vîrful temutului vulcan, blîndul Teide de azi, s-a conturat cu tot relieful, ca desenat în cărbune, pe pînza albă și trecătoare a unui nor. Puțin după aceea, conul de umbră a plonjat peste oglinzile Atlanticului, învăluind cu o ultimă răcoare coastele Gomerei. Stăteam pe un strigăt de flacără pietrificată. Și mi-am spus atunci, exact cu cuvintele lui Augustin Millares, autorul unei excepționale istorii despre lumea în care s-a născut: „...zvîrcolirile isterice din adîncuri, tunetele oribile din aer, ploile dese de nisipuri fierbinți întunecînd văzduhul, rîurile de lavă încrucișîndu-și drumurile și curgînd în toate părțile, dislocările titanice, văile, munții, defileurile și prăpăstiile, totul într-o dezordine nemaivăzută, totul purtat și biciuit cu violență de o mare înfuriată dintotdeauna".

Mai apoi, coborînd de pe Teide, prin *Las Cañadas*, printre verdele umil al retamei, triumf al naturii vegetale asupra sticlei vulcanice, cea care scînteia cu ochii ei de obsidiană, m-am oprit într-un balcon de piatră și-am rămas cutremurat de verdele paradisiac al *Orotavei*, valea unde se spune că Alexander von Humboldt a îngenunchiat, privind printre lacrimi atîta frumusețe. Și mi-am spus atunci, exact cu cuvintele lui: „Nici un alt loc din lume nu mi se pare mai potrivit pentru a alunga supărarea și pentru a reda pacea unei firi cuprinsă de suferință decît Tenerife...".

Într-o altă zi, în Lanzarote, am văzut craterele vulcanilor încă fierbinți, iar alături de ele, în semicercuri de lavă stinsă, frunzele mari ale viței de vie, cu strugurii gata pentru teascuri. E cert că marele Shakespeare a băut din vinul acesta, proslăvindu-l, și nu o singură dată, prin cuvintele lui Falstaff. Ce alt cuvînt s-ar mai putea adăuga

după cuvintele acestuia? Poate doar surîsul lui *César Manrique*, artistul cel mai ciudat din cîți am cunoscut, cel care din alveole de lavă și-a construit casă și care, din aceeași materie, ridică pe verticală povești și legende pulverizate.
Am plutit, în sfîrșit, spre Gomera, Fuerteventura, La Palma și Hierro, aproape fără să înțeleg de ce. Am intrat cu don *Alfonso Armas Ayala* în muzeul din Las Palmas și-am mîngîiat o clipă formele rotunde, pămînt ars în cuptorul lui Vulcan, ale unui idol guance, aproape singura mărturie a unei religii solare. Am coborît cu *J. J. Armas Marcelo* în *Los Jameos del Agua*, stranie lagună subterană, rămasă neumplută de lavă, în ale cărei ape, filtrate cine mai știe de ce adîncimi, navighează indiferent la timp un crustaceu fără ochi. Tot cu J. J. Armas Marcelo, „Juancho" – cum i se spune de obicei – unul dintre cei mai tineri romancieri spanioli născuți în Canare, am stat sub umbra unui tei din Hierro, acolo unde altădată creștea un copac – „garoé" – dispărut azi de pe fața pămîntului. Un copac din frunzele căruia curgeau izvoare de apă, îndeajuns pentru a potoli setea întregii așezări din împrejurimi. A murit la 12 iunie 1612, smuls de o furtună năprasnică. Naturaliștii, cei care își explică totul, și-au imaginat de data aceasta că ar fi fost vorba doar de o variație de temperaturi sub plutirea vaporilor calzi și-au pus în locul acela teiul de azi. Din frunzele lui nu curge nici un izvor. A rămas, în schimb, *drago*, un copac care nu-i numai de aici, dar care își păstrează, la Icod și în grădina vechiului seminar din La Laguna, două exemplare milenare. Humboldt a măsurat cîndva circumferința unuia și-a obținut, lîngă rădăcinile lui, aproape 15 metri... Un copac cu trup ca de șarpe din ciment din ai cărui solzi țîșnește un suc roșietic, bun colorant, numit și „sînge de zmeu", de unde arborele și-a luat, de fapt, numele lui de *drago*, adică de dragon sau copac al diavolului.
În sfîrșit, în *Balos*, la sud de așezarea Agümes, în Gran Canaria, am privit pe lumina unor stînci, semnele cu un cert caracter alfabetiform și figurile umane conturate din linii, aidoma celor pe care alții au avut norocul să le admire în Insula Paștelui... Pretutindeni pe unde am umblat mi-am notat cîte ceva, o curiozitate, un nume de plantă sau pasăre, iar uneori numele și adresa unui prieten nou. Pentru că niciunde n-am reușit să-mi fac atîți prieteni adevărați de la prima strîngere de mînă.
Oameni care s-au născut aici, din andaluzi, castilieni, galicieni, basci sau catalani și băștinașii din Neoliticul renascentist, *guancii;* în această primă încrucișare de sînge al Europei în afara pămîntului ei, încrucișare în care, în afară de spanioli, s-au mai rătăcit, ca niște naufragiați ai timpului, englezi, olandezi, francezi sau italieni, aduși de iluzie și, de cele mai multe ori, de piraterie. Oameni care vorbesc cu dulcele accent împrumutat de la tropicele hispanoamericane și sînt spanioli *hasta la médula*, adică pînă în măduvă, simțindu-se legați, la o mie de kilometri de Cádiz, prin istorie, prin cultură, prin destin de Spania și prin nimic, nici măcar prin imaginație, de țărmurile africane, de care se află doar la o sută de kilometri, dar de unde nu le-a

venit decît pulberea roşie a deşerturilor şi, în ultima vreme, gălăgia de tobe a celor ce ar dori să-şi adjudece insulele după ce, milenii întregi, n-au ştiut că există şi după ce, o jumătate de mileniu, nu i-a interesat. Oameni care se deosebesc, poate, de spaniolii din Peninsulă doar prin sentimentul de singurătate pe care-l poartă în ei, înconjuraţi de ape, sentiment înfrînt de mijloacele de comunicaţie de azi şi printr-o ospitalitate deosebită, mai dificil de găsit chiar în Spania, unde cavalerii de odinioară nu-şi mai dau mantia de pe ei pentru ca, la promenadă, vecinii să admire veşmintele scutierului.

Am înţeles, la capătul călătoriei mele, că în nici un caz nu voi reuşi să scriu o carte în care să păstrez, presată ca aripile unui fluture, întreaga emoţie a întîlnirii mele cu ţărmurile Insulelor Canare. Cel puţin pînă cînd aducerea aminte va opera, prin uitare, o selecţie în care să rămînă numai spiritul canarian.

Iată motivul pentru care, în loc de cuvinte, din noianul de „poze" făcute acolo am ales imaginile care urmează. Tot timpul călătoriei, aparatul de fotografiat m-a însoţit ca un cîine credincios, precum mai de mult în Cetatea Eternă. Dar nu mi-a fost în toate împrejurările absolut fidel. Mai exact spus, eu l-am trădat: înşelat de ieftinătatea de *porto-franco* a arhipelagului — reală, dealtfel — i-am adăugat aici două obiective noi. Şi astfel, îndelungatul meu amatorism în tainele captării de contururi pe celuloid a dat de cîteva ori greş: primul obiectiv, înzestrat cu virtutea unei priviri pe o jumătate de cerc, a lăsat pe peliculă numai lumina solară a peisajului, incendiind umbrele. Cel de-al doilea, un teleobiectiv pe care l-am folosit şi ca binoclu pentru a urmări galopul dropiei *(hubara canaria)* din Fuerteventura, planarea unui uliu *(cernicalo)* întîrziat numai pe pămînturile acestea, ca un zmeu din copilăria mea sau ţesătura multicoloră a sticletului canarian *(jilguero)* prin arborii care cresc într-un singur loc din lume, adică în *Caldera del Taburiente*, acest obiectiv n-a impresionat cu nimica chimia filmului, înnoptîndu-l.

Am pierdut, astfel, imagini pe care nu le voi mai putea reconstitui niciodată. Dar am reuşit să le substitui şi chiar să le sporesc: doi dintre prietenii mei din arhipelag — *J. J. Sampedro* din Gran Canaria şi *Imeldo Bello Baeza* din Tenerife — amîndoi desăvîrşiţi artişti ai fotografiei, mi-au trimis, să aleg, imaginile captate de osteneala lor. Mai mult, din Puerto de la Cruz, acelaşi *Jesús Hernández Acosta*, care şi-a sacrificat cîteva zile bune purtîndu-mă prin toate misterele din Tenerife — peste care m-a obligat să suflu misterul sonor al poeziei lui Blaga, despre care am ţinut o prelegere la Institutul de cultură hispanică pe care-l conduce —, Jesús, prin urmare, a întocmit lungi legende pentru fiecare imagine în parte, iar *Blanca Lasso*, pentru ca totul să fie în ordine, le-a introdus, una cîte una, în plicuri, transcriind pe fiecare explicaţiile amintite. Cînd le-am ridicat de la poştă şi le-am răsfoit, ele se constituiau ca un fel de a doua carte, gata scrisă. Unui astfel de gest nu i se poate răspunde prin simple mulţumiri: încep să mă conving că dincolo de cîntece, de dansuri şi de idolii arşi în

cuptoarele vulcanice ale arhipelagului, locuitorii de altădată ai acestei lumi mai trăiesc prin cîteva lucruri, prin şuieratul păstorilor din Gomera, şi, neapărat, prin prietenie şi ospitalitate, pentru care au o adevărată vocaţie.
Iată, aşadar, cît se poate de scurtă, istoria acestei cărţi în imagini despre lumea şi peisajul arhipelagului canarian. Imagini în care am vrut să „captez" spiritul şi nu realitatea turistică. La sfîrşitul lor, simţind că s-ar putea ca ele să nu fi spus totul, mi-am îngăduit să adaug un text care nu-i obligatoriu pentru cititor sau privitor, dar unde, în afara unei „teorii" despre insule închipuite şi reale, am încercat să concentrez pînă la esenţă istoria de mai demult şi mai de curînd a acestei lumi. M-am oprit din scrierea ei în clipa cînd am înţeles că spiritul canarian se desăvîrşise, adică aproape acum un secol şi jumătate. Pentru că şi spiritul unui pămînt, ca şi oamenii lui, se formează la început, de îndată ce părăsesc copilăria. Cum am spus însă, acest text nu-i obligatoriu. Dar parcurgîndu-l, sînt sigur de asta, cititorul va simţi nevoia să se reîntoarcă şi să privească încă odată imaginile din acest univers sau fragment de cosmos. Aceasta am şi vrut.

Darie Novăceanu

LANZAROTE

I se spune *Lanzarote*, omagiindu-se singurătatea primului european care a ajuns și a trăit aici mai mulți ani, Lanceloto Malocelo. Dar i se mai spune și *Insula vulcanilor (de los volcanes)* pentru că numărul acestora trèce de o sută și unii încă mai păstrează, cu deosebire în căldările infernului de la *Timanfaya*, jăraticul milenar nestins, spre surpriza turiștilor și neliniștea locuitorilor. Ultima dată, în 1730, timp de șase ani, patruzeci de cratere au scuipat lavă și cenușă fierbinte, acoperind unsprezece așezări omenești.

I se mai spune însă și *Insula culorilor (de los colores)* pentru că nici unde altundeva nu s-au armonizat cu mai multă patimă nuanțele de verde vegetal cu albastrul apelor și roșul focului.

Și pentru că în unele localități de azi se găsesc artificii pe care numai natura e capabilă să le săvîrșească — lacurile subterane de la *Jameos*, peșterile de la *de los Verdes* — i se mai spune și *Insula magică*.

În orice caz, nu de nume duce lipsă Lanzarote — romanii i-au spus *Capraria*, iar băștinașii exterminați pînă la unul o numeau *Tite-Roy-Gatra* — ci de pămînt roditor și apă binefăcătoare. Lipsa acestora i-a învățat pe lanzaroteni să fabrice „cuiburi" *(enarenados)* din lavă, în interiorul cărora timpul depozitează treptat un fel de praf lunar din care, sub umezeala adusă de vînturi, explodează firul de roșie sau vița de vie. Zeci de mii de astfel de cuiburi ordonate geometric, așa cum le-am văzut la Geria, au făcut din pustietate un covor verde punctat de flacăra roșiilor și chihlimbarul strugurilor.

Și pentru ca singurătatea locuitorilor să treacă mai ușor, în *Teguise*, localitate aflată la nord de Arrecife, capitala insulei, se construiesc, nu se mai știe de cînd, singurele chitare din arhipelag, cunoscutele *timples*. Atît de mici încît ești ispitit să le privești cu lupa, dar fără de care nu există petrecere, nici bucurie. Tot la Teguise se găsește un exemplar dintr-un arbore rar, *ombú*. Un al doilea crește de asemenea în Lanzarote, la *Yaiza*. Sînt singurii copaci din insulă care au tulpină. Pentru că toți ceilalți, evitînd întîlnirea cu vîntul și arșița, își desfac crengile la o palmă deasupra rădăcinii.

EL CANARIO

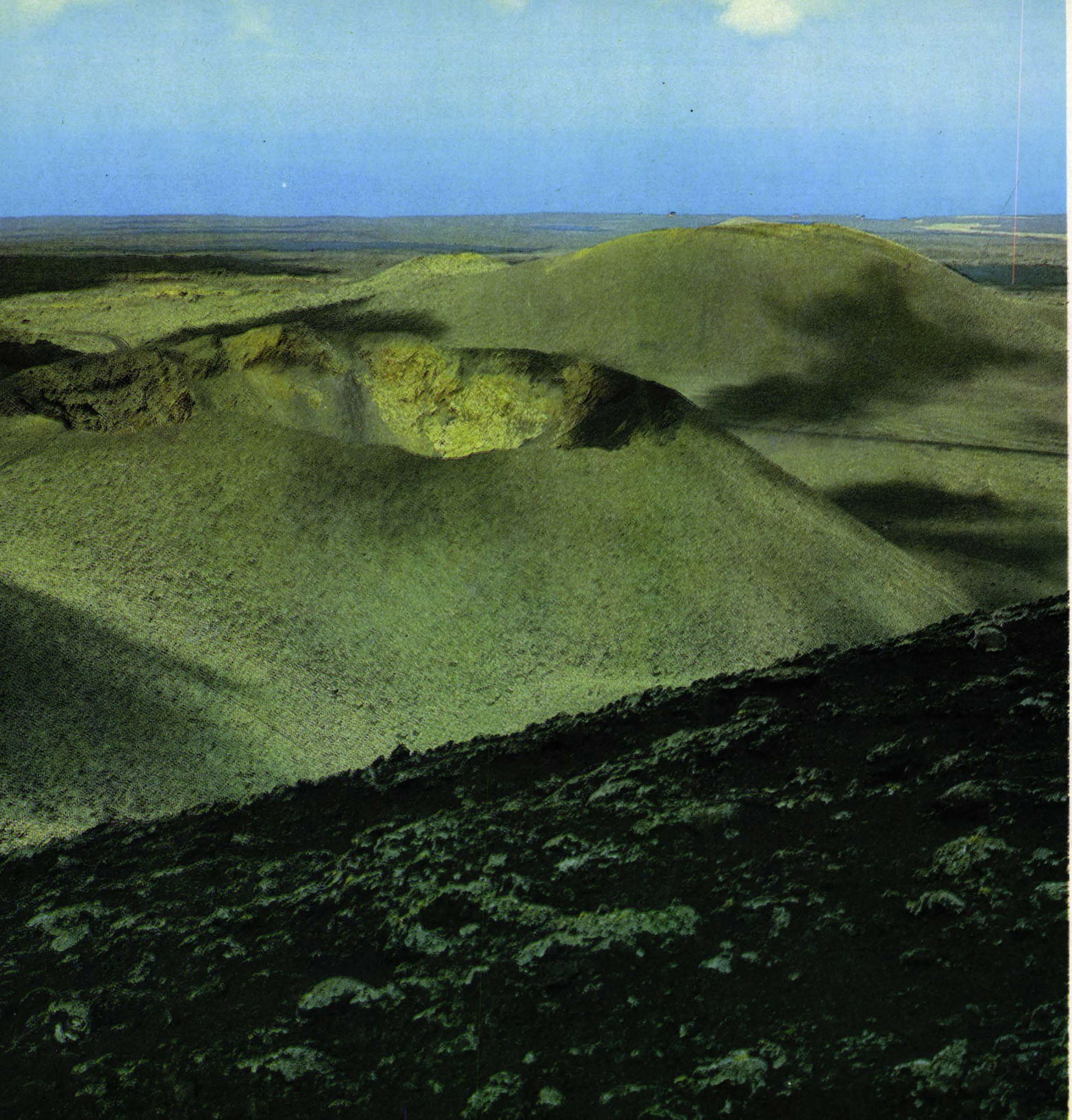

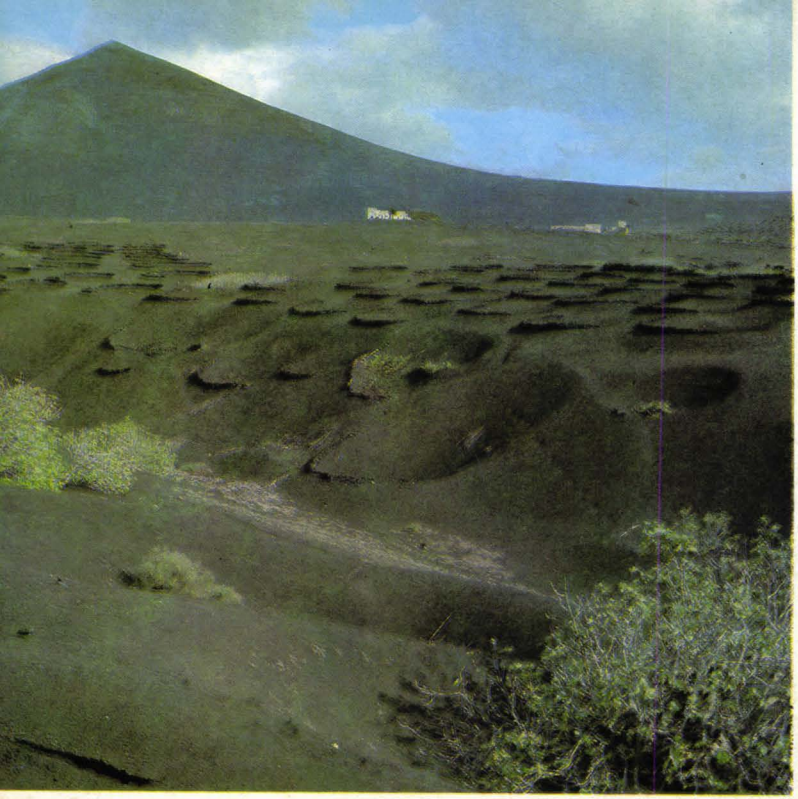

8

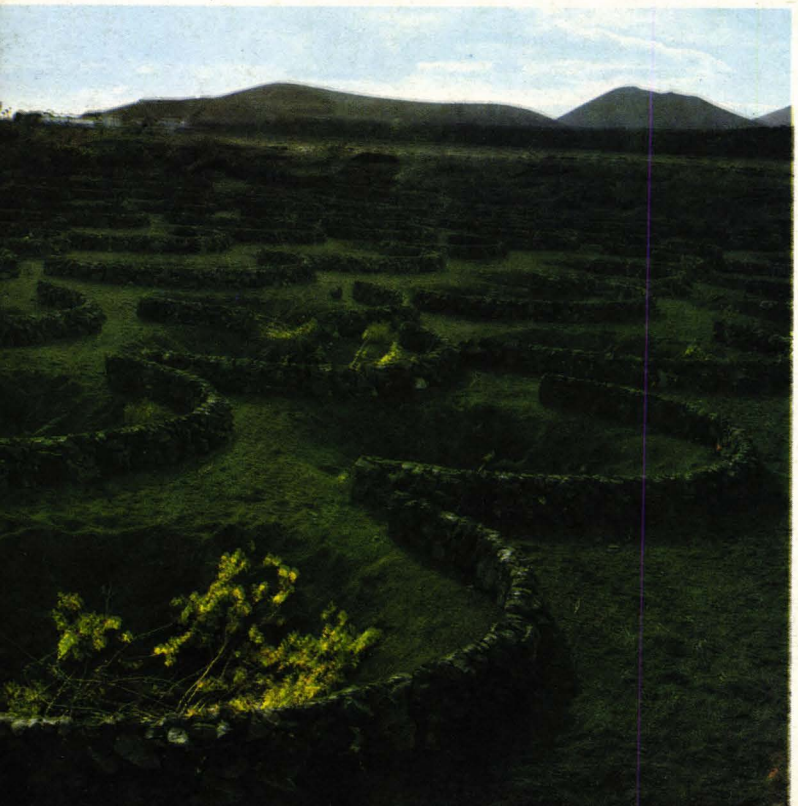

9

10

1. Lanzarote. Dialog între mare și țărm.

2. Plaja de la Famara.

3. Castelul-fortăreață San Gabriel.

4. Sarea mării și pămîntului.

5—6—7. Stampe cu vulcani. Împietrite în marea lor parte, limbile de foc ale Terțiarului au lăsat în urmă acest peisaj aproape lunar la Timanfaya, în timp ce în apropiere, în Islote de San Hilario, Muntele de foc „arde" prin zeci și sute de cratere mici.

8—9. Podgoriile de la Geria.

10. Sculptorul César Manrique. Îndrăgostit de lumea în care s-a născut, artistul depune un efort considerabil pentru a conserva frumusețea insulei. Multe din lucrările sale sînt „adăugiri" — și-a construit casa într-o alveolă de lavă — la opera naturii. În imagine César Manrique și un trior din lemn.

11. Cuptorul de pîine. Același, de sute de ani.

12. Rugina timpului în una din stîncile de la țărmuri.

FUERTEVENTURA

Mai vîrstnică, spun geologii, și mai mare decît toate celelalte insule din arhipelag, *Fuerteventura* oferă călătorului de azi un peisaj calm, obosit parcă de cataclismele naturii de odinioară. Retezate de vînturi, conurile vulcanilor au coborît, toate, sub șase sute de metri. Dar vegetația e săracă pentru că rădăcinile nu au nici țărînă în care să coboare, nici apă pentru a rezista potopului solar. Singurul colț de pădure din întreaga întindere se află în *Castillo de Lara* și singurul izvor care n-a secat niciodată – *Pozo de la Virgen* – se găsește în apropiere de *Pajara*. Există, totuși, un rîu, în Fuerteventura – *de las Cabras* – un rîu unic, cu apă puțină și inutilă: sărată, ea nu servește la nimic. Nu are nici măcar murmur. Și mai există în Fuerteventura alte cîteva lucruri unice: două clădiri, în *Pajara* și *La Oliva*, pe a căror fațadă de piatră rămîn neînțelese de nimeni două reliefuri de clară geometrie aztecă; un promontoriu, *Tamasite*, căruia, în lipsa altei înălțimi i se spune „munte" și unde, acum trei sute de ani, sosiți în căutare de pradă, corsarii s-au întors rușinați la corăbiile lor, cu oasele zdrobite de un „batalion" de cămile, veritabilă avalanșă a deșerturilor condusă cu pricepere și disperare de insulari.

Aici, în Fuerteventura, a visat Jean de Bethencourt să-și materializeze ambiția de a fi „primul rege al Atlanticului". Din splendoarea dorită n-a mai rămas aproape nimic: case de piatră cu ostentație seniorială, temple ruinate și ziduri prăbușite. Miguel de Unamuno, marele spirit din Salamanca, a trăit aici o perioadă, ispășindu-și exilul politic. Azi, peste Fuerteventura plutește un aer somnolent, fără vorbire. Numai turiștii care vin în *Puerto del Rosario* îi tulbură liniștea. Turiștii și ieruncile. Iar uneori norii de lăcuste care se despart de Sahara și se instalează deasupra insulei, ca o sugativă care lichidează în cîteva zile toată umiditatea aerului.

14

15

16

13—14. Vulcani în apropiere de Betancuria.

15. Peisaj tipic din Fuerteventura.

16. Visul lui Jean Bethencourt, cuceritorul insulei.

GRAN CANARIA

Nu s-a stabilit exact de către nimeni de ce i s-a spus *Canaria*. Istoricii, amintindu-şi de regele mauritan Iuba şi de relatarea sa consemnată de Pliniu, susţin că rădăcina etimologică a numelui vine de la *canis*. Ei neglijează însă amănuntul că dacă va fi existat cu adevărat o expediţie a lui Iuba în arhipelag, ciinii găsiţi aici se puteau numi oricum, în nici un caz *canis*. Poate de aceea botaniştii cred că numele derivă de la *canna*, o specie de trestie cu suc otrăvitor, iar geografii merg şi descoperă la poalele muntelui Atlas o aşezare, *Canarii*, fiind de părere că denumirea a venit de aici. Pentru a nu mai vorbi şi de varianta pentru turişti, cea care afirmă că, alungat de băştinaşi, Jean de Bethencourt, cu un defect de dicţie care preschimba sunetul *l* în *r* ar fi strigat: „Canaria ! Gran Canaria !"...

S-a stabilit, în schimb, cu toată precizia că Gran Canaria se compune din două insule, aproape egale, ansamblate perfect de apă şi vîlvătaie vulcanică. Geologii identifică „sudura" de lavă în munţii din centru, prelungind-o spre Agaete şi Soria. Clima mărturiseşte într-un fel această taină: nordul e dominat de banani, sudul este împărăţia roşiilor. Nordul cunoaşte ploaia. Foarte rar, dar o ştie. Sudul, mai ales la *Maspalomas*, n-a văzut norii niciodată. Nici măcar din greşeală. Firește, aici se află cea mai căutată plajă. Asaltată tot timpul de turişti.

Într-un fel, azi, la 500 de ani de la fundarea oraşului *Las Palmas* (Juan Rejon, 24 iunie 1478), insula nu-şi mai aparţine sieşi, ci turiştilor care, într-un permanent „du-te-vino", depăşesc în permanenţă numărul locuitorilor ei.

Istoria doar ne vorbeşte despre prinţi şi prinţese indigene, cum au fost Andamana, Guayarmina, Facaracas sau Doramas, iar la Valerón, adîncite în piatră, ca un fagure vertical, rămîn neînţelesele grote, posibile sanctuare pentru o credinţă care aştepta răsăritul de soare.

19

20

Mobil

23

24

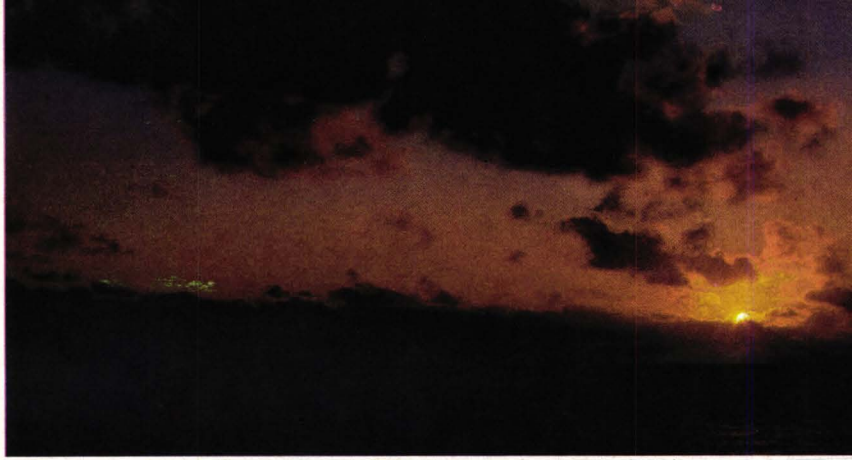

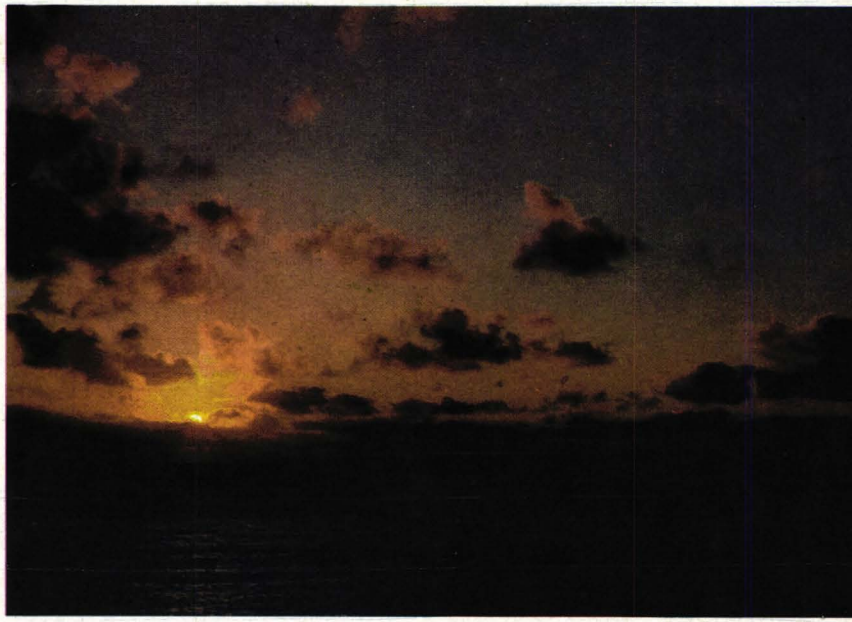

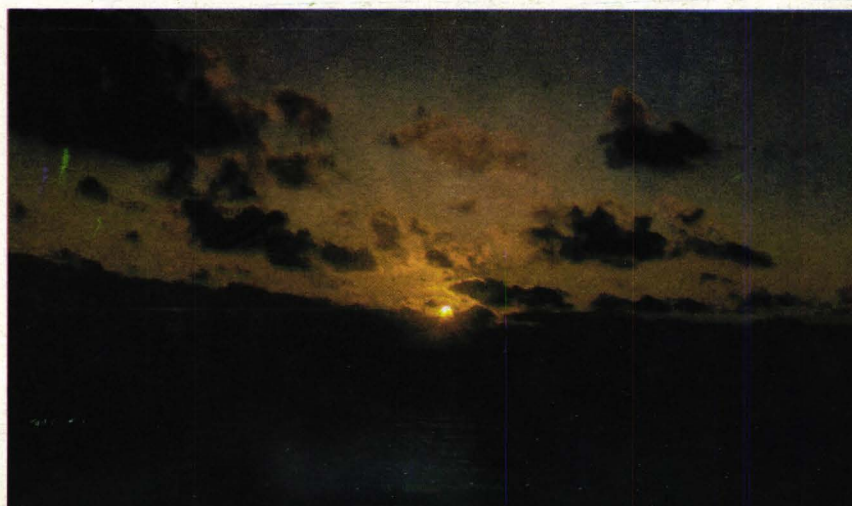

27

28 29/30

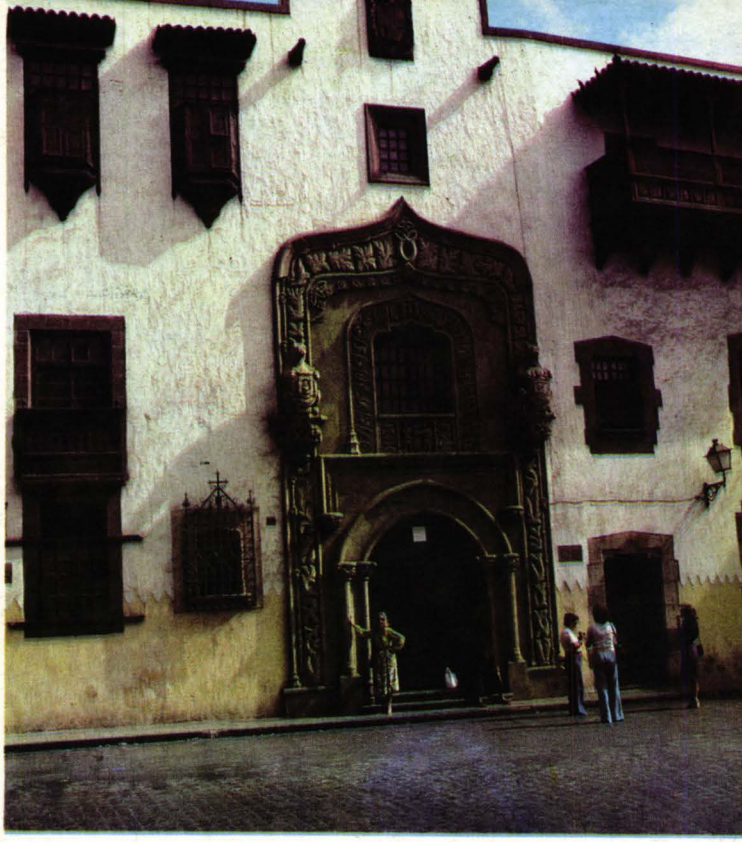

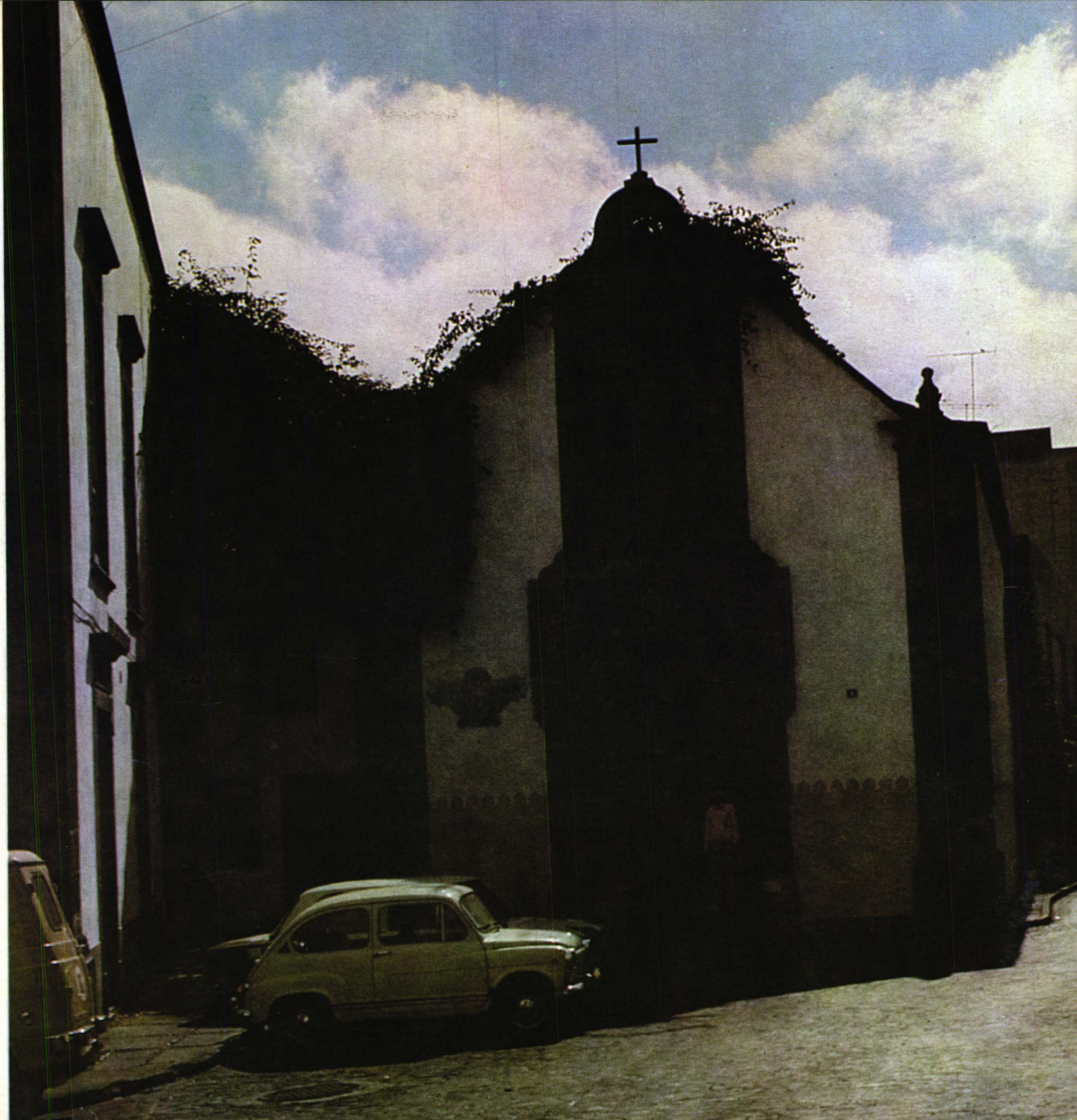

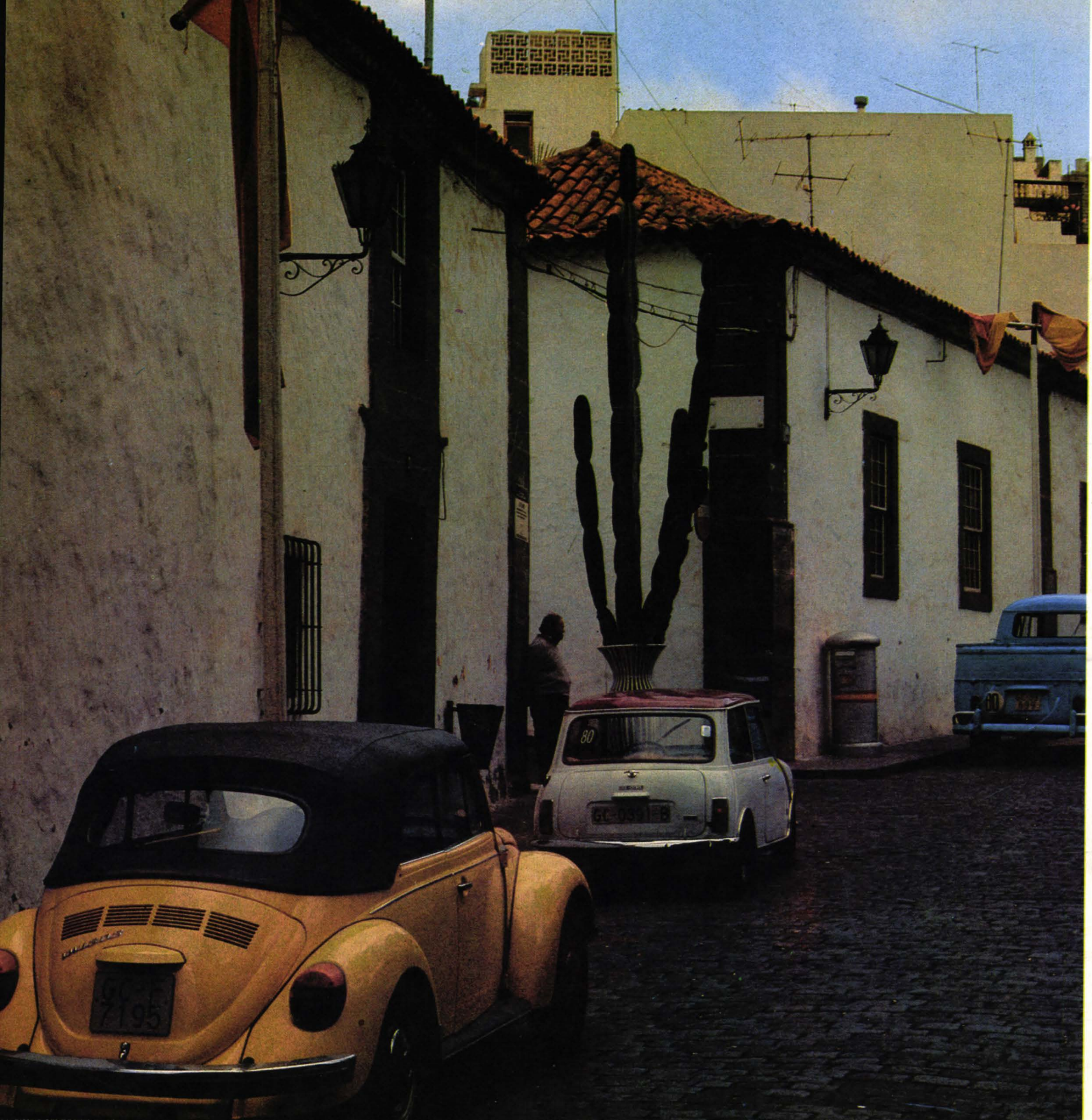

39

40

41

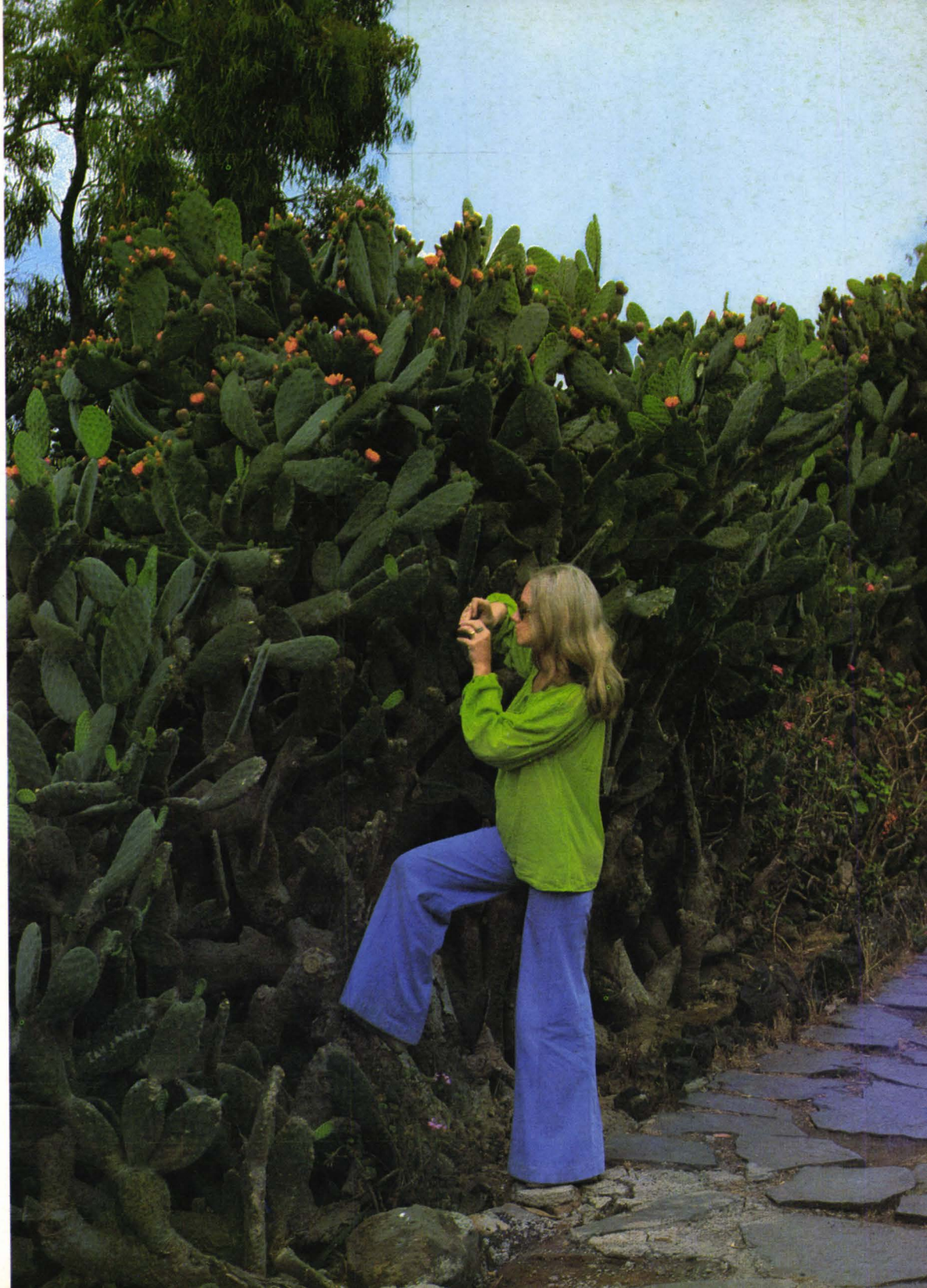

44

45

46

17—18. Plaja din Las Nieves.

19—20. Puerto de la Luz, punte spre Hispanoamerica.

21. Bulevardul mării. Pământ smuls apelor.

22. Echilibrul naturii.

23. Ultimul vapor trece prin fața orașului Las Palmas.

24. Nașterea luminii în trei imagini.

25. Casă în La Vegueta, cartierul seniorial din Las Palmas.

26. Cartierul militar din Las Palmas. Dacă Franco n-ar fi plecat de aici, în 1936, poate că istoria Spaniei din ultimii 40 de ani ar fi fost alta.

27. Idol guanche, Muzeul de arheologie.

28—29—30. Casa Cristofor Columb. Curtea interioară și două din fațade.

31. Edificiu în piața care poartă numele marelui navigator.

32. San Antonio de Abad. Ultimii pași ai lui Columb înaintea plecării spre Indii.

33. Darul naturii sub formă de crin al pământurilor calde.

34 a — 34 b. La 1 450 m altitudine, în Cruz de Tejeda, explozia margaretelor.

35. Piața din fața primăriei din Las Palmas.

36. Covor de flori.

37. Stradă în Arucas.

38. Muzeul din Arucas. Drago cel tînăr : 400 de ani.

39—40. Bananii. Floare și fruct.

41. El Mirador (Balconul) din Arucas.

42. Arucas în toată splendoarea verdelui.

43. Fata și spinii. Nopalii înfloriți.

44—45. Cuevas (Peșterile) din Valerón, misterul sacerdoților de demult.

46. Case în alveole de lavă.

47—48. Așezări în jurul vulcanilor.

49. Reîntoarecere în Las Nieves.

50. Plaja de la Maspalomas.

51. Casa memorială Benito Pérez Galdós.

52. Despărțire de Gran Canaria.

HIERRO

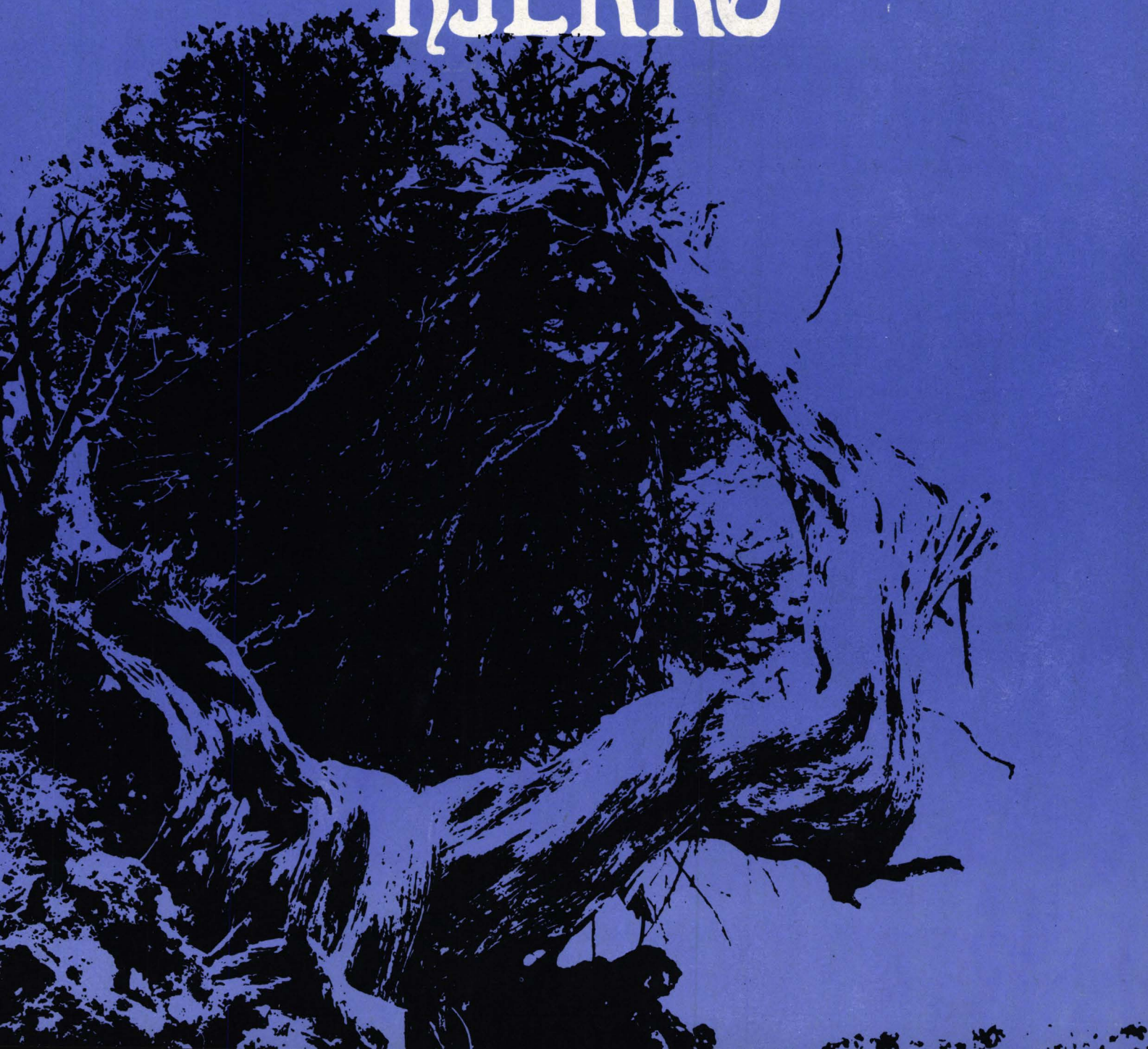

Șopîrle *(lagartos)* uriașe, uitate de preistorie în Atlantic, l-au determinat pe Pliniu să-i spună *Insula Lagartaria*, în timp ce primii locuitori, *bimbașii* o chemau *Eseré*. Ajunși aici, spaniolii au reținut cuvîntul, traducîndu-l pe limba lor : *fuerte* (puternic, tare), pentru ca mai tîrziu, dată fiind prezența, în mari cantități a fierului fabricat de cuptoarele siderurgice ale vulcanilor, să-i spună *Ferro*, iar azi *Hierro;* fără să i se fi uitat și alte toponimice, cum ar fi *Insula Meridianului Zero*, pentru că mulți au crezut că aici s-ar afla marginile lumii.

Inospitalieră la țărmuri, veritabile redute de bazalt, permițînd abordarea numai la *Valverde*, orașul capitală și în alte cîteva puncte din *Marea Liniștii*, Hierro este totuși, o insulă cu pămînt fertil, nefolosit îndeajuns pentru că – deloc paradoxal – omului i-au lipsit uneltele.

Pico del Malpaso (Vîrful Pasului-rău), înălțimea cea mai de sus (1500 m) pare să fie o parte dintr-un uriaș crater, știrbit de cataclism și scufundat sub ape. Împietrite, rîurile de lavă păstrează doar sensul mișcării, împotriva acestora înaintînd pădurile de fag și singura pădure de *sabini* (ienupăr) din tot arhipelagul.

Peste o mie de cratere vulcanice amintesc originea insulei *Hierro*, adevărat muzeu al focului și unic laborator complet pentru toți vulcanologii care vin aici pentru a afla cum lucrează temperaturile marilor adîncimi pămîntești.

Privită de sus, din albastrul cerului, Hierro pare un fluture cu aripile carbonizate, rămas nemișcat pe albastrul Atlanticului.

53. Hierro. Ţărmuri de fier şi singurătate.

54. Rîurile de lavă sub privirea geologului Telesforo Bravo.

55. Sabinul sau lupta cu moartea.

56. Torcătoarele, ca nişte Parce.

57. Privire de pe ţărm. În depărtare, conturul Gomerei.

LA PALMA DE SAN MIGUEL

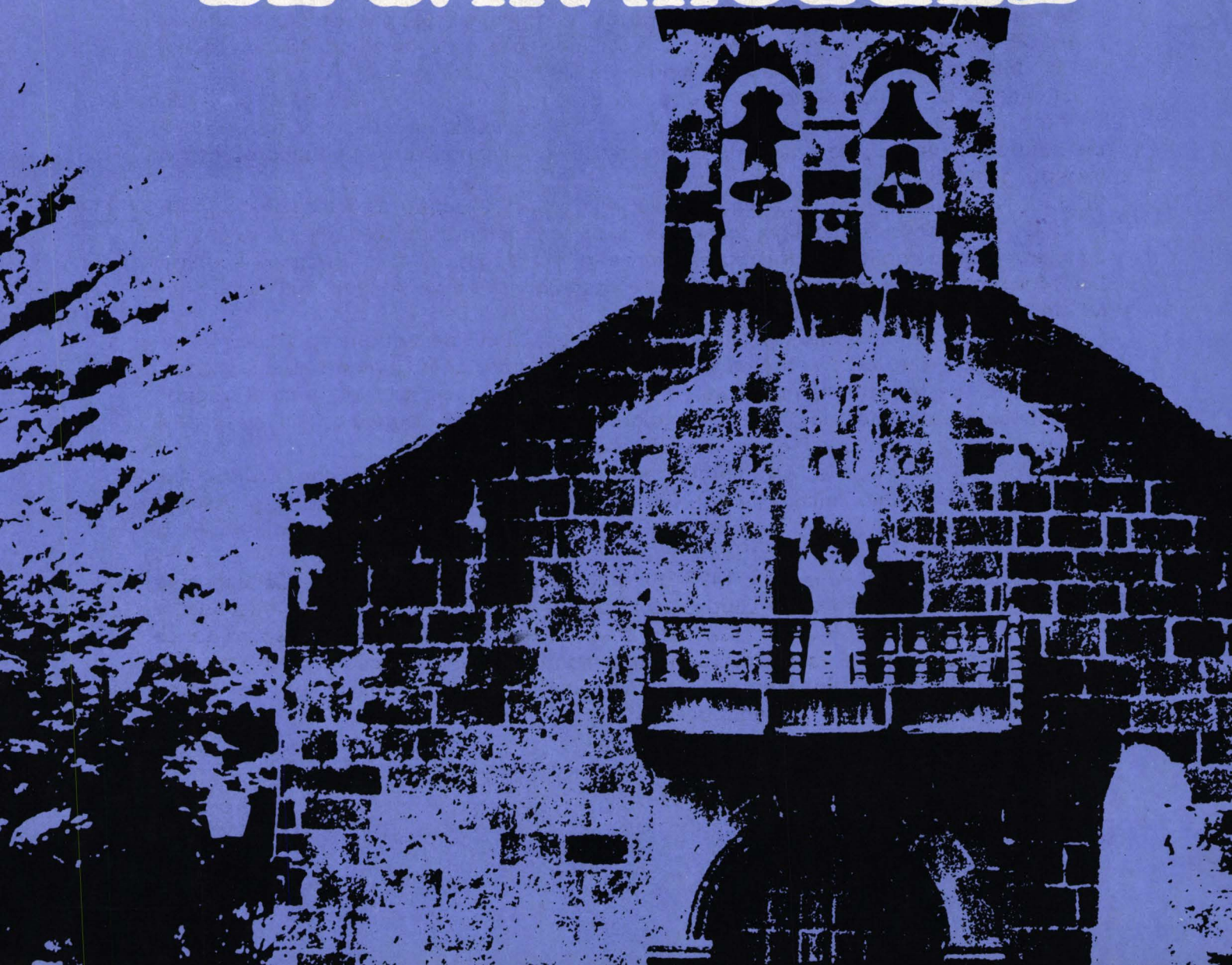

San Miguel de la Palma, ori numai *La Palma*, este insula cea mai verde din arhipelagul canarian. Impresionantele păduri seculare, mai ales de pin, au asaltat spațiul ostil frunzei, fertilizîndu-l, obligînd parcă izvoarele să țîșnească exact de acolo de unde nimeni nu se aștepta și aducînd păsările pentru a le însoți murmurul.

Un crater, după cum susțin cei mai mulți cunoscători – și, în acest caz, ar fi vorba de cel mai mare crater din lume – ori o scufundare lentă a scoarței, după părerea altor specialiști, a creat aici o uriașă „căldare" *(Caldera del Taburiente)*, unde se conservă, supraviețuind, arbori, plante, păsări și animale mici, inexistente altundeva. Avînd 28 de km perimetru superior, cu înălțimi care urcă pînă la 2423 m *(Roque de los Muchachos)* și o profunzime medie de 700 m, *Caldera del Taburiente* funcționează ca o adevărată cameră de reanimare a naturii și timpului pulverizat de mult, numeroase zone accidentate din adîncimea „căldării" rămînînd necunoscute de naturaliștii de azi, cei care nu au deprinderea băștinașilor de odinioară, cei ce treceau peste abisuri cu o simplă prăjină.

În ciuda verdelui, aici, în *La Palma*, a avut loc ultima erupție vulcanică din Canare: în 1949, timp de o săptămînă, comoțiile subterane au vărsat pe craterul vulcanului *San Juan* imense cantități de lavă, acoperind totul în calea ei, pînă la țărmurile localității *Las Manchas*. Împreună cu lava, violența mișcărilor seismice făceau din insulă un fel de corabie prinsă de furtuni.

Azi, la 30 de ani distanță, palmenii își amintesc doar de săptămîna aceea și nu mai pot să-ți arate lava: coborînd în Atlantic, ea a mărit acest teritoriu cu o suprafață apreciabilă, peste care mîna omului a așezat mai întîi un strat de pămînt roditor, preschimbînd-o în cea mai fascinantă plantație de banani. Miraculoși, ei cresc pînă pe linia țărmului, ca și cînd ar vroi să asculte vuietul apei.

Proverbiali prin hărnicie și ospitalitate, palmenii știu că insula pe care trăiesc are forma perfectă a unei inimi, dar nu sînt ei cei ce au inventat zicala care circulă în tot arhipelagul – „Dacă vrei să rămîi neînsurat nu te duce în La Palma" –, ci frumusețea fetelor.

Începînd cucerirea La Palmei în 1492, la puțin timp după plecarea lui Columb spre America, Alonso Fernandez de Lugo a fost rușinat luni în șir de dîrzenia băștinașilor conduși de regele lor, Mencey Tanausu. Prins și trimis spre Spania, în speranța că va fi convins să renunțe la luptă, Tanausu a murit – spun cronicile – „mai mult de tristețe decît de foame", iar supușii lui au continuat să lupte, ani în șir. La Palma fiind, alături de Tenerife, ultima cucerire.

58. Santa Cruz de la Palma, capitală în La Palma.

59. Virgen de las Nieves.

60—61. Caldera del Taburiente, muzeu și cameră de reanimare a naturii.

62. Vulcanul Teneguía.

TENERIFE

Cu verdele de paradis al *Orotavei* – după Humboldt, cel mai fertil pămînt din cîte a văzut –, cu *Teide*, vulcanul al cărui con domină toate înălțimile Spaniei și cu un oraș, *La Laguna*, fundat de însăși cuceritorul insulei, Alonso de Lugo, unde clădirile și străzile păstrează aproape neschimbată, lumina tragică a acelui prim timp colonial, *Tenerife* este pămîntul cel mai căutat de turiștii europeni. Pentru că niciunde nu se poate trece atît de repede de la oglinzile oceanului la o altitudine atît de mare (3760 m) și niciunde natura nu oferă, atît de brusc, un peisaj atît de neașteptat. De la nisipul fin al țărmurilor, la frunza arborilor tropicali, de la flora climei temperate, la tăcerea pietrei, și de la temeritatea unor plante și ierburi care trăiesc strigînd toată viața după apă, la pustiul lavei, atît de nealterat de vreme, încît pare că ultima erupție s-a petrecut cu o zi în urmă – totul îți lasă impresia că *Tenerife* a fost făcută pentru ca omul să cunoască dintr-o dată întreg lanțul evoluției geologice a pămîntului.

Dar nu numai firul ierbii, nu numai arborii sînt niște temerari, ci mai ales, omul, cel care a cucerit, palmă cu palmă, deșertul și piatra, construind grădini suspendate pretutindeni acolo unde, perforînd bazaltul, a descoperit neștiute izvoare. Încleștare dură și fără pauze, din care tenerifenii par să fi învățat o altfel de comunicare cu natura, toate sărbătorile lor fiind niște impresionante ceremonii ale comuniunii dintre suflet și floare. Plină cu cele mai insolite evenimente, istoria i-a învățat un mod aparte de a sta în fața timpului, făcîndu-i mai fără grabă, mai pătrunzători și mai deschiși dialogului cu lumea din afară. Nu pentru a-și umple singurătatea, căreia îi rămîn statornici, ci dintr-o neabătută vocație a prieteniei.

Aici, la *Acentejo* s-a auzit ultimul cuvînt – *vacaguaré* – țipat de primii locuitori ai insulei în înfruntarea cu soldații lui Alonso Fernández de Lugo. Aici, la *Santa Cruz de Tenerife*, și-a pierdut gloria și unul din brațe, amiralul Nelson. Aici, sub cenușa vulcanică din *Llano de Ucana* și *Cañada de la Luna*, se spune că ar fi dispărut mulți dintre primii republicani care s-au opus instalării franchismului. Aici, în *Orotava*, oamenii se adună odată pe an pentru a construi împreună din florile cele mai frumoase, direct pe asfaltul străzilor, cele mai impresionante covoare pe care le-am văzut vreodată.

64

65

66

71

72

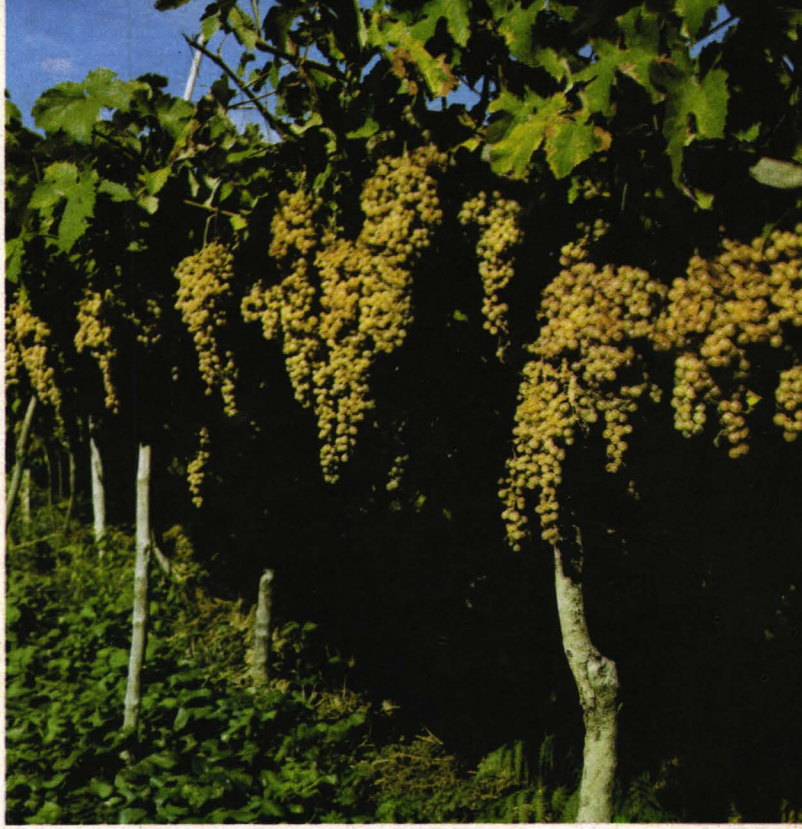

73

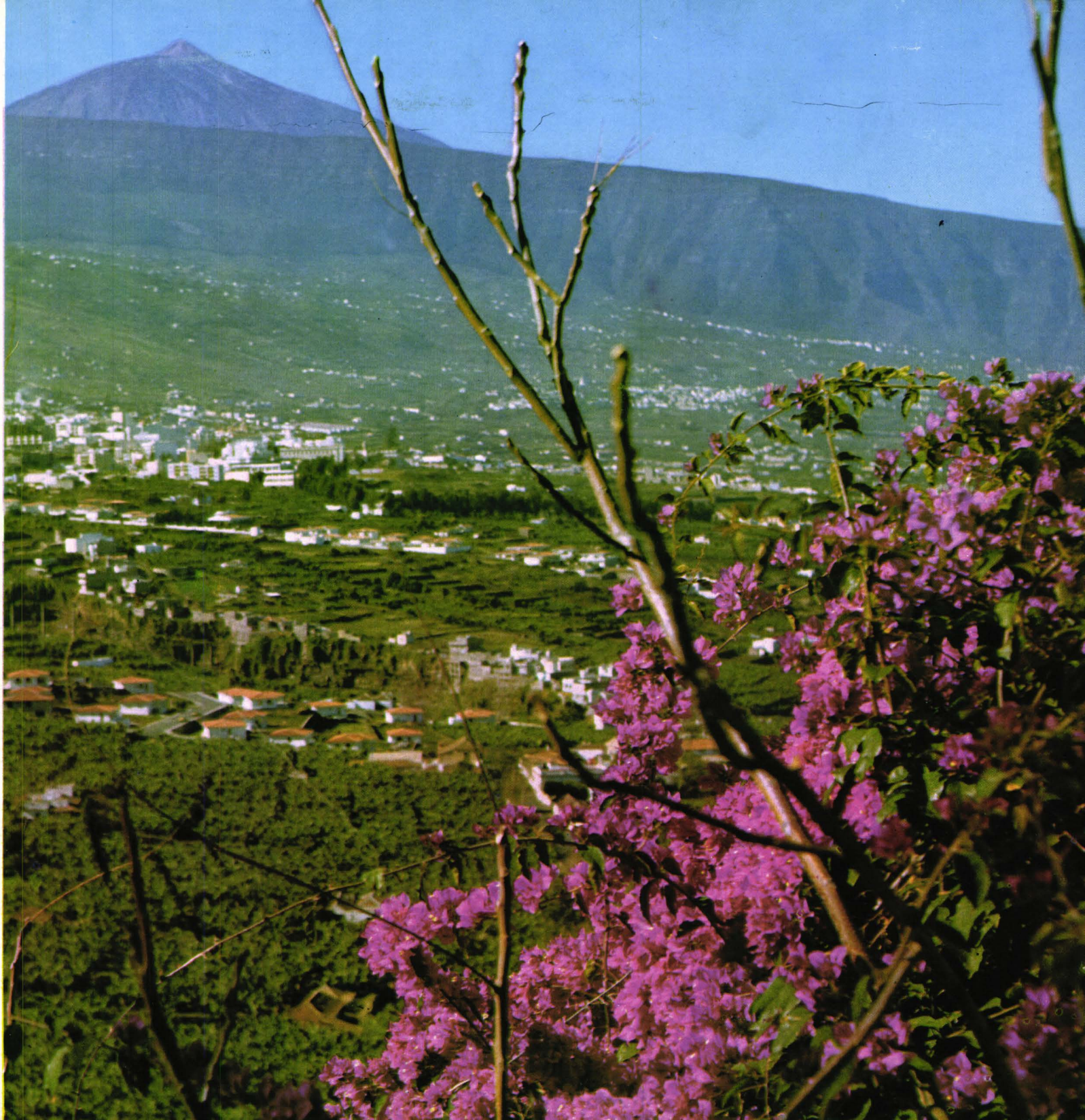

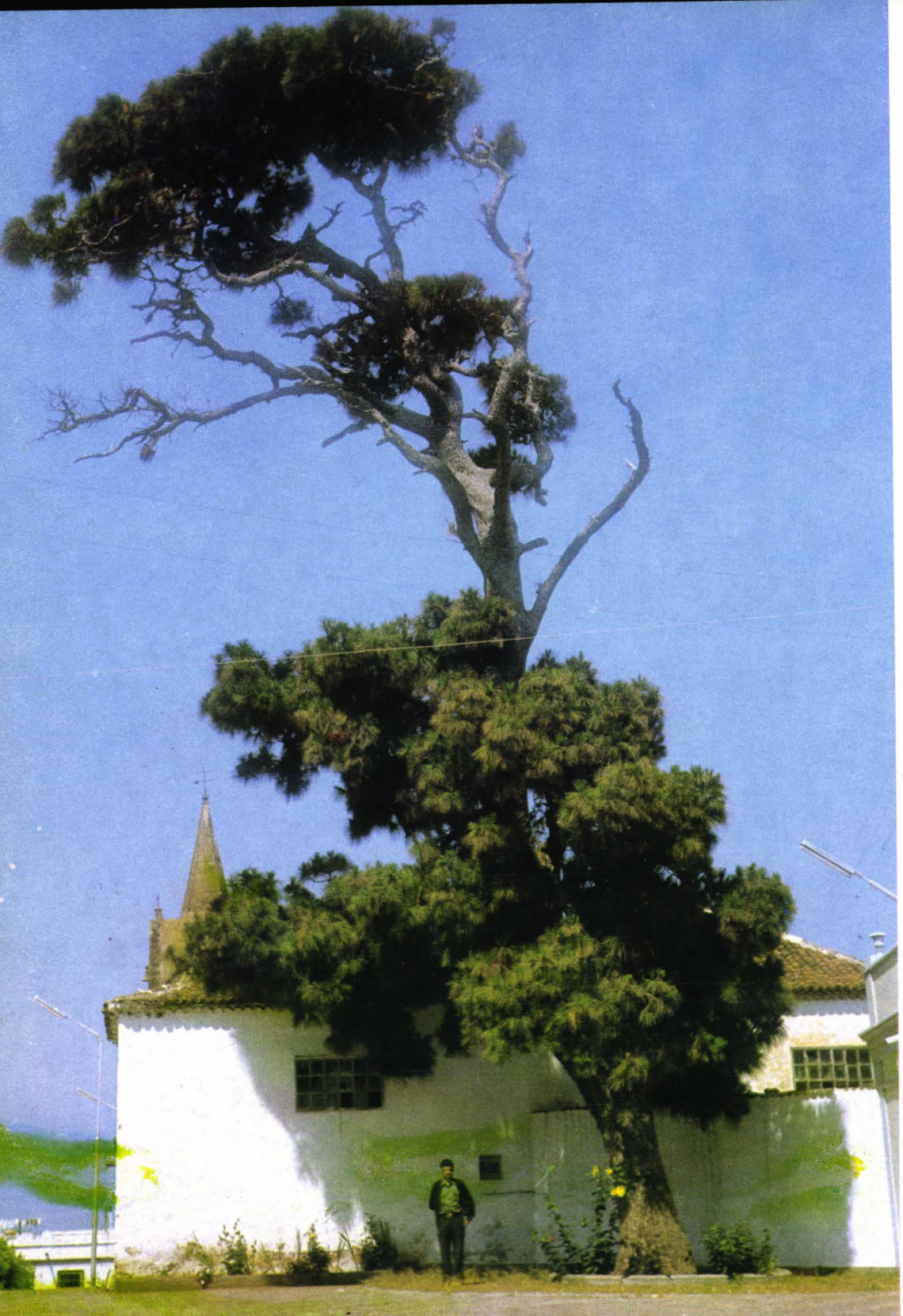

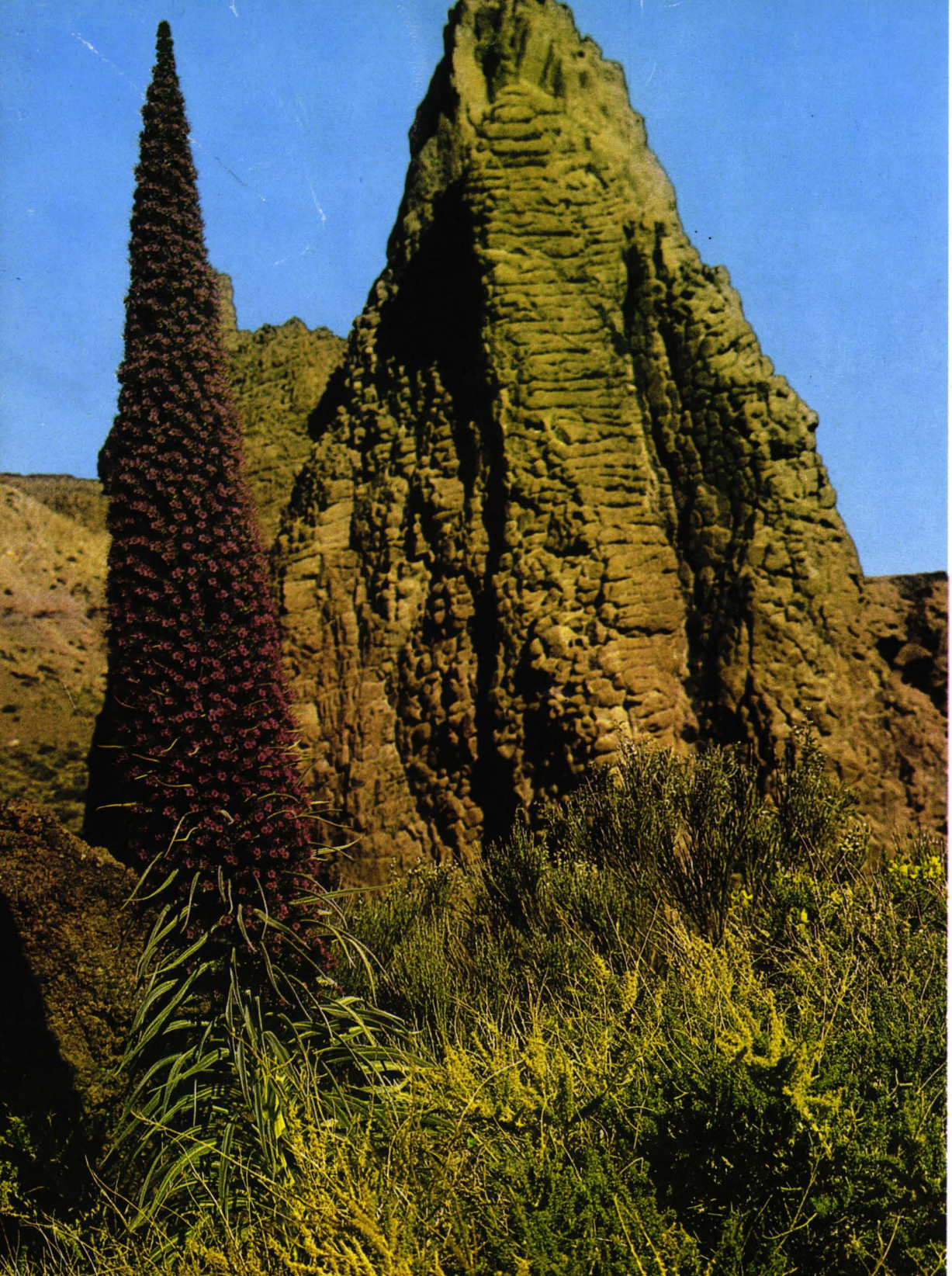

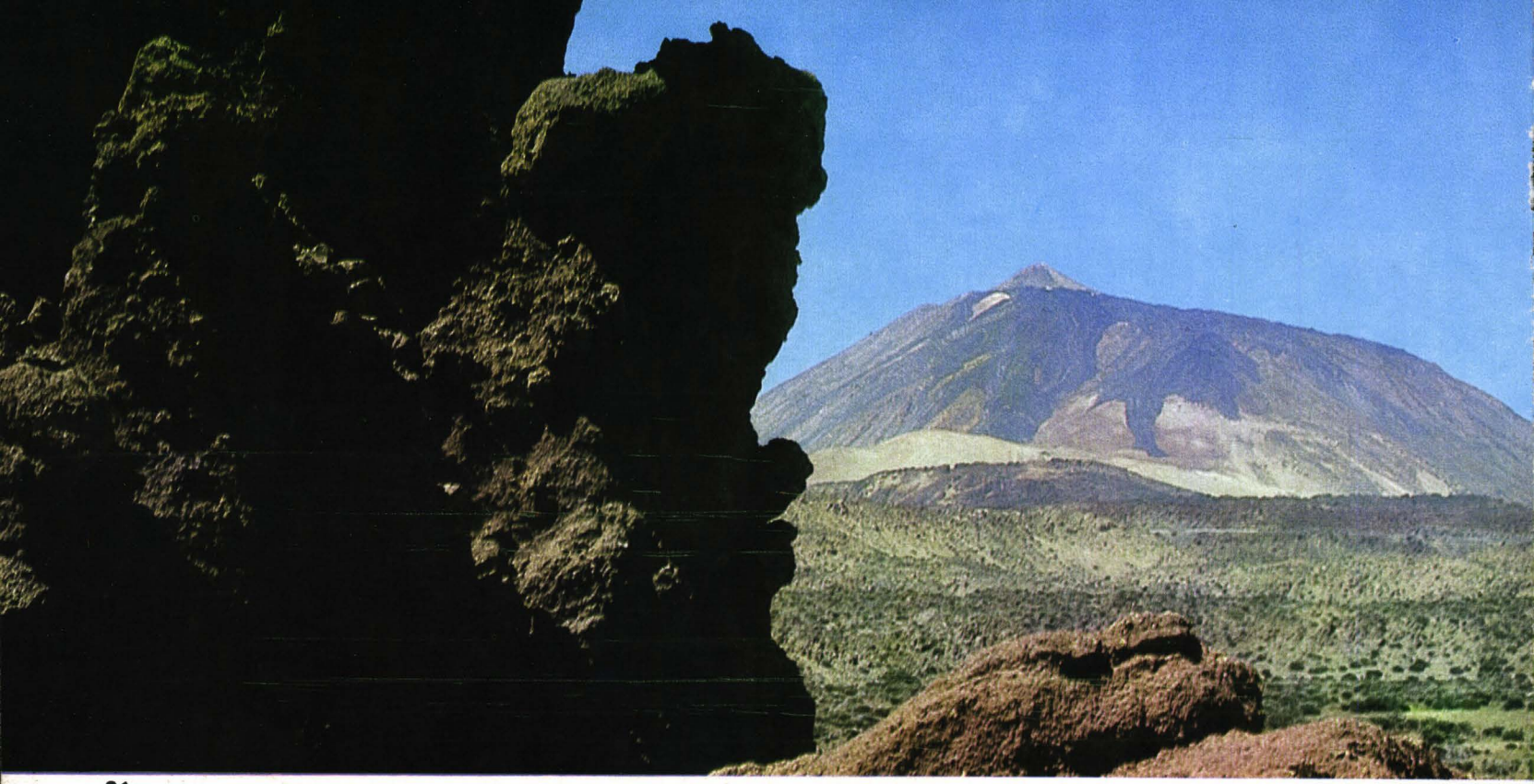

86

87

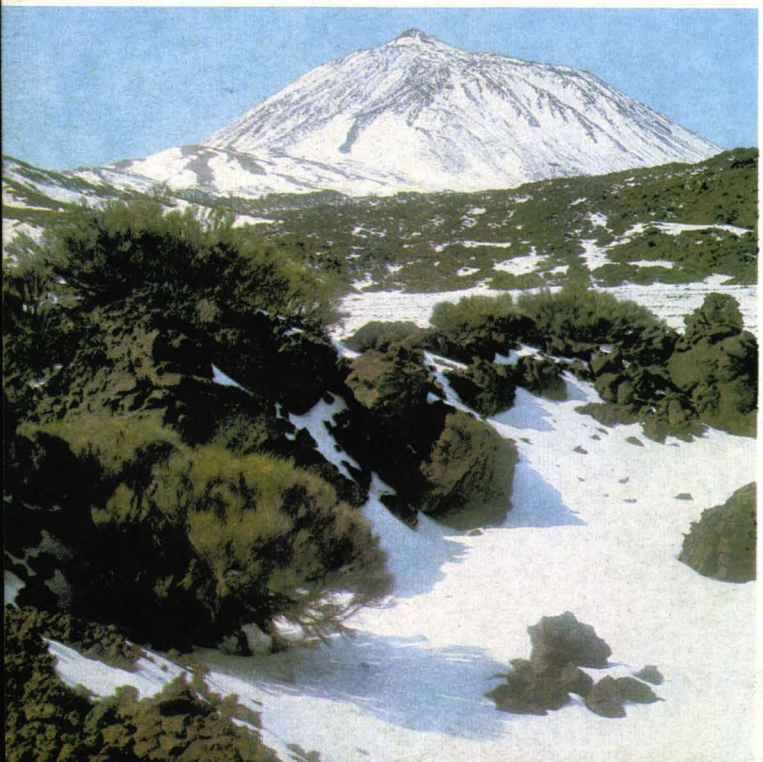

88

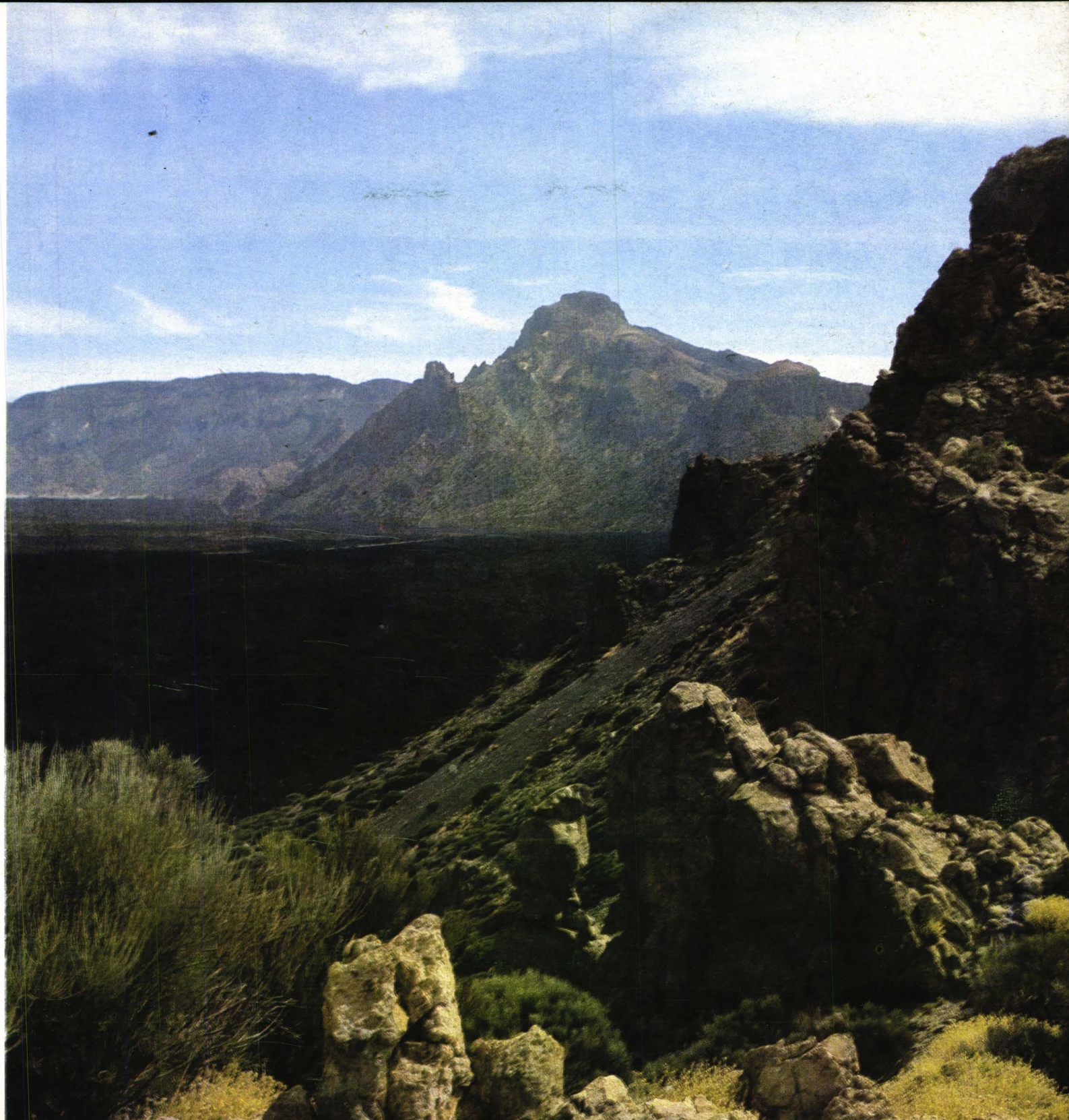

92

93

94

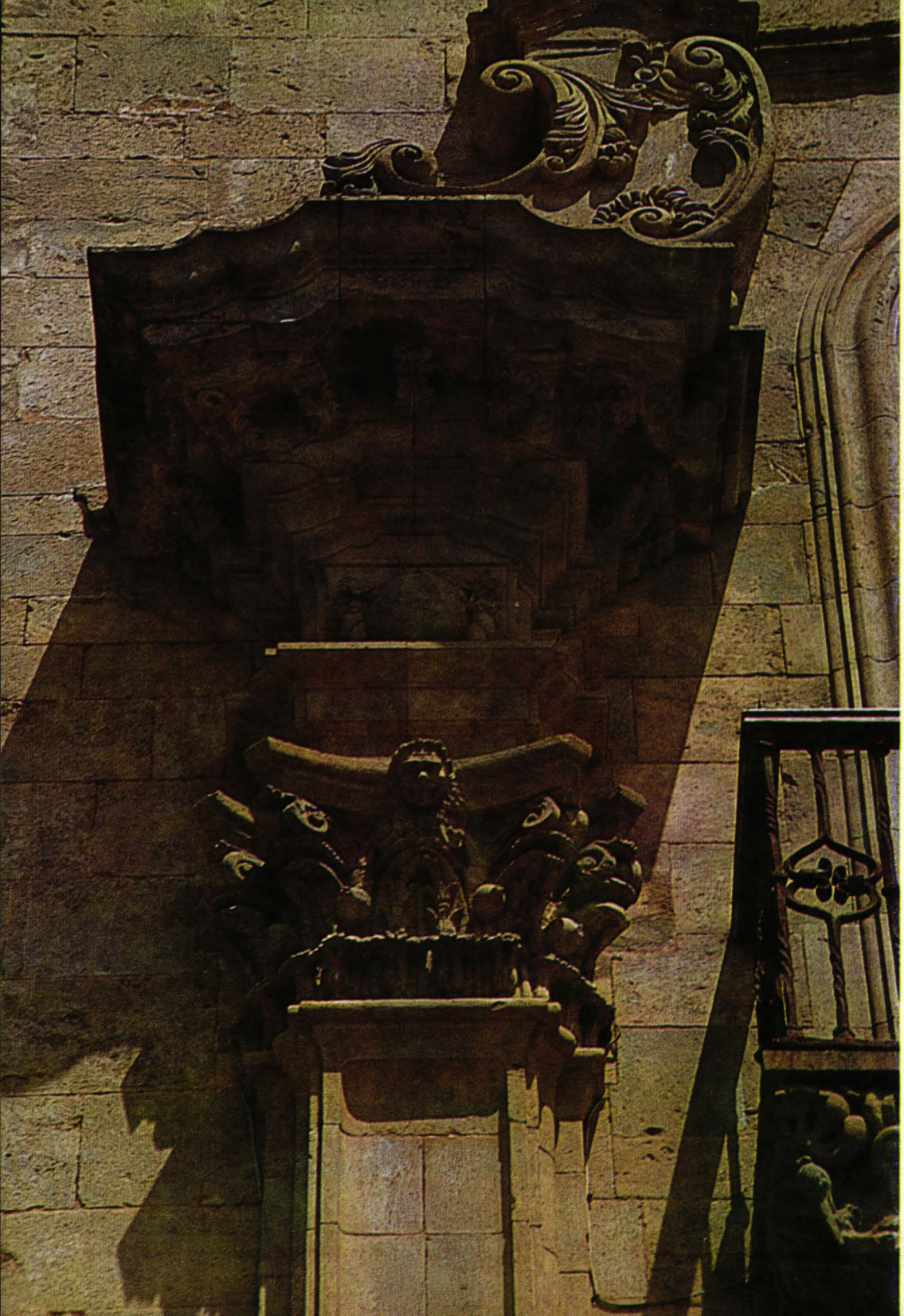

95

96

97

98

99

BP

63—64—65. Tenerife. Puerto de la Cruz.

66. Orhidea de foc.

67. Peisaj la Acentejo.

68. Casa în care s-a născut Viera y Clavijo (1731—1813), autorul celei mai complete istorii a arhipelagului canarian.

69—70. Valea Orotavei.

71. Casă în Icod de los Vinos.

72—73. Strugurii și teascurile pentru vin.

74. Arborele **drago** din Icod de los Vinos.

75. Palmierul candelabru.

76. Castelul Garachico.

77. Orotava supravegheată de vulcanul Teide.

78. Acentejo. Pinul sub care Alonso de Lugo a semnat pacea cu locuitorii insulei.

79. Tacoronte.

80. Drago din La Laguna.

81. Industrie locală.

82. Privelişte din Las Cañadas. Piatra și floarea de tajinaste.

83. Observatorul astofizic din La Izaña (2 000 m altitudine).

84. Copacii mor în picioare.

85. Triumful naturii.

86—87—88. Vulcanul Teide (3 760 m altitudine) și trecerea anotimpurilor.

89. Llano de Ucana.

90. Zăpezi și flori.

91. Castanul din Aguamansa.

92—93. Port popular din Tenerife.

94. Tinerii din Orotava pornesc spre carnaval.

95. Capitel în Orotava.

96. Covor de flori.

97—98—99. Carnaval în Puerto de la Cruz.

DESPRE INSULE ÎNCHIPUITE SAU REALE ȘI DESPRE INSULELE CANARE REALE ȘI ÎNCHIPUITE

NO
Terra florida
Madera
Oceanus Occidentalis
Hespérides
Africae Pars
CUBA
Antillas
Temistlan
Dominica
Beragua
Zipangri
Canibali
ORBIS
Sinus Atlanticus
OCEANUS ATLANTICUS
Regno Gigantum
Mare Pacificum

1

Insulele au fost mai întîi o închipuire, o dorință. Dorința unui corăbier rătăcit pe cîmpia fără de sfîrșit a mărilor, atunci cînd iarba sărată a valurilor, ispitindu-l prea mult cu foșnetul ei, l-a dus mult prea departe de țărmurile de unde plecase.

Nemaiexistînd întoarcere, ci doar speranță, corăbierul a visat, ori și-a închipuit un pămînt, un alt pămînt, la marginile căruia să-și coboare ancora, să-și astîmpere foamea și să-și scuture oboseala trupului chinuit.

Nemăsurată era întinderea mării și fără timp măsurat i-a fost plutirea pînă la țărmul visat, ori închipuit. Și, poate tocmai de aceea, fără măsură i-a fost și fantezia cu care și-a construit pămîntul dorit, înzestrîndu-l cu tot ceea ce avusese mai bun cîndva și cu tot ceea ce-și dorise să aibă. Fără să pregete, l-a făcut mult mai roditor, i-a făcut păsările mult mai frumoase, rîurile mult mai limpezi și i-a înzestrat arborii cu funcții neîmplinite pe țărmul desprinderii, visînd ca aceștia să-i poată da umbră, apă de băut, pîine și fructe, între acestea, neapărat, fructe de aur și nestemate.

Aproape niciodată corăbierul nu și-a închipuit insulele fără de oameni, asemenea lui. Și-aproape întotdeauna oamenii aceștia erau mai buni, mai drepți și mai cinstiți decît cei pe care-i cunoscuse. Pentru că nicicînd omul n-a crezut că e singur pe lume și de fiecare dată a căutat perfecțiunea, binele, echilibrul.

Intuind, poate, că unele animale ar fi învățat cruzimea de la oameni, le-a exclus din teritoriul unde visa s-ajungă pe cele deprinse cu răutatea, prădarea și pînda, neuitînd ca la fel de absent să fie și veninul șarpelui.

Nemăsurată, fantezia lui nu s-a putut, însă, rupe cu totul de lucrurile urîte și cîteodată insulele visate s-au transformat în împărății ale monștrilor întruchipați prin datele misterioase ale unei zoologii vegheată de mituri și de zestrea unor superstiții mai vechi parcă decît omul însuși. Nu există, totuși, decît foarte puține astfel de regate ale răului și dacă scrutăm îndelung literatura lumii de pretutindeni, suma lor nu trece dincolo de zece degete. Există, în schimb, zeci, sute de împărății insulare construite cu fidelitate după gîndurile bune și sentimentele frumoase – atîtea cîte sînt – ale firii omenești, nelipsind dintre acestea insulele miraculoase ale iubirii adevărate și vieții fără moarte. Nelipsind niciodată obiectele de progres ale omului, cele pe care reușise să le descopere, să le inventeze sau doar să le proiecteze imaginea ca pe o prelungire a mîinii. Astfel că, mai întotdeauna, teritoriul închipuit al insulelor se află, sufletește și ideatic, cu cîteva degete mai sus decît împărăția terestră pe care o cunoscuse și de care se desprinsese subjugat de nemărginire.

2

Nu întotdeauna corăbierul a ajuns la țărmul dorit. Dar de fiecare dată, în locul celui coborît sub iarba sărată a valurilor, a venit altul, continuîndu-i visarea. Uneori însă, tot parcurgînd paginile literaturii de pretutindeni, am început să cred că au existat și corăbieri care nu s-au rătăcit cu adevărat, pentru că nu s-au desprins de țărmuri decît cu închipuirea. Ei au reușit, în felul acesta, să plutească mult mai departe decît primii, iar pămînturile închipuite de ei sînt și ele mai rodnice, mai de necrezut, mai fascinante. Trăirea nu mai este însă participativă, emoția descoperirii e mai puțin directă, iar singurătatea e doar mimată. Nu ne este deloc greu să-l auzim pe unul dintre aceștia monologînd, la țărm, în fața cîmpiei fără de sfîrșit, ori mai departe, în fața valului imaginar:

Iată-mă singur, numai cu o vîslă.
Și se va face noapte. O simt cum vine
rece și deasă, ca o pîslă,
în mijlocul mării făcută de mine.

Nu mai văd pămînt, nu mai aud lume,
vorbind sau blestemînd, ca altădată.
Nu mai știu unde-i nord, unde-i sud. Nici un nume
nu mai are carne, nici suflet să bată.

Foșnetul arborilor e de mult numai închipuire,
nici păsări nu s-aud, nici corbi: i-alungă ceața.
Rechinii, doar, torpile negre, vin din nesfîrșire,
cercetîndu-mi pe rînd curajul, sîngele, viața.

Numai cerul, cerul e plin cu stele,
e plin cu arbori, cu păsări, cu lume. Cu toate
absente acum pînă și din visele mele.
Și nici un rechin pe cer să treacă nu poate.

Transferată sus, între constelații, lumea închipuită a insulelor avea să revină mai apoi, cu datele de acolo, între datele de jos și fanteziei omenești – nici nu există alta – iarăși nu i-a fost deloc greu să facă din insule o cumpănă între pămînt, apă și cer, un univers în care animalele au putut să vorbească, iar oamenii au reușit să se întrețină, într-un dialog de la egal la egal, cu zeii. În tot acest timp – a cărui durată,

spre norocul nostru, nu o vom cunoaște niciodată – insulele adevărate, la care corăbierul încă nu ajunsese, își duceau viața lor, visînd poate alte insule, dar nevisînd, parcă, posibilii corăbieri.

3

E dificil să stabilim, azi, cărui popor i-au aparținut prima dată, în închipuirea și neînchipuirea sa, insulele. Egiptenii par să-și fi construit de la începutul istoriei lor corăbiile, dar le-au împărțit gloria plutirii cu corăbiile deșertului, cămilele, căci și deșerturile sînt tot o mare. O mare în care oazele îndeplinesc funcția insulelor, dorite uneori cu mai multă tărie și, în orice caz, cu sporită credință. După ei, fenicienii sînt cei dintîi care au încercat cele mai lungi desprinderi de la țărmuri, însă, așa cum vom vedea mai încolo, călătorind dintr-o parte într-alta, destinul lor are ceva de fluture antic, menit să polenizeze civilizația țărmurilor mediteraneene și să se ferece mai apoi într-un mister al trecuturilor, gogoașă de purpură din care n-aveau să mai țîșnească aripi, nici pînze de corabie. În urma lor au venit grecii, primii greci, cei care ne lasă impresia că au locuit mai mult pe mare și au venit la țărmuri doar pentru a-și însemna, prin temple și statui, singurătatea din nesfîrșitul ierbii sărate a valurilor. Nici romanii, puțin după aceea, nu vor rămîne mai prejos, celebre fiind în istoria lumii corăbiile lor cu gîturi lungi, ca niște lebede pornite în cîrduri să dilate întinderea imperiului. Întîlnind-o pe Cleopatra, cea care naviga avînd pe catarge purpura feniciană, ei vor învăța și plutirea în deșerturi și, oameni practici, nu vor mai visa, mult timp, insule.

Dar aceste neamuri n-au fost singurele care au știut ce înseamnă plutirea pe nesfîrșitul mărilor. Căci dacă omului i-au trebuit mii de ani pînă să ajungă la gîndul abstract, atît de frumos, cel care l-a ajutat, atunci cînd a vrut să-și imite mersul, să descopere roata, plutirea – și, deci, corabia – copiată direct din natură, din trunchiul de copac prăbușit în valuri, a fost o descoperire de la începutul începuturilor. Nu toate popoarele de demult au avut roata, dar toate, absolut toate, pe mare sau pe fluvii, au cunoscut corabia.

Să ne amintim, tot în lumea europeană, de etrusci, cei despre care cu cît aflăm mai multe cu atît știm și înțelegem mai puține lucruri. Desprinși din țărmurile asiatice de mijloc, cu vreo cinsprezece secole înaintea erei noastre, ei au venit în cîmpia toscană unde, după ce au construit o civilizație splendidă, au coborît sub iarbă, în tumulii de piatră, definitiv, nu înainte de a fi lăsat pe pereții acestora, în relief sau pictate, obiectele fundamentale ale istoriei și existenței lor. Cerveteri, mai ales Cerveteri, este azi mărturia mută a vieții lor, de-o parte și de alta a Drumului fără întoarcere, fiecare tumul sau mormînt fiind altceva: tumulul celor cinci scaune, tumulul

sarcofagelor, tumulul inscripțiilor; al capitelurilor, al pilaștrilor, al reliefurilor. Și între ele, tot aici, în același cartier al necropolelor, Banditaccia, *tumulul corăbiei*, mormînt cu cinci camere de piatră, una din ele cu o frumoasă cornișă și avînd pe perete silueta corăbiei. Ștearsă pe jumătate, e parcă mai adevărată și mai întreagă: pasăre vie a mărilor neștiute, plutind și azi, misterioasă, prin pămîntul devenit istorie.

Mutîndu-ne în altă parte a lumii, la celălalt țărm al Atlanticului, în Sud, tot ca niște păsări ale mărilor moarte, trei corăbii se mai văd și azi, plutind în relieful pietrei din *Templul războinicilor*, la Chichen-Itzá, în Yucatan.

Neînțeleasă, dar avînd atît de multe date care se suprapun pe cele ale Egiptului antic, și o limbă în care de curînd s-au descoperit sonorități basce, cele care, la rîndul lor, par să fi moștenit armonii din graiurile străvechi caucaziene, *lumea maya* e parcă un prolog pentru toată Precolumbia, căci nu există nici un popor al acesteia care să nu fi cunoscut corabia și plutirea pe mare.

În corăbii și-au transportat olmecii uriașele capete de piatră, de zeci și zeci de tone și de la sute de kilometri, cele aflate azi în parcul din Villahermosa, în Mexic. În corăbii au fost aduse la Tiahuanaco, sus în Anzi, pe întinderea nesfîrșită a lacului de aici, sculpturile și uriașele blocuri de piatră necesare construirii cetății. În corăbii de papură, spun legendele, au sosit „giganții", oamenii aceia înalți, fără barbă și cu ochii mari cît farfuriile, la țărmurile ecuadoriene de demult. În corăbii din lemn de balsa, impresionantă flotă a preistoriei, au venit Naymlap și soția sa, Ceterni, în lumea lambayeque din pămîntul peruan și tot în corăbii, dintr-o specie de pin care nu putrezește, au venit oamenii din lumea polineziană în ținuturile de gheață ale Țării de Foc.

Și ca să ne reîntoarcem la țărmurile europene, dar să rămînem și pe țărmurile sudului american, tot în corăbii, ne-o spune de data aceasta istoria, au ajuns spaniolii conduși de Juan de Grijalva la țărmurile Insulei Cozumel, insula sacră a mayașilor, unde găsim date străvechi, apropiate celor consemnate în povestea naufragiatului egiptean de pe Insula Ka sau a Șarpelui, vorbitor, bineînțeles, și bun, poveste de acum patru mii de ani, ale cărei urme le descoperim mai apoi în destinul lui Ulise (*Odiseea* – V, versul 175 și urm.), atunci cînd:

În mijlocul noianului cel negru,
trăsnind îi sparse vasul, și pe talpa
corăbiei plutea Ulise singur...,

precum și în destinul lui Sinbad, navigatorul din *O mie și una de nopți*.

4

Multe, nespus de multe au fost insulele descoperite de oameni fără plutire, adică numai prin închipuire, dar nu acesta este locul cel mai potrivit pentru a vorbi despre ele. Pentru că, într-un anume fel, ca proiecții în afara spiritului, aceste insule echivalează mitul în multe din atributele sale și nu acesta este rolul paginilor care urmează. Să reținem, totuși, un amănunt cu multă lumină: închipuite, unele din aceste insule au fost descoperite în cele din urmă, reale și adevărate, în nesfîrșitul mărilor. Ca și cînd fantezia, adăugîndu-le cît mai multe date, ar fi reușit să le materializeze. Una singură, adusă de o legendă nordică și alipită altora șapte, mult timp mai mult legendă și acestea, n-a fost găsită nici pînă azi. Este vorba de *Insula San Borondón*. Văzută de mulți, sub jurămînt și amănunte concrete (străbătută în lung de un rîu impresionant, acoperită cu păduri dese și plină cu păsări atît de blînde că se lăsau mîngîiate), aproape de *Insulele Canare*, ea nu a putut fi descoperită niciodată. Timp de două secole (între 1525–1721), cei mai temerari și mai pricepuți corăbieri spanioli au plecat în căutarea ei, mulți nu s-au mai întors, iar cei care au reușit să se întoarcă, n-au găsit-o. Au văzut-o, au reușit chiar să-i stabilească latitudinea la douăzeci și nouă de grade și treizeci de minute, dar nu și longitudinea și n-au reușit să-și lase ancora la țărmul ei. Cu toate acestea, mulți au continuat să creadă că există, iar un cîntec cu sonorități de romanță se mai aude și azi, în tot arhipelagul canarian, perpetuîndu-i prezența imaginară:

San Borondón, San Borondón,
pentru sirenele și vraja ta,
să bată tobele guance,
să sune trompetele melcilor,
căci insula plină de mister
dintre valuri trupul și-l arată...

Dar de ce, oare, între atîtea alte popoare, le-a fost dat tocmai spaniolilor să creadă atît de mult în legende și închipuire?

5

Nu încape nici o îndoială că primii care au ancorat la țărmul celor mai multe insule adevărate sînt grecii, vechii greci. Și tot ei sînt și cei care au înzestrat mările cu cele mai multe legende și insule închipuite. Unele dintre ele, așa cum observam mai înainte, construite numai din dorințe. Să ne amintim, în sensul acesta, de sosirea

argonauților în insula Lemnos, reală și atunci ca și azi, dar pe vremea aceea făcută din multă legendă. Căci Iason, îmbrăcîndu-și veșmintele de purpură țesute de însăși Pallas-Athena, nu va găsi aici, străbătînd întreaga așezare, decît un singur bărbat, pe bătrînul rege Thaos. Singurul a cărui viață fusese ocrotită, pentru că femeile insulei, bănuindu-i de necredință, uciseseră toți bărbații. Așadar o insulă numai cu femei — poate, exact așa cum își visaseră argonauții în singurătatea mărilor — vegheate de asprimea fiicei lui Thaos, tînăra regină Hypsipyla și ocrotite de bunătatea bătrînei Polyxo. Și să nu ne mai amintim, cel puțin aici, paginile lui Homer, împînzite de atîtea insule, multe considerate ca inexistente, dar identificate mai apoi, una după alta, de sudoarea și patima învățaților.

Să observăm, totuși, că în toate aceste situații de legendă, mit și realitate, astfel de insule rămîn în Mediterană, netrecînd aproape niciodată dincolo de Coloanele lui Hercule. Și să mai reținem că după o lungă perioadă, cînd au fost închipuite, dorite și căutate, insulele au dispărut pentru mult timp din atenția istoriei și legendelor pentru ca, foarte tîrziu, să reapară iarăși, mit și adevăr, deopotrivă de puternice, datorită, în primul rînd, spaniolilor. Intervalul, care n-a fost nici tăcere și nici uitare de sine, n-a avut, se pare, nevoie de legende, oamenii fiind, pe aproape întreaga, impresionanta lui lungime, preocupați cu lucruri practice, într-o nouă definire a civilizației. Procesul de revenire spiralată la fantezie era iminent însă, și odată cu aceasta a fost anulată și uitarea de insule, fenomen legat în mare măsură de Insulele Canare, deci de ieșirea în Atlantic. Nu poate fi lipsită de interes, de aceea, amintirea cîtorva alte amănunte.

6

Ca mai întotdeauna în astfel de cazuri, cercetătorii pun sub semnul generos al probabilității primele aruncări de ancoră la țărmul arhipelagului canarian. Fenicienii, cartaginezii, grecii și romanii — spun învățații — par să fi vizitat aceste insule într-un timp stabilit și el cu destulă probabilitate. Nu s-au găsit, totuși, urmele materiale ale acestor vizite. Dintre toți bănuiții corăbieri de demult, nici unul nu și-a însemnat — măcar prin uitarea unui ciob de ceramică — trecerea prin Canare. Și singurele dovezi rămîn, ca și în alte împrejurări, cele literare, de unde nu putem exclude niciodată imaginația. Mai ales că, în majoritatea lor, aceste dovezi nu sînt decît niște laude fără de margini aduse frumuseții și bogăției arhipelagului. Dacă ar fi fost niște dovezi sprijinite pe tirania referințelor directe, ele n-ar fi putut ocoli, în nici un caz, elementele mai puțin frumoase și deloc bogate. Iată-l, mereu cel dintîi, pe Homer, proslăvind aceste ținuturi prin cuvintele lui Proteu, cel care se adresează lui Atride:

Trimis vei fi de zei la capul lumii,
pe cîmpii Elizei, pe unde şade
bălanul Radamantis, unde omul
trăieşte mai ferice, că nu-i ploaie
şi nici ninsoare, nu-i nici iarnă lungă,
ci pururea suflare lină-adie
dinspre Ocean şi-i mîngîie pe oameni.

(*Odiseea* — IV, versurile 749—755)

Şi iată-l, al doilea, pe Pindar, încercînd o primă mutare a Elizeelor, identificate de toţi drept Insulele Canare, între constelaţii posibile:
«Cei ce reuşesc să-şi păstreze sufletul curat, cu totul şi cu totul în afara nedreptăţii, au dreptul să străbată drumul lui Zeus, cel care duce la tărîmul lui Cronos.
Acolo zorii Oceanului se revarsă peste Insulele celor fericiţi. Floarea de aur creşte acolo fie din pămînt, fie în arbori, fie în mare.
Oamenii îşi împletesc din ea diademe şi ghirlande pentru braţe, guvernaţi de prea bunul şi dreptul Radamanto.»

(*Ode* – II, versurile 123–137)

Nici Plutarh, puţin mai tîrziu, nu conteneşte cu lauda, atunci cînd povesteşte viaţa lui Sertorius, vorbind de limpezimea cerului de deasupra Insulelor Atlantice – două, de data aceasta – căci norii, spune el, ajung obosiţi la ţărmurile lor, zdrenţuiţi de călătorie, iar cei care se ridică din mare se preschimbă de îndată în rouă binefăcătoare. „Sertorius – spune Plutarh – s-a întîlnit cu nişte corăbieri care veneau din Insulele Atlantice. Aceste insule sînt două, despărţite printr-un braţ al mării şi depărtate de coastele Africii cam la două mii de stadii. Se numesc Atlantice şi cunosc ploi blînde şi periodice."
Numai bănuiala, însă, poate transforma aceste dovezi literare în probe sigure. Mai ales pe ultima, invocată de mulţi fără să observe că Plutarh triplează distanţa reală dintre arhipelag şi coastele Africii. Din aceeaşi pricină, mărturia întîiului grec nu poate fi avută în vedere – şi totuşi, mulţi se sprijină pe ea! – nici în ceea ce priveşte etern căutata Atlantidă. Oricum însă, aceste dovezi rămîn frumoase şi nu le putem ignora. Din două motive: nu avem altele din vremurile acelea, iar cele care vin imediat după ele nu mai pot fi puse la îndoială.
Un rege mauritan, Iuba, va sosi, nu prea bucuros, în Cetatea Eternă şi le va vorbi romanilor despre existenţa arhipelagului în termeni foarte exacţi. Pliniu va răspîndi relatarea regelui mauritan –. în *De Insulis Fortunatis* – în întreg imperiul. Dar şi-n acest caz învăţaţii greşesc cînd îl consideră pe Pliniu drept prima mărturie romană.

Mai înaintea sa, insulele fuseseră menționate atît de Virgiliu, cît și de Horați pe primul scandînd cu entuziasm:

„Toate-mplinite, zeiței prinos datorat aducîndu-i,
pot să ajungă-n locuri voioase, în dulcea verdeață
a norocitelor lunci, în lăcașuri adînci fericite.
Aer cu mult mai curat îmbracă tot cîmpu-n lumină
trandafirie, localnicii cu al lor soare și stele..."

(*Eneida* — VI, versurile 637—641)

Și iată-l pe Horațiu, în termeni mult mai „agrari", îndemnînd corăbierii la visare:

„Ne-așteaptă Oceanul care-nconjură lumea
să căutăm insulele bogate unde pămîntul dă grîu nearat
și unde-n fiecare an înfloresc viile, iar din munți
sonoră curge apa ca de cleștar și umblă
fără stăpîn caprele, iar în zori nu se arată ursul,
prădîndu-le, nici vipera din pămînt nu țîșnește."

(*Epode* — XVI)

Specialiștii nu șovăie în cazul acestor ultime două dovezi, invocîndu-le, unul de la altul și considerîndu-le ca mărturii reale. Reală însă, mai ales în ceea ce-l privește pe Virgiliu, este doar nostalgia, dorința de a ști că undeva există un pămînt al celor fericiți. Eneas, după ce se întîlnește cu Didona și Deifob, lasă în stînga Tartarul și pătrunde în cîmpiile Elizee. Versurile citate fac parte din descrierea acestora și cercetătorii, amintindu-și de greci, identifică în respectiva descriere arhipelagul canarian. Traducătorii români ai *Eneidei*, neavînd nici un interes sau datorie morală față de un astfel de pămînt, se îndepărtează ușor de original. Mai ales D. Murărașu, cel după care am transcris, echivalînd „fortunatorum nemorum" cu „norocite lunci" (Coșbuc spune „fericele locuri"), deși, evident, Virgiliu se referea la „păduri dese". Dar să nu facem filologie. Important e faptul că după descrierea făcută de Pliniu, adevărată datorită regelui Iuba, *Insulele Fericite* vor intra brusc într-o uitare lungă, lumea din epocile următoare fiind mai puțin predispusă la visare și închipuire. Se va scurge aproape un mileniu fără să găsim o mărturie nouă, iar atunci cînd vom da peste primele notații, insulele nu vor mai fi privite ca un paradis terestru, ci, cu precădere, ca un ținut al încercărilor omenești și al ispășirii păcatelor.

Dante Aligheri – parcă nici nu se putea altfel! – va rupe cel dintîi această uitare, alegînd un uriaş vulcan pentru a pune capăt naufragiatului Ulise. Mulţi identifică în conul de flăcări, vîlvătaia reală a vulcanului Teide, din Tenerife. Privind limba de foc şi neînţelegînd-o, Dante îl întreabă pe însoţitorul său:

„Ce duh e-n flacăra la vîrf crăpată,
cum fu ieşind pe-un rug ce mistuise
cu frate-său pe Eteocle-odată?,

iar Virgiliu îi va răspunde:

În ea e Diomede şi Ulise,
uniţi aici de-un foc mistuitor
precum, trăind, o furie-i unise."

(*Infernul* — XXVI, versurile 52—57)

7

Mulţi dintre cei care au scris despre Insulele Canare şi au comentat sursele vechi, au făcut şi-n acest caz o eroare: sprijinindu-se pe Virgiliu, de unde, evident, s-a inspirat Dante, şi nemergînd la textul adevărat al marelui florentin, îi trec în seamă fixarea, tot în Canare, a Paradisului. Dar Dante, după cum se vede, se află aici în bolgia a opta a Infernului, cea în care-i descoperă pe cei doi corăbieri greci. Ulise însuşi povesteşte în continuare, prin cuvintele lui Dante, sfîrşitul său:

Şi-al vechii flăcări cel mai lung vîlvoi,
sbătut porni să scoată murmurarea
cum face-un foc bătut de vînt la noi.

Iar vîrful ei aşa-şi făcea mişcarea,
părînd al unei limbi ce-ar fi vorbit,
şi-o voce-a scos şi-a zis: „După scăparea

de Circe ce un an m-a fost robit
aproape de Gaeta, mai-nainte
de ce pe-aici Troienii-au fost venit.
(...)

cînd negru-un munte şi-a ivit cununa
departe-n fund, prin zarea-nnegurată
cum alta-n lume n-am văzut niciuna.

Şi-un chiu ce-am scos se-ntoarse-n vai îndată,
căci noul mal o volbură născu
ce-a prins corabia în proră să ne-o bată.

Trei roţi cu marea-ntreagă ea făcu
şi-a patra oară pupa-n sus o-mpinse
şi prova-n jos, cum Altuia-i plăcu.

Şi-adîncul mării peste noi se-ntinse.

(*Infernul* — XXVI, versurile 85—93 şi 133—142)

Că mai apoi, în Paradis, transpare prezenţa posibilă a lumii insulare, are mai puţină importanţă, după cum, la fel de neimportantă în cazul nostru, rămîne identificarea în „muntele negru" (*appare una montagna bruna*), cel de care se loveşte corabia lui Ulise, munte, evident, al Purgatoriului, căci astronomia şi geografia medievală îl fixa în împărăţia apelor, Infernul căzînd pe uscat. Important e doar faptul că Dante, mînat de patima cunoaşterii, trece primul dincolo de Gibraltar şi navighează imaginar în apele atlantice pe o rută pe care avea s-o străbată, cu adevărat, Cristofor Columb...

Nu vom afla niciodată cu certitudine sursele cunoaşterii lui Dante, nu vom şti de aceea dacă vulcanul acesta este cu adevărat Teide, dar nu avem motive să considerăm că n-ar fi, cîtă vreme marele florentin – nici aici nu cunoaştem sursa – descrie Crucea Sudului, constelaţie pe care astronomia o va descoperi mai apoi, exact aşa cum şi-o imaginase el.

8

Cel care va transmite însă, întregului ev mediu, cele mai multe şi mai exacte descrieri ale insulelor, va fi San Isidro (570–636), episcop al Seviliei, fiu al lui Severiano şi ultimul mare scriitor al Imperiului roman. În cel de al patrusprezecelea volum din *Etymologiarum (Originum) libri XX*, acesta adună tot ceea ce se ştia pînă la el despre insule. Nu ca filosof, nici ca poet, ci ca un autentic om al ştiinţei. Se află aici insulele reci, din mările Nordului, insulele atlantice, cele mai frumoase din

toate; insulele oceanului Indic, bogate în aur, pietre prețioase și animale de necrezut. Și tot aici se află și insulele Mediteranei, cele pe care San Isidro le grupează în trei diviziuni precise: insule pe care se găsesc admirabile urme ale geniului omenesc (Cipru, Creta, Rodos etc.), insule care au fost locuite de zei sau monștri (Citera, Naxos, Samos, Sicilia) și insule pe care se află tot felul de ciudățenii și taine ale naturii, între acestea focul (Lipari, Stromboli, Córcega, Ibiza etc.). Nu-i scapă lui San Isidro, între insulele atlantice (Gadis, Gorgadas, Hespérides), insulele fericite — *Fortunatae* —, cețoase încă în alcătuirea lor, dar cu suficientă substanță pentru ca mai tîrziu un Garcia de Medina și alții să treacă la descrieri din ce în ce mai exacte, prezentînd arbori cu fructe, impresionante prin savoarea și dimensiunea lor, și oameni insulari care trăiesc cîte două secole, oameni care se nasc și cresc în așa fel încît nu pot să moară atîta timp cît rămîn pe insula lor și pentru aceasta, cînd devin slabi și fără virtuți, sînt scoși în cîmpia mării pentru a-și afla sfîrșitul. Înzestrați cu astfel de cunoștințe, cu tot ceea ce moșteniseră din antichitate și legendă, spaniolii vor trece la desăvîrșirea propriei lor gîndiri despre lumea misterioasă, reală sau mai puțin reală a insulelor, pregătindu-și în același timp corăbiile.

9

Nici un alt popor european, în afară de cel spaniol, n-a fost mai predispus, în evul de mijloc și după consumarea acestuia, să ia fantezia drept realitate și mitul sau legenda drept adevăr. Mai temerari decît grecii de altădată, obosiți de plutire și retrași la țărmuri într-o atitudine contemplativă, cea care le desăvîrșise civilizația, spaniolii erau la vremea aceea un popor tînăr, încă în formare, înzestrat cu o energie aparte, cea care, nemaiîncăpînd în creuzetul de piatră și soare al Pirineilor, avea să se reverse, brusc, peste cîmpia mărilor, culminînd cu Descoperirea Americii.
Atitudinii contemplative grecești, spaniolii îi opuneau alt mod de a sta în fața timpului ; din care n-a lipsit spiritul de aventură. Aventură, ca noțiune reformată și fundată definitiv în pămîntul iberic, în accepțiunea ei de început, cînd transcrierea trebuie să fi fost *adventura*, adică dorința de cunoaștere, chiar prin riscul vieții, a necunoscutului de departe.
După celți, corăbierii terestri ai preistoriei europene, fenicienii și cartaginezii, adevărații navigatori ai antichității, iar după aceștia romanii, cei care nu mai vedeau în nici o parte decît supuși ai Romei, toți au sosit în Iberia fuzionînd în amintitul creuzet cu sîngele de aici și prefigurînd treptat, printr-un continuu proces de adăugare și renunțare, schița de început a hispanității. Desen fundamental, în definitiv, căci nu va mai putea fi șters, nici modificat de mișcările ulterioare ale altor popoare, ci doar întregit și definitivat. Valul vizigot, spre exemplu, cel sosit prin

415, va lovi cu toată puterea celor două sute de mii de războinici în alcătuirea, încă fragilă, a firii hispane, dar nu-i va mai putea zdruncina spiritul. Hispania contribuise la acea dată la o primă definire a lumii europene, dîndu-i Romei doi împărați, pe Traian și Teodosiu și mulți, foarte mulți învățați, precum au fost Seneca, Lucan, Marțial sau Quintilian. Stăpîni autoritari, timp de trei secole, peste Pirinei, vizigoții au avut virtutea să se lase stăpîniți de autoritatea morală a hispanității, acceptînd contopirea, cu toate ramurile lor, în aceeași împletire de sînge, iar mai apoi s-o apere cu toată dăruirea. Prilej care nu s-a lăsat așteptat: în 711, ridicîndu-se din nesfîrșitul mărilor de nisipuri, arabii au trecut Gibraltarul și, într-un timp surpriză, de numai opt ani, au trecut dincolo de Catalonia, pășind în Franța și amenințînd întreaga Europă.

Opt secole le-au trebuit spaniolilor pentru a recuceri de la arabi pămînturile pe care aceștia înaintaseră în cei opt ani. Dar pînă în 1492, cînd a căzut ultimul califat, cel din Granada, scurgerea timpului n-a fost numai încrîncenare și moarte. O comunicare necunoscută pînă atunci în istorie s-a petrecut în acest lung interval între cele două tabere, cu pacte și trădări de ambele părți, cu căsătorii mixte, cu neașteptate gesturi de cavalerism. În același timp, adversitatea comună împotriva ultimului val năvălitor peste pămîntul Peninsulei i-a ajutat pe spanioli să capete conștiința unității lor de popor și patrie, proces care, altfel, ar fi întîrziat probabil mai mult. Unitatea aceasta este cea care i-a înzestrat cu o energie aparte, energie ce trebuia consumată într-un fel și, dintre toate posibilele variante, a fost să aleagă plutirea.

10

O literatură în formare, circulînd mai ales prin viu grai, pare să fi orienat firea spaniolilor spre corabie. *Adventura* era prima ei dimensiune și nu lipseau dintre poveștile de-atunci cele care narau viața de pe insule îndepărtate. Dar, spre deosebire de perspectiva greacă, cantonată mereu în Mediterană, cea hispană părăsea Coloanele lui Hercule, pierzîndu-se în nesfîrșitul Atlanticului. Nu era o ieșire întîmplătoare, după cum nici această literatură nu se născuse întîmplător, din nimic. Hispania, așa cum am văzut în treacăt, odată integrată Imperiului roman, își va aduce un aport extraordinar în domeniul spiritului. Multe, extrem de multe sînt numele spaniole care au ilustrat cultura latinității, dîndu-i un Pliniu andaluz – Turranius Gracilis, un mare strateg și erudit gaditan – Cornelius Balbus, cel apărat de Cicero, un mare cărturar, bibliotecar al lui Augustus – Cayo Julio Higino. Și dacă ne referim numai la secolul lui Augustus, numele sporesc: Marco Porcio Latrón, Lucio Julio Gallion (prieten cu Seneca și Ovidiu), Lucio Junio Moderato Columelo,

Pomponio Mela, Cayo Silva Italicus etc., etc. Şi, bineînţeles, nu-l putem uita dintre cei de mai tîrziu nici pe Prudenţiu, cel mai mare poet din vremea lui Teodosiu, născut în anul 348, în Calahorra. Sertorius însuşi, a cărui viaţă o povesteşte Plutarh, deşi nu era spaniol, a trăit mult timp în Spania, unde a şi murit, după ce înfiinţase la Huesca un mare centru de cultură.
Aşadar, Hispania acelor vremuri avea toate virtuţile pentru a pune bazele unei mari literaturi. Neexcluzînd dintre acestea pe cele aduse de arabi, cei care, mai ales în Andaluzia (la Córdoba, Sevilia, Granada, Málaga), dar şi în Castilia (la Toledo şi Madrid, oraş fundat de ei) făcuseră să înflorească o mare cultură, cea din care s-a hrănit întreaga Europă. Impletire de neamuri, dar şi de spirite, Spania de după primul mileniu al erei noastre era, poate, singura în stare să creeze această mare literatură, asimilînd de peste tot şi filtrînd pentru toţi, prin lumina şi sensibilitatea ei, sursele vechi sau mai puţin vechi. Cervantes nu se putea naşte, pe atunci, decît în Spania.

11

Aşa se face că imediat ce poveştile hispane despre insule îndepărtate părăsesc Mediterana, înseşi corăbiile spaniole trec în Atlantic, la vînătoare de balene şi pescuit însoţite de tot felul de legende. Legende care cristalizează rapid în primele pagini ale literaturii cavalereşti. Nu mai are importanţă faptul că studioşii identifică în aceste pagini pe cele elaborate la nord de Pirinei, în jurul Mesei Rotunde. Astfel, unul din primii cavaleri spanioli, *Cifar*, în circulaţia literaturii nescrise încă de prin secolul al XIII-lea, va pluti peste apele temute ale Lacului Trădării *(Lago de la Traicion)*, ancorînd şi la ţărmul celor dintîi insule fericite *(Insulas Dotadas)*, unde nu se poate ajunge decît o dată în viaţă, prin multă viclenie, într-o barcă minusculă. *Amadis*, al doilea în cronologie, cavalerul veşnic îndrăgostit de Oriana, va ancora şi el, puţin după Cifar, pe Insula Tristeţii *(Insola Triste)*, foarte populată şi plină cu arbori uluitori, dar unde, de peste cincisprezece ani, nici un nou venit, cavaler curajos sau tînără frumoasă *(doncella)* nu rămăsese în viaţă, căci uriaşul Madraque şi sora lui, Andandona, erau cruzi şi de neînvins.
Primii navigatori spanioli spre America aveau să poarte cu ei, în afară de hrană şi arme, povestea lui Amadis. Pentru că, firește, Amadis era mai de neînvins decît Madraque, pe care l-a înşelat, dar nu l-a omorît, pedepsindu-l frumos, cu creştinarea... Ajuns în alte insule, Amadis va fi mereu învingătorul: în *Insula Diavolului* îl va supune pe monstrul Endriago, cel care scotea foc pe gură, ca un vulcan. În schimb, în *Insula Turnului-Roşu*, se va înţelege foarte bine cu Balan, fiul lui Mandanfabul, prezenţă pe cît de uriaşă, pe atît de blajină şi de cinstită.
Aşadar, insulele fabulaţiei spaniole nu mai au decît foarte puţine contingenţe cu cele greceşti. Filtrate de spiritul iberic, vechile legende devin cu totul altceva. Mitologia

devine roman cavaleresc ! Proces extraordinar de interesant, pe care numai spaniolii îl puteau realiza. Proces asupra căruia, curios lucru, nu s-au fixat specialiştii şi cercetătorii. Curios şi de neînţeles pentru că ar fi avut multă substanţă, susceptibilă de tot felul de interpretări. Căci de peste tot insulele ţîşnesc cu nume din ce în ce mai neaşteptate: insule ale cruzimii *(de la Crueldad)*, care aruncă flăcări şi nori de sulf, dar şi insule ale desfătării *(Deleitosas)* sau generatoare de viaţă *(de la Vida)*. Toate trei, imaginate de Nuñez Reinoso, în *Clareo şi Florisea*, după fantezia lui Aquiles Tacio, din *Clitofante şi Leucipe*, cel care pare să le fi împrumutat din închipuirea lui Heliodoro, din *Teagenes şi Cariclea*, pentru ca, în cele din urmă, să fuzioneze toate în ciudatele insule, precum cea a Lupilor *(Lobos)*, sub pana lui Miguel de Cervantes, în muncile din *Persiles şi Sigismunda*...

De la un autor la altul, aceste insule trec şi se îmbogăţesc cu imaginaţia fiecăruia. Şi nu rămîn singurele: apar insulele giganţilor *(del Gigante)* în *Tristan de Leonis*, ale pericolului *(Peligrosa)* şi profunzimii *(Profunda)*, aşa cum le găsim în ciclul cavalerului Palmerin, şi, în sfîrşit, apar şi insulele reale şi statornice *(Firme)*, precum cea descoperită de acelaşi Amadis, insulă aflată sub vraja lui Apolidon, unde cel de-al doilea cavaler al imaginaţiei hispane avea să trăiască şaisprezece ani de fericire şi dragoste cu prinţesa Grimanesa...

Şi, firește, enumerarea nu se termină aici. Ea continuă cu tot felul de insule, clare personificări ale stărilor sufleteşti sau împliniri imaginare ale materializării de bunuri pămînteşti. Nesfîrşit este şirul insulelor de dragoste, fericire şi aventură. Exemplele menţionate sînt însă suficiente pentru a ne convinge că atunci cînd spaniolii au început să se desprindă şi să se îndepărteze din ce în ce mai mult de ţărmuri, purtau în corăbii, în afara înclinaţiei de a lua fantezia drept realitate, un impresionant „bagaj" literar de cunoştinţe privind existenţa şi viaţa de pe insule închipuite sau neînchipuite. În momentul acela, Insulele Canare nu mai erau atît de ireale. Cu un uşor avans faţă de pana scriitorilor, corăbiile spaniole ajunseseră la ţărmurile lor, însoţite, poate, de închipuiri şi mai vechi.

12

Parcurgerea celor peste o mie de kilometri de cîmpie marină, cea care desparte arhipelagul canarian de Cádiz, punctul cel mai de jos al Peninsulei Iberice, nu a putut să stea la îndemîna oricărui corăbier din antichitate. De aceea, primele debarcări la ţărmurile sale par să fi fost cele închipuite, amănuntele păstrate în literatura acelor vremuri şovăind foarte mult între mit şi adevăr. *Alizuth* le-au spus fenicienii, cînd au vorbit despre ele, poate singurii care le-au cunoscut cu adevărat.

Elysius le-au denumit grecii, ceea ce înseamnă că nu s-au îndepărtat de toponimia feniciană. *Eliseos* au pronunțat romanii după aceea, pentru ca mai apoi, entuziasmați de cele auzite de la regele Iuba, să treacă la echivalarea cuvîntului prin *Fortunatae*. Descrierile acestea sînt însă mai mult niște mitografieri și, probabil, nu vom afla niciodată cînd s-a produs adevărata aruncare de ancoră. Vom ști doar că, aproape o mie de ani după consemnarea existenței lor de către Pliniu, foarte puțini, între aceștia San Isidro, își vor mai aminti de ele. Abia în anul 1016, pînă la alte dovezi, arhipelagul este redescoperit, de data aceasta de către arabi. Ei sînt cei care le-au spus *Kalidat*, adică *Eterne*, nume apropiat semantic de celelalte trei sinonime. Pentru arabi însă, probabilitatea este cu mult mai mare, căci distanța dintre țărmul african și insule oscilează în jurul a o sută de kilometri și nu două mii de stadii — adică 300 km, cît susținuse Plutarh. E foarte posibil ca în acele timpuri arabii să le fi văzut de pe țărmul african cu ochiul liber, luminate poate și de limbile de foc ale unui vulcan în erupție. Mulți dintre cei care urcă în zilele noastre pe Teide, la 3700 metri, caută să vadă Africa și, uneori, susțin că reușesc.

După arabi, cu cît înaintăm în timp, documentele despre existența Insulelor Canare se înmulțesc. În aceeași măsură sporește și numărul corăbierilor adevărați. Știm, de exemplu, că în anul 1291 două galere mari, conduse de Teodosio Doria și Ugolino de Vivaldi au părăsit portul Genova și, umflîndu-și pînzele, au trecut dincolo de Coloanele lui Hercule, dispărînd pentru totdeauna în apele Atlanticului. Faptul este amintit, între alții, de marele Petrarca, ai cărui bunici n-au fost străini de această întreprindere. Două decenii mai tîrziu, în 1312, un alt genovez, Lanceloto Malocelo, a pornit pe același drum, cu mai mult noroc. Unii cercetători înclină să creadă că ar fi plecat în căutarea primei expediții, lucru foarte puțin probabil, dat fiind intervalul de timp foarte mare, cînd nimeni nu se mai aștepta la salvarea celor dispăruți. Cert rămîne doar faptul că noul navigator, împins de furtună, și-a găsit adăpost pe coastele septentrionale ale arhipelagului canarian, mai exact în Tahod sau Tite-Roy-Garta, denumiri locale ale insulei pe care Lanceloto avea s-o boteze cu numele său, așa cum i se spune și azi: *Lanzarote*. Dar temerarul navigator nu se va bucura și de privilegiul stăpînirii. Odată deschisă, ruta spre Canare va cunoaște o neașteptată îmbulzeală de pînze, majoritatea mînate de spiritul aventurii și înavuțirii. Tocmai de aceea, exact acum, cînd documentele ar fi trebuit să sporească în amănunte, singurele care ne-ar putea spune întreg adevărul, ele devin laconice, poate chiar falsificate, în orice caz zgîrcite. Atitudine specifică, în definitiv, pentru Europa acelor vremuri, în care mulți nu vor să vadă decît părțile bune și frumoase. Ceea ce, vom vedea mai departe, este inexact.

N-au lipsit, n-aveau cum să lipsească, în această aglomerare de pînze, corăbiile spaniole. Coastele africane parcă dormeau în acel timp, deși corăbiilor de aici le-ar fi fost de zece ori mai ușor să se îndrepte spre arhipelag. Și, cum avea să se întîmple

de fiecare dată mai apoi, n-a fost absentă de la plutire nici biserica, atentă la descoperirea și creștinarea noilor pămînturi. Dilatare și aceasta, ca și pe vremea romanilor, a imperiului.

Așa se face că în 1344, Curtea papală fiind pe atunci mutată la Avignon, străzile bătrînului oraș au putut admira strălucirea de mantii a unui cortegiu princiar mai puțin obișnuit, înaintînd spre reședința Papei Clement al VI-lea. În fruntea cortegiului se afla infantele Luis de Cerda, fiul lui Alfonso de la Cerda și al prințesei Mafalda. Familie celebră în Spania, Casa de la Cerda își pierduse dreptul la aspirația supremă: descinzînd din Fernando, fiul cel mai vîrstnic al lui Alfonso al X-lea, Cel Înțelept, această ramură fusese privată de titluri și-acum infantele dezmoștenit al Castiliei mergea la Papa pentru a primi din mîinile acestuia investitura de stăpîn și rege al unor pămînturi pe care nu le văzuse niciodată, și nici nu știa prea bine unde se află. Încoronarea, pe care Papa nu avea de ce să i-o refuze, s-a făcut, totuși, în numele Castiliei, infantele primind cu același prilej și titlul de Prinț al Norocului *(de la Fortuna)*.

O ploaie deslănțuită din senin, de îndată ce proaspătul rege a părăsit Curtea papală, a fost apreciată drept semn prevestitor de nenorocire și Prințul Norocului, privindu-și petrecerea risipită, n-a mai avut curajul să meargă pentru a-și lua în primire regatul, așteptîndu-și sfîrșitul într-una din mănăstirile Franței. Din acel an însă, Insulele Canare au devenit spaniole pentru totdeauna, moștenitorii prințului fiind Regii Catolici.

13

Multe alte corăbii și-au ridicat între timp pînzele, nu numai din Spania, trecînd dincolo de Gibraltar pentru a se întoarce cu pradă. Oamenii, animalele și fructele din Insulele Fericite au intrat atunci în burțile corăbiilor europene, cele care deveneau astfel, peste Atlantic, un prolog tragic, primul prolog al Renașterii. O întreagă istorie s-a scris numai despre acest prolog-interval, dar ea este făcută din multă umbră, pentru că, firește, documentele nu abundă. Doar ineficacea anatemă a bulelor papale, menite să-i protejeze pe locuitorii arhipelagului, vorbește prin frecvența acestora, de bunătatea și frumusețea Europei de-atunci. Cu aceeași „mînă bună" care-l binecuvîntase pe infantele norocului, Papa a creat în anii aceia Episcopatul din Telde, în Gran Canaria, numind, unul după altul, cinci episcopi dintre care nici unul n-a ajuns vreodată acolo. Au ajuns, în schimb, doi neașteptați misionari: Juan de Baeza și Alonso de Idubaren. Nu acestea erau numele lor adevărate și niciodată vocația lor nu fusese cea de misionari: băștinași din Gran Canaria, aduși în lanțuri pe corăbiile europene, ei au fost convinși să-și schimbe sclavia pe veșmintele

Ordinului Franciscan şi trimişi înapoi pentru a face mai uşoară, din toate punctele de vedere, cucerirea arhipelagului. Rapiditatea cu care au fost convertiţi şi iniţiaţi în tainele unei religii pe care n-aveau cum s-o înţeleagă, precum şi graba cu care au fost readuşi în lumea lor – şi ei n-au fost singurii, în 1352 petrecîndu-se un al doilea transport, mai numeros, însoţit de evanghelizatori adevăraţi – nu au nevoie de comentarii, căci dogmele şi interesele nu discută mijloacele. Mai ales că în faţa unor suflete din religia cărora nu plecase natura, misionarismul şi-a ilustrat din plin utilitatea: ori de cîte ori s-a simţit nevoia Divinităţii în arhipelag, aceasta a apărut, peste noapte, prin puterea miracolului. Astfel, în 1392 băştinaşii din Tenerife, păstori de capre în Güimar, au descoperit pe plaja de la Chimiray icoana Fecioarei Candelaria – *Nuestra Señora de la Candelaria*. Era în zorii unei zile de vară şi minunea aruncase singură ancora, venind într-o corabie nevăzută, navigator închipuit şi solitar, pentru a pacifica spiritul cuceriţilor. Tot într-un prag de zi, în 1441, s-a produs şi apariţia Fecioarei *de la Peña*, denumită aşa pentru că a fost găsită pe o stîncă. În sfîrşit, la Teror, în Gran Canaria, în 1481, episcopul Juan de Frias avea să trăiască, tot sub răsăritul soarelui, revelaţia Fecioarei *del Pino*, sculptură în lemn pogorîtă peste noapte în candelabrul verde al unui pin canarian.
Sosite prin „magia" misionarilor, cei care aveau să mai săvîrşească şi alte semne, la fel de miraculoase, cele trei Fecioare au privit, fiecare de pe ţărmul ei, nu numai flăcările vulcanilor, ci şi cucerirea treptată a arhipelagului, binecuvîntîndu-i împlinirea. Ca primă sosită, Candelaria a devenit Patroana întregului arhipelag. Dar aceasta reprezintă numai un fragment din istoria care s-a scris pe atunci.

14

A fost un timp cînd fenicienii, ajunşi la apogeul plutirii lor, s-au fixat în apropierea Coloanelor lui Hercule, mai ales la Gades şi Tartesio, încercînd să împiedice ieşirea corăbiilor străine în Atlantic. O adevărată flotă militară, înzestrată să reziste, dar să şi atace, a patrulat pe atunci în zona respectivă, scufundîndu-i pe temerari. Mai rapide decît cele ale altor popoare şi aflate în permanentă plutire pe Mediterană, corăbiile feniciene puteau să cunoască intenţiile fiecărei nave de aici şi nu se exclude posibilitatea ca ele să fi reuşit să anunţe din timp, cu toate amănuntele necesare, apropierea pînzelor străine de apele strîmtorii. În acelaşi timp, din Sidon şi mai ales din Tyr, funcţionînd tot ca nişte patrule, legendele feniciene răspîndeau în lumea mediteraneeană existenţa dincolo de Coloane a unei mări de noroi, în care vîslele nu mai aveau nici o putere, iar pînzele se umflau zadarnic, rupînd catargele.
Cercetătorii fixează cam prin secolul al XV-lea, înaintea erei noastre, deci în acelaşi timp cu mişcarea etruscă, această veghe feniciană la porţile Atlanticului şi încearcă să-i înţeleagă rostul, plecînd de la postulatul că, în nici un caz, patrularea nu fusese

organizată dintr-un sentiment de mare umanitate, ci dintr-un motiv concret, poate chiar de ordin economic. Veghea, susțin unii cercetători, ascundea probabil o descoperire pe care fenicienii voiau s-o păstreze numai pentru ei. Din acest punct opiniile se diversifică, fiecare învățat căutînd argumente pentru obiectul propriei sale cercetări. Și tot de aici se modifică și perspectiva de înțelegere a destinului unui popor. Meșteri în bronz și fabricanți ai purpurei, dacă nu descoperitori, mari și subtili sticlari, fenicienii rămîn în istorie și ca fondatori ai comerțului și desăvîrșiți constructori de cetăți, pentru a nu mai aminti că tot ei sînt și creatorii unui alfabet din care derivă mai toate alfabetele lumii antice. Amintitul destin de fluture antic al acestui popor constă tocmai în răspîndirea acestor cuceriri, precum și a altor cunoștințe, de geografie, artă și știință, pe toate țărmurile unde-au ajuns.

Și-această polenizare, evident fertilă, nu putea fi săvîrșită decît de un popor pașnic, așa cum ni-l înfățișează de obicei istoria, într-o veșnică atitudine de neutralitate, cel mult trecînd de partea celui mai puternic. De ce ar fi ascuns, atunci, descoperirea lor din plutirile peste Atlantic?

Nu vom afla, probabil, niciodată adevărul patrulării feniciene în zona Coloanelor lui Hercule. Așa se și explică multitudinea ipotezelor, dintre care două sînt deosebit de fascinante. Prima dintre ele susține cu tărie convingerea că fenicienii descoperiseră pe atunci America lui Cristofor Columb. Dar argumentele sînt puține și ușor de spulberat: prin 1836, aproape de Rio de Janeiro s-a descoperit la mare înălțime o stîncă „lucrată", în profilul căreia s-au identificat trăsăturile unui uriaș cap de bărbat cu coif. Arheologia a transcris, fără să șovăie, inscripția de alături: *Badezir din Tyrul fenician, primul fiu al lui Jethu-Baal*". Citirea este însă mai mult sentimentală, nefiind susținută de nici o altă probă. Cu atît mai mult cu cît Badezir apare în istoria feniciană după șapte secole de la veghea asupra Atlanticului, cînd, evident, flota de patrulare nu mai era nici amintire! Descoperirea unor tezaure de monezi feniciene în pămîntul Americii nu mai poate fi o probă decît pentru naivi: monezile n-au fost duse de către fenicieni, ci, probabil, de primii spanioli, în bănuiala că astfel de bani ar fi avut circulație în noile pămînturi. N-au avut și de-aceea i-au și îngropat pe toți la un loc și nu risipiți în necuprinsul noii geografii.

A doua ipoteză este și mai fascinantă, angajînd în discuție existența veșnic căutatei Atlantide. E greu de crezut, totuși, ca fenicienii, eterni călători și mesageri ai timpului lor, să fi tăinuit tocmai o astfel de mare descoperire. De mii și mii de ani, anghilele întreprind una și aceeași călătorie atlantică, în schița căreia specialiștii descifrează bănuitul contur al pămîntului scufundat, dar ele nu pot lămuri nici veghea feniciană, nici existența Atlantidei, lăsîndu-le pe amîndouă în condiția lor de mistere neliniștitoare.

Ceea ce este sigur, totuși, admițînd că paza feniciană nu mai poate fi teren de dispute, e faptul că aceștia cunoșteau perfect întinderile oceanului, cu mult mai înainte ca Solon să realizeze călătoria sa în Egipt; cu mult mai înainte ca egiptenii, prin faraonul Nachao, să călătorească în jurul coastelor africane (coborîre pe cale de a fi refăcută în prezent de o expediție care, firește, atribuie acest lucru Egiptului, neglijînd amănuntul cel mai important: corăbiile au fost conduse de navigatori fenicieni și nu egipteni!). Și, în sfîrșit, cu foarte mult timp mai înainte ca Platon să dialogheze asupra Atlantidei... Dacă avem în vedere și descrierea oceanului de către Homer (*Odiseea, XI*), unde elementele mitologice despre marginile cîmpiei marine sînt predominante, putem conchide că grecii știau destul de puține lucruri adevărate despre Atlantic și că singurii care le cunoșteau erau fenicienii.

15

Așadar, numai fenicienii. Singurii de la care am fi reușit să știm și cum arăta pe atunci arhipelagul canarian. Pentru că numai ei, între cei dintîi, par să fi ajuns cu adevărat acolo. Între cei dintîi, dar nu primii: un mister le umbrește și lor această glorie. Căci, după lungi cercetări, antropologia canariană a reușit să întocmească un tabel rasial al locuitorilor arhipelagului, un tabel care, deși fragil în alcătuirea lui, nu va mai putea fi contestat. El are în vedere toate măsurile antropometrice posibile. S-a făcut, în baza acestora, și clasificarea, obținîndu-se procentele de rigoare. Astfel, 34 la sută dintre locuitorii insulelor ar reprezenta tipul rasial *guance*, cuvînt cu care au fost definiți băștinașii descoperiți în întreg arhipelagul, mai întîi în Gran Canaria și Tenerife. Acest procent este depășit cu unu la sută de tipul mediteraneean și însoțit de nouă procente care reprezintă rasa neagră. Antropometria reține și tipurile mixte, subliniind și prezența elementelor europene. Nimeni, însă, nu este îndreptățit să creadă cu toată convingerea în justețea acestui tabel, realizat în funcție de numărul de cranii descoperite: dacă numărul primului tip ar fi fost mai mare, procentul ar fi sporit și el. Și tocmai în acest caz probele nu vor putea crește. Un singur lucru stabilit de antropologie rămîne însă cert: tipul rasial *guance* aparține aceleiași mari ramuri a *omului de Cromagnon*.

Misterul care-i umbrește pe fenicieni începe de aici, și el rămîne mister chiar dacă învățații și-l explică în date de perfectă credibilitate. Aceștia văd mai întîi omul de Cromagnon ocupînd sudul hispan, adică vechea Betică și coasta africană de unde, escaladînd Atlasul mauritan, coboară spre Sud. Acești oameni, susțin specialiștii, sînt foarte apropiați rasei semitice și asemănători berberilor.

Ar urma, cu mii de ani înaintea erei noastre, o a doua coborîre, cea a druizilor. Plecați din Bretania, ei au străbătut întreaga Peninsulă Iberică, au trecut Gibraltarul și, pătrunzînd pe țărmul african, au ajuns în Insulele Canare. E vorba de o călătorie

lungă și de durată care nu putea să nu lase urme: aceleași măsuri antropometrice stabilesc o perfectă asemănare între tipul *guance* și actualii basci sau *auskaros*. În același timp, s-au găsit și „urme" culese din Peninsula Iberică și transportate în arhipelag: dansurile, luptele, lănciile de piatră și păstoritul din lumea guance păstrează multe elemente celtibere și ele indică unul și același sens al mișcării.
Inscripțiile descoperite în cîteva puncte – la Julán, în insula Hierro; la Anaga, în Tenerife; la Balos, în Gran Canaria – susțin și întăresc această convingere. Și pentru ca misterul să fie și mai frumos, semnele, cu un anume caracter alfabetiform, precum și figurile descoperite în Balos, au fost puse, prin asemănarea lor, într-o comunicare de necrezut, cea care leagă omul din Tassili cu desenele din... Insula Paștelui! Mai mult, apropierile antropometrice, întărite și de elementele lingvistice care-i unesc pe *auskaros* de lumea *maya*, dar și cu insularii *guance*, i-au făcut pe căutătorii Atlantidei să emită ipoteza că aceste lumi reprezintă fragmente salvate de la cataclismul care a scufundat pămîntul din Atlantic...
Utilizate de fiecare cercetător pentru a-și susține propria sa opinie, toate aceste amănunte converg și sînt de necontestat într-un singur punct: Insulele Canare au fost locuite de foarte mult timp de oameni care nu ignorau nici țărmurile europene, nici coastele africane, dar, dacă le străbătuseră cîndva, n-au mai simțit nevoia întoarcerii. *Guancii* – le vom spune așa de acum înainte – au rămas definitiv în arhipelag, ca un fragment fosil al preistoriei lumii. Căci, la trei mii de ani de la veghea feniciană, corăbiile spaniole i-au găsit în condițiile unei desăvîrșite primitivități. La o mie de kilometri depărtare de Europa și la numai o sută de Africa, în secolul al XV-lea, guancii trăiau un timp care se stinsese din mai toate calendarele.

16

La aproape un secol de la călătoria în necunoscut a genovezului Lanceloto Malocelo, un normand, Jean de Bethencourt, pornea din La Rochelle pentru a duce alt timp în calendarul Insulelor Canare. Era exact la 1 mai 1402 și expediția acestuia, pusă sub patronajul regelui castilian Enrique al III-lea, nu se îndrepta spre Canare pentru a-i creștina pe guanci, nici pentru a-i prăda, așa cum făcuseră mai toate corăbiile dinaintea sa. Cu optzeci de oameni la bord, între aceștia „doi sclavi din Lanzarote", Jean de Bethencourt mergea acolo pentru a cuceri. Sistematic, prin arme și moarte. Așa au intrat guancii, oameni ai Neoliticului, în calendarul Renașterii.
Dar Jean de Bethencourt nu era un mare luptător. Ancorînd mai întîi în *Graciosa* și intrînd fără dificultăți în stăpînirea ei, normandul s-a îndreptat imediat spre *Lanzarote*, unde, cel puțin așa susțin unele cronici, n-a găsit nici un suflet viu. Fugiți

în celelalte insule, aduși în Europa ca sclavi sau morți, băștinașii lăsaseră insula pustie. Jean de Bethencourt a proclamat intrarea în posesiune a pămîntului fără viață avînd ca martori pe cei doi sclavi aduși la bordul corăbiei. Același lucru l-a făcut în *Fuerteventura* și *Alegranza*. A urmat *Gomera*, unde a găsit băștinași, dar n-a fost nevoit să lupte, întrucît un misionar catolic ajuns aici cu mult mai înainte, reușise să-i pacifice. Prin *Armiche*, regele băștinașilor din *Hierro*, cavalerul normand și-a mărit stăpînirea. Și astfel, nemărturisit pînă la capăt regelui Enrique al III-lea, visul lui Bethencourt a devenit realitate: retras la *Fuerteventura* și fundînd aici un oraș, normandul s-a autoproclamat monarh al primului regat atlantic... Un regat care n-a durat mult: profitînd de o călătorie lungă a lui Bethencourt cel Mare în Franța, un nepot al acestuia, Maciot, a vîndut regatul fără să clipească, pe bani peșin, contelui andaluz de Niebla. La puțin timp după aceea, contele însuși, pentru cinci mii de monezi de aur *(doblas moriscas)* a cedat „imperiul" lui Guillén de las Casas, iar acesta l-a înmînat ginerelui său Hernan Peraza.

Figură nefastă pentru istoria arhipelagului, Peraza a dat calendarul înapoi, în evul mediu. Timp de patruzeci de ani, el a fost stăpînul feudal al acestei lumi. N-au rămas din această stăpînire decît ruinele unui castel-fortăreață, neterminat niciodată, în Gomera. Pacificați de misionarul catolic, băștinașii l-au atras pe Peraza în peștera *Aguadehun* și l-au asasinat.

În anul acela însă, 1480, sub Regii Catolici, Spania relansase acțiunea de cucerire a întregului arhipelag. Juan Rejón, cavaler din Toledo, se afla deja în Gran Canaria, unde fundase, în 1478, orașul *Las Palmas*. Cu două prilejuri, el avea să plutească spre Cádiz în cătușe, iar mai apoi era înlocuit de Pedro de Vera, pentru ca în 1483, odată cu întoarcerea de la Córdoba a unuia dintre regii insulari, Tenesor Semidan, unde fusese primit de Fernando și Isabel și rebotezat cu numele de Fernando, episcopul Juan de Frias să proclame cucerirea întregii insule.

Puțin mai tîrziu, în 1491, Alonso Fernández de Lugo pleca din Cadiz cu misiunea ultimelor cuceriri. *La Palma* va fi înfrîntă chiar în acest an, singurul principe băștinaș care i s-a opus lui Fernández de Lugo fiind Tanausu. Retras cu oamenii săi într-unul din cele mai frumoase și mai fertile locuri din insulă, *Caldera del Taburiente*, Tanausu a luptat cu disperare, dar fără succes. Noul venit l-a obligat să îngenunche și îndată după aceea, lăsînd în La Palma pe unul din nepoții săi, a plecat în Gran Canaria pentru a pregăti ultima bătălie, pentru Tenerife, unde nici una din încercările anterioare nu izbutise. Epilogul cuceririi arhipelagului avea să fie scris aici, unde rezistența guancilor, indiferent ce timp trăiau în calendarul lor, a fost uluitoare.

17

Aproape doi ani i-au trebuit lui Alonso Fernández de Lugo pentru a-şi pregăti primul său asalt asupra insulelor Tenerife. La 30 aprilie 1493, el a pornit din Gran Canaria cu cincisprezece bergantine avînd la bord peste o mie cinci sute de soldaţi şi două sute de cai. Pentru a doua oară în istorie, calul intra în luptă, alături de om. De fapt, el se afla în luptă în multe din părţile europene, chiar în Spania, unde încleştările cu lumea maură abia se terminaseră, dar, odată ieşit în afara Europei, acest teribil cavaler patruped al civilizaţiei şi morţii exersa aici, în Canare, pentru ca, foarte curînd, ajungînd pe pămîntul american, să cucerească un întreg continent. Fără ajutorul lui, oamenii Precolumbiei, risipiţi într-o geografie imensă, n-ar fi fost învinşi.

Ajuns la Añaza, azi Santa Cruz de Tenerife, Alonso Fernández de Lugo a rămas timp de patru zile pe loc, fortificîndu-se, asistînd la plantarea primei cruci şi făcînd recunoaşterea terenului. *El Adelantedo* (adică Înaintaşul, Premergătorul), cum i se spune în istoria arhipelagului, nu avea aproape nimic din caracterul lui Jean de Bethencourt, fiind un soldat înnăscut. El ştia foarte bine că Tenerife era bastionul ultim şi cel mai puternic al întregului arhipelag. Eşuate, încercările de cucerire de pînă atunci contribuiseră, totuşi, la cunoaşterea insulei şi oamenilor ei. Nici Icoana Fecioarei Candelaria nu sosise întîmplător, cu un secol înaintea lui Alonso de Lugo, aici, pe ţărmul de la Gümar. De îndată ce au aflat de sosirea celor cincisprezece bergantine spaniole, insularii, prin regii lor *(mencey)* numeroşi – fiecare aşezare mai importantă avea regele ei – au încercat să se unească sub un singur conducător, Bencomo, convinşi că numai împreună vor putea rezista. Dar sămînţa trădării, cea care rodise şi în Gran Canaria, avea să rodească şi-aici. Añaterve, regele din Gümar (nu de altundeva!...), s-a prezentat chiar a doua zi la Añaza, în faţa lui Alonso de Lugo, cu şase sute dintre supuşii săi, tratînd o pace separată şi declarîndu-şi tot sprijinul noului sosit.

Fortificat de această trădare, în zorii zilei de 4 mai 1493, *El Adelantado* s-a îndreptat cu cea mai mare parte din oamenii săi, prin Valea Aguerre, spre Taoro, Oratava de azi. Bencomo, cel care încercase unirea, şi Tinguaro, fratele său, se aflau aici şi Alonso de Lugo ştia că victoria lui depinde de înfrîngerea acestora. La Arautapala însă, între stîncile de la Acentejo, înaintarea lui a fost oprită definitiv. Tinguaro, cu numai trei sute de oameni, s-a năpustit asupra noilor sosiţi, decimîndu-i. În sunetele trompetelor făcute din melci uriaşi, în şuierături şi cu mereu neînţelesul – pînă azi – strigăt pe buze – *vacaguare!* –, guancii lui Tinguaro au mînat caprele, ca un fel de „infanterie" asupra cavaleriei spaniole, împiedicîndu-i mersul, apoi au dat drumul pietrelor şi trunchiurilor de arbori...

Evitîndu-i cu greu pe regii din Tacaronte şi Anaga, Alonso de Lugo şi-a pus ultima speranţă într-un promontoriu, unde s-a şi salvat, prin fugă. Numele înălţimii aceleia a devenit astfel *Monte Esperanza*. Iar locul înfrîngerii nu putea să se numească decît *La Matanza de Acentejo* (adică Uciderea din Acentejo): în încleştarea dintre Renaştere şi Neolitic, cea dintîi pierduse şase sute de oameni, iar guancii lui Tinguaro, ajutaţi de sosirea lui Bencomo, mai puţin de jumătate din această cifră. Toţi soldaţii lui Alonso de Lugo care s-au putut reîntoarce la Añaza erau răniţi. Alţi nouăzeci se salvaseră pe o stîncă din largul mării, iar treizeci, făcuţi prizonieri de Bencomo, s-au bucurat de generozitatea Neoliticului, cel care i-a pus în libertate. Supuşii lui Añaterve s-au prezentat atunci la Añaza cu alimente şi ierburi pentru a vindeca rănile învinşilor. Dar Alonso de Lugo n-a mai avut curajul să atace din nou, reîntorcîndu-se în Gran Canaria, nu înainte de a mai pierde o parte din oamenii săi, atacaţi de principele guance din Anaga, Jaineto, chiar în tabăra lor de la Añaza.

Trei ore durase prima înfruntare dintre Renaştere şi Neolitic. Cea de-a doua, petrecută în noiembrie, acelaşi an, şi avîndu-i ca principali protagonişti pe aceiaşi conducători, a durat aproape întreaga zi, rămînînd într-un fel indecisă: numai cu ajutorul lui Fernando Guanarteme, ex-regele Tenesor Semidan din Galdar, spaniolii au reuşit să rămînă pe loc, în *La Laguna*. Situaţie favorizată şi de o epidemie necunoscută – un somn fără de capăt, „modorra", urmat de moarte – care a slăbit rîndurile luptătorilor băştinaşi, precum şi de prinderea lui Tinguaro. Căzut în mîinile Renaşterii, aceasta n-a fost generoasă: capul neînfricatului rege guance – cîntat mai apoi de Lope de Vega sau José Plácido Sansoń – a rămas cîteva zile înfipt în vîrful unei prăjini.

Alonso de Lugo nu uitase însă înfrîngerea de la Acentejo şi acolo dorise să ajungă în această a doua încleştare. A ajuns în a treia, la 24 decembrie, cînd după cinci ore de luptă, Bencomo şi Acaymo au decis să se retragă, fiind răniţi. Spaniolul a considerat retragerea drept o victorie, iar locul acela se numeşte şi azi *Victoria de la Acentejo*. Un pin sub care noii veniţi s-au rugat în noaptea de Ajun şi din pragul bătăliei, a rămas pînă azi pe verticală, dar el nu poate spune adevărul. Pentru că, deşi victorios, Alonso de Lugo n-a învins decît în iulie 1496, şi atunci numai datorită lui Bencomo: convins că nu-i va mai putea face faţă mult timp şi că încleştările repetate îi vor duce în moarte pe toţi supuşii săi, Bencomo s-a prezentat în tabăra potrivnică şi a cerut pace, punînd o singură condiţie: guancii să fie oameni liberi şi nimeni să n-aibă dreptul să facă sclavi din ei. Alonso de Lugo a îngenunchеat şi a jurat să respecte această condiţie. În locul întîlnirii dintre cei doi adversari s-au ridicat atunci două aşezări: *Realejo Alto* (adică din Deal) şi *Realejo Bajo* (din Vale), unite azi sub un singur nume, *Villa de Los Realejos*.

Firește, istoria spaniolă i-a mai spus acestui loc şi „locul capitulării lui Bencomo".

Dar faptul că Alonso de Lugo a respectat condițiile acestuia poate însemna și o victorie a înțelepciunii regelui băștinaș, care a decis atunci, pentru a-și salva supușii, să trăiască în calendarul european. Și astfel, la aproape un secol de la debarcarea lui Jean de Bethencourt, întreg arhipelagul era cucerit. Ultimii dintre conducătorii guanci, cei din Icod, Duate, Adeje și Abona, nu mai aveau de ales. La 29 septembrie 1496, ei erau duși și prezentați Regilor Catolici la Almazan, în Vechea Castilie.

Așezare apropiată Numanciei, cea care-i adusese victoria lui Scipion Africanul, dar nu și gloria: legenda spune că numantinii au murit pînă la unul, apărîndu-se. Scipion n-a avut pe cine să ducă la Roma pentru a depune mărturie despre victoria sa. Cel de pe urmă supraviețuitor, Viriato, un copil, s-a aruncat dintr-un turn, la picioarele temutului general. Guancii nu avuseseră turnuri, ci numai înălțimi vulcanice. Primii au rămas eternizați de Cervantes în *Numancia*. Ceilalți, de Lope de Vega în *Guancii din Tenerife*. O legendă, în locul unei lumi.

18

O întrebare pe care și-au pus-o și încă și-o mai pun unii — aceea dacă un alt popor european și nu cel spaniol, ajuns în Canare și, foarte puțin după aceea, pe pămîntul american, s-ar fi purtat altfel în aceste noi geografii — nu-și va afla niciodată un răspuns adevărat și pe măsură. Lăsînd la o parte faptul că fiecare se întreabă, așteptînd alt răspuns. Cîteva elemente rămîn, totuși, de necontestat și poate numai ele ar trebui avute în vedere.

Mai întîi s-ar părea că numai spaniolii erau pregătiți pe atunci, de istorie și legendă, pentru o astfel de întreprindere neobișnuită. Numai ei erau capabili să ia închipuirea drept realitate. Înainte de a pleca peste Atlantic, Columb umblase pe la mai toate porțile împărătești ale Europei, prezentîndu-și planurile sale, dar nimeni pînă la Regii Catolici nu-i dăduse ascultare.

În al doilea rînd este evident că imediat după marile plutiri spaniole peste apele Atlanticului, unde n-au fost însoțiți decît de portughezi — cu multă istorie și multe legende comune — celelalte popoare, mai așezate sau mai puțin așezate, și cu o la fel de bună deschidere spre mare, nu s-au aventurat în larguri, ci, descoperind puterea băncilor, de la florentini, au așteptat pe țărm caravelele cu aur și argint pentru a le mînui în folosul lor. Nici măcar o cincime din acest aur n-a rămas în Spania, ci a trecut mai departe.

În al treilea rînd încercările destul de tîrzii ale unora dintre țările europene de a coloniza unele din noile pămînturi — alături sau în dispută cu spaniolii — n-au avut un succes real. Germania a eșuat în Venezuela, pulverizînd averea bancherului Wexller.

Franța s-a așezat în cîteva insulițe și aceasta destul de tîrziu pentru ca, într-o altă ocazie, să împartă cu Anglia și Olanda un teritoriu – cel guayanez – neînsemnat pentru ambițiile lor.
În sfîrșit, în al patrulea rînd, pentru că atunci cînd – abia în secolul al XVII-lea – Anglia a început colonizarea Americii de Nord, urmările acesteia, în raport cu cele spaniole, au avut cu totul alte dimensiuni: noul spațiu a fost golit literalmente de băștinași, iar după aceea, mai ales în sudul său, ca o frontieră cu imperiul spaniol, umplut cu sclavi din Africa. Și spaniolii făcuseră acest lucru, dar englezii l-au desăvîrșit...
Dar nu numai acestea sînt motivele pentru care întrebarea menționată rămîne fără un răspuns complet. Pe atunci, spaniolii, abia formați ca popor unitar, par să fi avut o neobișnuită dispoziție de a crea patrii oriunde ajungeau, în timp ce alții numai de a duce în noile pămînturi patria lor. Adaptați noilor geografii, spaniolii au recunoscut în învinși pe egalii lor din viitorul imediat și i-au tratat ca atare, fuzionînd cu lumea lor. Nici o altă țară de atunci, ajunsă într-un alt pămînt, n-a tipărit nici măcar un abecedar în limba găsită acolo. Numai în Mexic, Spania a tipărit cărți în douăzeci de limbi și-a construit imediat, alături de templele religioase, școli și universități. Mai mult, expedițiile ei de cucerire aveau mai întotdeauna la bord, alături de cronicari și cartografi, naturaliști desăvîrșiți, așa cum a fost Martin de Oviedo.
Toate aceste amănunte nu pot șterge, firește, dimensiunea tragică a cuceririlor și colonizărilor; nici s-o justifice într-un fel sau altul. Dar ele nu pot fi nici ignorate. Mai ales azi cînd conceptul despre om este cu totul altul față de timpurile de odinioară, iar colonialismul e numai istorie.

19

Că numai spaniolii par să fi fost în stare, pe atunci, de o astfel de întreprindere neobișnuită, ne-o mai dovedesc alte cîteva date, deloc lipsite de importanță, petrecute în arhipelagul canarian. Între acestea, fuziunea dintre ei și băștinașii guanci într-un timp extraordinar de scurt. Iar dacă am da crezare întru totul cronicii lui Sedeño y Pedro Gómez Escudero, acest interval scurt e străbătut de o neașteptată poezie. Căci Pedro Gómez Escudero, dincolo de reținerea unor întîmplări care depășesc imaginația – un singur luptător guance, Doramas, opunîndu-se unei întregi armate condusă de Pedro Vera; tragica îmbrățișare dintre tînărul Bentejui și Marele Faycan din Telde, cei care în fața spaniolilor s-au prăbușit într-un abis de crater etc. – nu scapă din vedere nici cutremurătoarele povești de dragoste din lumea canariană. Iballa și Ajeche, cei doi îndrăgostiți din Gomera, trăind într-o peșteră din Tenerife, după ce puseseră la cale asasinarea lui Peraza, poate fi un subiect pe care, dacă l-ar fi cunoscut, marele Shakespeare nu l-ar fi ignorat. Și-același lucru s-ar fi petrecut în multe alte cazuri,

mai ales cele petrecute în *Agaldar*, adevărată capitală a guancilor din Gran Canaria, acolo unde și azi, pînă și de pe fațada primăriei, se desprinde aerul legendelor de odinioară.

O mare preoteasă, *Andamana*, vestală a soarelui și propovăduitoarea unei religii ancestrale, reușise să-i aglutineze pe toți șefii de triburi într-o singură monarhie, conducîndu-i împreună cu soțul ei, *Facaracus*. Un consiliu, Tagoror, lua toate hotărîrile acestei dinastii a *Semidanilor*, devenită atît de puternică încît mult timp spaniolii nu s-au putut apropia de Agaldar. Pînă cînd acel Tenesor Semidan n-a primit să meargă la Córdoba, de unde s-a întors cu alt nume, Fernando Guanarteme, și cu acceptarea noului calendar. Cîtă trădare s-ar putea măsura din gestul lui, care într-un fel îl anticipează pe cel al lui Bencomo, e greu de spus. Chiar dacă avem în vedere că pe vremea aceea, în partea de sud a insulei Gran Canaria, în Telde, guancii nu acceptaseră înfrîngerea. Aveau s-o accepte cînd, la 29 aprilie 1483, în Las Palmas, marea parte a insularilor s-a prezentat în fața lui Juan Rejón, cerînd pace și aducînd-o drept garanție pe *Guayarmina*. Descendentă din neamul semidanilor, prințesa Guayarmina venea adusă pe umeri de slujitorii săi. Și-avea să se numească de aici încolo Catalina de Guzmán...

Tot așa, Catalina Hernández n-a fost o castiliană adusă de corăbii, ci văduva unui vestit luptător guance, *Maninidra*, după cum Margarita Fernández de Trexo fusese fiica ultimului Guananrteme, iar doña Luisa Bethencourt, soția lui Maciot, cel ce vînduse „imperiul" unchiului său, contelui de Niebla, nu era alta decît prințesa guance *Tenesoya*, capturată de un anume Diego de Herrera pe cînd se scălda lîngă țărmul din Lairago... Nobile de stirpe indigenă, aceste nume și multe altele n-au lăsat aici doar amintirea unor vechi blazoane, ci și o descendență care avea să stingă multe neînțelegeri de mai tîrziu. Și astfel, cucerit, arhipelagul canarian avea să fie, în mare măsură, principalul protagonist al viitoarelor cuceriri, dintr-un pămînt mult mai îndepărtat.

20

Pe umerii slujitorilor săi sosise Guayarmina în fața lui Juan Rejón în acel 29 aprilie 1483.

Pe umerii slujitorilor avea să vină, la 8 noiembrie 1519, în actualul Ciudad de Mexico, Monctezuma Xocoyotzin, în fața lui Hernán Cortés, semnînd înfrîngerea Marelui Imperiu aztec. Pe umeri avea să vină și Atahualpa, în 1533, în Cajamarca, în fața lui Francisco Pizarro, punînd capăt strălucirii Imperiului incas...

Imens laborator practic, arhipelagul canarian anticipase în multe privințe întîmplările pe care spaniolii aveau să le trăiască în Precolumbia. Aici s-au făcut primele încrucișări de sînge, primul metisaj, prima adaptare la clima tropicală și ultimele

pregătiri pentru debarcarea în Precolumbia. Columb însuşi, aflat la primul său voiaj, cînd nu ştia bine unde va ajunge, s-a oprit aici, în *Puerto de La Luz, în* Gran Canaria. *Pinta*, caravela-amiral, era avariată grav şi nu mai avea cîrmă. Intenţia lui Columb era de a o înlocui. Dar n-a găsit o alta pe măsură şi *Pinta* a plecat mai departe, reparată de prima generaţie de canarieni. Lemnul care se folosise la reparare era lemn canarian. Cît timp a durat repararea, Columb s-a rugat în *San Antonio Abad* şi, lucru puţin cercetat de biografii săi, a cunoscut singura lui mare iubire în doña Inés de Bobadilla. Inés de Bobadilla, care nu era alta decît văduva contelui din Gomera, adică acea figură nefastă pentru istoria arhipelagului, Hernán Peraza. La 7 septembrie 1492, cînd Amiralul Oceanului a ridicat ancora, plecînd în necunoscut, avea la bord şi cîţiva oameni din prima generaţie de canarieni, unul era guance pur, şi poate că singura legătură care-l mai ţinea pe Columb aproape de lumea europeană era Gomera, insula iubirii lui, cea care se mai numeşte de-atunci şi *Isla Colombina*.

Fragment de cosmos fixat în Atlantic, aşa cum l-am văzut eu, arhipelagul canarian a fost denumit de cei care s-au născut, ori au trăit în el, în toate felurile posibile, şi de fiecare dată, cu justeţe îndreptăţită. Mai ales cînd aceste denumiri au în vedere rolul îndeplinit de aceste insule în istoria lumii. Continent în miniatură, aşa l-a denumit Domingo Doreste, canarian, şi nimeni nu-l poate contesta pentru că arhipelagul adună, în mic, tot ceea ce un continent are în mare: focul şi zăpada, vegetaţia tropicală şi pustietatea, ţărmul şi muntele, pădurea şi cîmpia. Îmbrăţişare între pini şi palmieri, între viţa de vie şi banani, între eucalipt şi fag. Îmbrăţişare între America şi Europa. Nu întîmplător i s-a mai spus şi puntea sau piatra de trecere a Europei spre noile pămînturi.

Este cu adevărat impresionantă contribuţia canariană la crearea patriilor hispanoamericane. Şi denumirea de punte spune prea puţin. Căci la o cercetare amănunţită, aşa cum o aflăm în cartea Analolei Borges *(Arhipelagul canarian şi Indiile Occidentale)*, rezultă că aproape nimic n-a ajuns în America Latină înainte de a trece prin Canare. Astfel, piatra palatelor senioriale şi a catedralelor din Noua Lume a fost mai întîi canariană. Bananul, ajuns la Santo Domingo şi răspîndit după aceea în toată Hispanoamerica, este şi el canarian, după cum şi primul vin produs de noile pămînturi se trăgea din viţa de vie canariană. Hainele groase, cele care i-au păstrat în viaţă pe spanioli pe marile înălţimi andine erau haine lucrate în Canare şi încercate pe înălţimile de la Tejeda sau Teide. Mătasea şi broderiile care au îmbrăcat şi îmbracă şi azi sărbătorile trupului şi timpului hispanoamericane îşi au izvorul tot în Canare, de unde a venit şi flacăra unor culori distincte, cum este cărămiziul fierbinte al coşenilei, parazitul cultivat pe elipsele ţepoase ale nopalilor *(tunas)*, marea industrie de început a Insulelor Canare.

Primii creoli, adică primii spanioli născuți în afara Spaniei, canarienii, erau oamenii cei mai adaptați climei, rezistînd atît căldurii tropicale, cît și frigului de pe înălțimi. Și mulți dintre ei au luat într-adevăr drumul spre Hispanoamerica. Atît de mulți încît la un moment dat arhipelagul era amenințat cu depopularea. Ceea ce n-a împiedicat autoritățile spaniole de atunci să emită cele mai curioase, dar întotdeauna eficiente legi, cum ar fi dreptul fiecărei insule de a avea comerț cu Hispanoamerica numai dacă dovedește că pămîntul ei a asigurat trimiterea, în fiecare an, a cincizeci de familii în noul continent. Și nu orice familie: cel puțin cinci membri, adică trei copii, nici unul sub optsprezece ani, și părinții care nu puteau să aibă mai mult de patruzeci de ani... Într-un fel, Hispanoamerica este, așadar, canariană, familiile arhipelagului ajungînd, mai ales în secolul al XVIII-lea, în Venezuela, Mexic (Campeche), Cuba, Dominicană, Puerto Rico, Trinidad, Argentina, Uruguay. Montevideo, capitala ultimei țări menționată aici a fost fondată de canarienii din Gomera și Tenerife. Și nu numai acestea au fost pămînturile unde s-au așezat, de obicei, pentru totdeauna: în 1758 un vapor părăsea arhipelagul cu 46 de familii din Tenerife și 29 din Gran Canaria. În total 365 de suflete care s-au așezat definitiv în Florida. Altele au ajuns și mai departe, în Texas, Louisiana, Canada. Pretutindeni, canarieni. Avînd și ducînd cu ei toate profesiile: militari, croitori, bărbieri, zidari, fierari, tîmplari, agricultori, căutători de perle, de noroc și de nenoroc. Pînă și nouă episcopi, șapte din ei păstorind în Mexic, iar doi în Peru. Nu întîmplător, multă vreme, noilor veniți pe pămîntul american li s-a spus „islenios" (insulari) și nu întîmplător, pînă și azi, în cine mai știe care oraș din America Latină, intrînd într-o brutărie cineva poate să aibă surpriza să-l audă pe un cumpărător cerînd nu „un pan" (o pîine), ci „un canario", ceea ce este același lucru, dar dintr-un alt timp... După cum untul s-a numit multă vreme „de la isla" – din insulă –, vinul n-a fost decît de Malvasia, iar peștele sărat, cașul de munte și o anume făină *(gofio)*, obținută din măcinarea grîului prăjit, nu puteau fi bune decît dacă erau produse de canarieni. Pînă și piatra de filtrat apă – obicei ajuns se pare mai întîi în Cuba, odată cu guvernatorul Diego Velázquez, în a cărui casă-muzeu din Santiago am privit cîndva un astfel de instrument – era canariană, canariană cu adevărat, ruptă din flacăra împietrită a vulcanilor și purtată peste Atlantic. Și, firește, nu mai amintim de prima miere, de primul zahăr, de cei dintîi porci, duși chiar de Columb la Santo Domingo.

Așadar, într-un anume fel, Hispanoamerica este hispană în aceeași măsură în care este canariană. Și tocmai de aceea, denumirea arhipelagului canarian ca „punte" între Europa și America spune prea puțin. Legat la ochi și dus mai întîi în vechea Limă, în Mérida mexicană, în Santo Domingo, în Havana veche ori în Trinidad, iar după

aceea adus și lăsat în cartierul Vegueta din Las Palmas, nimeni nu va ști cu adevărat că se află aici sau acolo, în toate geografiile găsind absolut același univers, același aer, aceleași case și aceiași oameni. *Proeza* (ispravă) iberică ar spune cineva. Și n-ar greși cu nimic.

21

Dar nu toți canarienii care au plecat peste Atlantic au rămas acolo. O teribilă dragoste față de țărmurile natale i-a chemat înapoi. Un dor care nu se poate măsura decît cu viața însăși. Un dor pe care mulți nu-l pot înțelege, mai ales dacă privesc de departe aceste țărmuri și le știu încă destul de ostile vieții. Neînțelegînd cum poate piatra vulcanică, sterilă pentru mii și mii de ani, să-i cheme pe oameni la ea. Nepricepînd în ruptul capului că un țărm veșnic bătut de valuri, dar pe care nu găsești nici măcar o picătură de apă de băut și nu vezi decît întîmplător, de două sau trei ori pe an, o ploaie adevărată, un astfel de țărm poate însemna totul pentru unii oameni. Arși de dorul unui astfel de țărm – de multe ori, străbătîndu-l și stînd de vorbă cu oamenii lui, am avut senzația că trebuie să trăiești neapărat pe o insulă pentru a înțelege cu adevărat ce înseamnă să ai o patrie – unii dintre canarienii plecați au reușit să se întoarcă de îndată ce au socotit că averea agonisită le îngăduia să se reașeze în arhipelag într-o nouă stare materială. Nu stînd și consumînd banii strînși, ci investindu-i de cele mai multe ori în întreprinderi absolut riscante.

E cazul petrecut, între altele, cu locuitorii din *Chio*, în Tenerife. Așezare unde pînă acum patruzeci și ceva de ani nu se ajungea decît pe apă. Așezare unde n-a plouat și, probabil, nu va ploua niciodată. Închiși în relieful vulcanic care le tăia ca un perete imens orice comunicare cu vecinătățile și avînd o singură ieșire spre lume, cea a țărmului, oamenii de aici au plutit mereu peste Atlantic, spre Hispanoamerica. Atît de mulți încît a fost o vreme cînd Chio s-a mai numit și „Sucursal de Venezuela", aceasta fiind țara aleasă de toți cei plecați. Dar s-au întors. S-au întors pentru că nu puteau altfel. Și cu banii aduși de acolo au reușit un lucru imposibil: *Dar vuelta al volcán*. Adică, au întors vulcanul pe dos. Mai exact, au săpat întreg stratul de lavă, știind că sub el se află pămînt roditor. Au scos pămîntul și-au așezat în locul lui lava sterilă. Peste ea, pămîntul în care au pus roșii și banani. Și Chio n-a mai fost un deșert. Săpînd tunele adînci, uneori de sute și sute de metri prin piatră, au ajuns la izvoare cu apă. Au construit rezervoare, și-au pus peste tot migdali. Azi, cine călătorește spre *Guia de Isora*, imediat ce trece de *Tamaimo* și-ajunge în Chio, și dacă are norocul să facă acest lucru în timpul înfloririi arborilor, are impresia că pătrunde într-o uriașă stampă japoneză: potopul florilor de migdal subjugă orice suflet.

Dar, așa cum am spus, acesta e doar un exemplu. Pentru că în general toți canarienii fac același lucru: mulți dintre palmierii arhipelagului au fost sădiți, pur și simplu, în ghivece de rocă vulcanică. Și mai toate podgoriile, în același fel, pentru fiecare fir de viță de vie ridicîndu-se mai întîi un semicerc din lavă (*sorriba*), în interiorul căruia se adună mai apoi, pumn cu pumn, pămîntul. La fel pentru roșii. Și-același lucru pentru banani. Pentru tot ceea ce crește, înflorește și face rod. Trebuie ca cineva să meargă în Lanzarote pentru a vedea într-adevăr ce înseamnă lupta cu piatra și cît de roditoare poate să fie dragostea pentru țărmul pe care te-ai născut.

Că nu se întîmplă la fel cu toți canarienii, că uneori unii părăsesc arhipelagul pentru totdeauna, că pînă de curînd, obligați unei existențe chinuitoare, alții au fost capabili să plutească în ambarcațiuni rudimentare, purtați pur și simplu de o albie cu pînze, pînă în Hispanoamerica, aproape că nu are importanță. Că cele mai recente statistici venezuelene arată că acolo s-ar afla peste trei sute de mii de canarieni — nu există aproape nici un insular care să nu aibă o rudă peste Ocean — din nou nu are importanță. Înconjurați din toate părțile de apă, ei nu au avut niciodată frontiere. Au plutit și pot pluti la fel de bine spre Spania sau spre Hispanoamerica — niciodată spre Africa de care, chiar dacă sînt atît de aproape, nu se simt legați prin nimic, indiferent de gălăgia care se face în prezent — dar nu pot să-și uite dragostea pentru țărmuri.

22

A fost un timp cînd poate nici canarienii nu știau cît de mare poate să fie această dragoste. Guancii și spaniolii se contopiseră pe atunci, așa cum se contopesc ploile cu apele mării. Fuziunea lor nu mai era doar o legendă, ci o realitate palpabilă în care-și căutau un mod de existență și o atitudine în fața timpului. Corăbiile Spaniei pluteau pe vremea aceea cu toate pînzele sus peste ocean și de fiecare dată, înainte de a ajunge la Cádiz, la Sanlucar de Barrameda sau la Sevilia, treceau prin porturile arhipelagului. Canariile funcționau de aceea ca un fel de anticameră a corăbiilor, unde acestea lăsau o parte din ceea ce aduceau din Indiile occidentale — cum i se mai spunea Noii Lumi —, dar mai ales de unde se aprovizionau cu tot ce le era necesar pentru drum, în primul rînd apă dulce, alimente și îmbrăcăminte.

Exact atunci, coborînd mai ales din Anglia, Franța și Olanda, corsarii au împînzit Atlanticul cu veritabile flote de atac și pradă. Europa, cea care-i refuzase lui Cristofor Columb orice sprijin pentru plecarea sa în prima călătorie, dar care acum cunoștea binefacerile aurului, argintului și a atîtor plante care veneau din Indii — tutunul, cartoful, roșia, porumbul etc. — vroia mai mult decît i se dădea; indiferent de mijloacele folosite. Între acestea, pirateria nu era ceva nou. Încă de pe timpurile

regelui Minos ea devenise o adevărată profesie și se perfecționase mereu, adaptîndu-se oricăror situații. Acum, pe toate mările lumii, din Japonia pînă în Atlantic, corăbiile cu cap de mort revitalizau o tradiție, reconstituind un adevărat imperiu al morții și curajului.

Arhipelagul canarian, anticameră a Spaniei, nu putea să fie ignorat de piraţi. Şi începînd, aproximativ, din anul 1550, Insulele Fericirii aveau să cunoască, una după alta, cele mai neașteptate expediții. Mulți dintre piraţii acelor vremi, adică oameni care acționau pe cont propriu și mulți dintre corsarii cei mai cunoscuți, adică oameni care acționau cu autorizația și sprijinul țării lor, și-au îndreptat corăbiile spre arhipelag, prădîndu-l sau încercînd să intre în stăpînirea lui. Nu vom stărui, firește, în nararea acestui lung episod semănat cu moarte. Dar cîteva din amănuntele lui sînt, credem, absolut necesare.

John Hawkins, celebrul corsar englez, a fost, după unele date, cel mai eficient în acțiunile sale întreprinse în Canare. Fiu al lui Williams Hawkins, cel mai vestit traficant de negri pentru Brazilia, întreprindere care i-a adus titlul de lord de la însăși regina Angliei, John Hawkins n-a rămas mai puțin vestit, desăvîrșind profesia tatălui. Găsind în persoana unui fermier din Tenerife, un anume Pedro Ponte – întotdeauna se găsește o sămînță a trădării – un mare prieten care să-l ocrotească și să-i dea sprijin, el a plutit mult timp, aproape nestingherit, peste Atlantic, făcînd trafic de carne umană. De fiecare dată, în drum sau la întoarcerea din America, Hawkins ancora în Tenerife pentru a-și sărbători succesul în casa lui Pedro Ponte din Adeje. Alteori, pentru schimbarea de decor, se odihnea cîteva zile în Gomera.

Jacques Sores și Jean de Capdeville, doi piraţi francezi, au fost mai puțin norocoși, dar numele lor n-au fost uitate: primul rămîne în istoria arhipelagului prin acțiunea întreprinsă, în iunie 1570, aproape de țărmul insulei La Palma, cînd a atacat galeonul *Santiago*. N-a găsit ceea ce aștepta: la bord se aflau patruzeci de misionari iezuiți care urmau să plece în Brazilia. I-a omorît pe toți, aruncîndu-i în apă și păstrînd galeonul. Cel de-al doilea s-a apropiat tot cam atunci de Gomera, a prădat și ars întreg orașul San Sebastian, după care, în larg, a adăugat la cei patruzeci de misionari uciși de conaționalul său alți doisprezece, aflați în drum spre aceeași Brazilie.

La 11 noiembrie 1585 însuși Diavolul mării, Francis Drake a ancorat în *Puerto de la Luz*, în *Gran Canaria*. Amiral și lord, recunoscut tot de regina Elisabeta a Angliei, căci Drake făcuse să crească brusc tezaurul Coroanei, el se afla acum în fruntea unei flote de douăzeci și nouă de corăbii, gata pentru pradă. Dar cum Drake nu se angaja în atacuri decît atunci cînd era sigur de succes, acum n-a atacat. A privit cu furie fortăreața spaniolă pregătită să scuipe foc peste pînzele lui și s-a îndreptat spre *La Palma*, bănuind că aici norocul va fi mai înțelegător. N-a fost: de pe înălțimea stîncilor, obuzele canariene i-au scufundat repede primele corăbii prinse și de o furtună

pe care piratul nu o prevăzuse. N-a putut ancora – La Palma se mîndreşte şi azi cu victoria asupra celui mai temut dintre corsari – şi-a încercat s-o facă în *Gomera* unde nenorocul i-a fost total. A urmat *Hierro*, debarcînd într-un loc pustiu şi fără a înainta în interiorul insulei. Patru insule şi patru înfrîngeri. Înfrîngeri pe care nu şi le putea îngădui un corsar ca el.

Drake a revenit, de aceea, în Canare, un an mai tîrziu cînd regina Angliei, hotărîtă să pună mîna pe Panama, a binecuvîntat una dintre cele mai bine pregătite expediţii, numindu-i în fruntea ei, pentru prima dată împreună, pe Hawkins şi Drake. Cum amintirea înfrîngerii era proaspătă, Drake l-a convins pe însoţitorul său să treacă mai întîi prin Canare. N-a fost decît o pierdere de timp şi o mare pierdere de oameni şi corăbii căci insularii s-au apărat ca un singur om, iar din singura debarcare reuşită, la Areguineguin, Drake a ieşit mai mult decît umilit văzîndu-şi oamenii ucişi cu parul de prima generaţie de canarieni. Niciodată n-a mai trecut, se pare, prin arhipelag. Dar el nu avea să fie cel de pe urmă.

În una din dimineţile aceluiaşi an, 1586, locuitorii din Lanzarote s-au trezit fără să-i mai aibă pe mulţi dintre ai lor pe ţărm: peste trei sute fuseseră capturaţi în timpul nopţii şi duşi în larg, pe galerele care i-au eliberat numai după ce au fost răscumpăraţi cu bani grei. Şi, firește, nu toţi au putut fi răscumpăraţi. Fărădelegea aceasta era semnată de Murad Reis, cel mereu urmărit de Andrea Doria sau Martin Padilia, corsarul care avusese temeritatea să captureze pînă şi două corăbii papale şi singurul care, din mulţii şi vestiţii piraţi din Mediterană, s-a aventurat dincolo de Gibraltar.

Aproape toţi marii piraţi ai acelor vremi au trecut prin Canare. Neapărat, olandezul Van der Does şi englezul Walter Raleigh. Primul a stăpînit chiar, pentru scurt timp, oraşul Las Palmas, abandonîndu-l pentru că escadra lui (80 de corăbii şi 10 000 de oameni) avea o singură misiune: înfruntarea cu portughezii. Nu înainte de a pierde două mii de oameni în Gomera. Cel de-al doilea, în drum spre aceleaşi Indii occidentale, şi-a îngăduit să „viziteze" şi el cîteva din insulele arhipelagului. Astfel, după Gran Canaria s-a oprit în portul Arrecife, din Lanzarote, iar după aceea în Gomera, unde – de necrezut ! – a început să schimbe daruri cu nora conţilor de aici. De necrezut, dar nu dintr-un capriciu: după primele două vizite, mai ales după cea din Arrecife, unde semănase multă moarte, sir Walter Raleigh avea nevoie de un gest frumos pe care să-l invoce la nevoie în faţa mai marilor săi. Şi l-a invocat. Dar, după cum notează Antonio Rumeu, un mare istoric canarian, ale cărui date le-am folosit în aceste însemnări, gestul frumos nu l-a scăpat de la spînzurătoare.

În sfîrşit, mult, foarte mult mai tîrziu, a fost rîndul marelui Nelson să-şi măsoare puterile cu tenacitatea canariană. Astfel, după victoria de la Cabo de San Vicente şi înfrîngerea de la Cadiz, contraamiralul englez era din ce în ce mai subjugat de ideea de c captura flota Spaniei aflată în Tenerife. Nu se îndoia de reuşita sa.

Şi ca dovadă, istoria a păstrat scrisoarea pe care a redactat-o înainte de a ajunge la Santa Cruz, cerîndu-le autorităţilor de aici să se predea fără nici o împotrivire şi să predea tot ceea ce au, în primul rînd corăbiile, cu toată încărcătura lor. Data scrisorii: 20 iulie 1797. Două zile mai tîrziu, *Theseus* şi toate celelalte vase engleze ancorau în port, aproape sigure că nu vor fi obligate să lupte. Dar Antonio Gutiérrez, comandantul general al arhipelagului, a fost de altă părere. Şi astfel cele trei sute patruzeci de tunuri ale flotei lui Nelson au început să verse foc peste focul împietrit al insulei. Cu debarcări surpriză, cu manevre neaşteptate, cu ocuparea de puncte şi clădiri strategice, cu mulţi morţi de ambele părţi, dar de fiecare dată cu evidenţa înfrîngerii pentru englezi, încleştarea a durat patru zile. În trei rînduri, totuşi, ca şi cînd ar fi fost stăpîni pe insulă, ca nişte adevăraţi lorzi, emisarii lui Nelson au repetat condiţiile amintitei scrisori, contînd, poate, şi pe o slăbiciune psihologică a adversarului. Ceea ce nu s-a întîmplat. În cea de-a patra zi, Nelson însuşi şi-a văzut braţul drept smuls de unul din obuzele trase de un tun spaniol. *Tigre* (tigrul), tunul acela, se păstrează pînă azi pe esplanada muzeului militar din Tenerife. Şi-atunci, cu toată gloria sfărîmată, amiralul a depus armele. Generozitatea canariană şi-a spus în clipele acelea cuvîntul ei, îngrijindu-i pe răniţi, fără vreo deosebire, eliberînd toţi prizonierii, tratîndu-i ca pe egalii lor şi asigurînd flotei învinse alimente şi apă. Nelson, care se va mai numi de aici încolo şi „Ciungul din Tenerife", a redactat atunci cea de a doua scrisoare către generalul Antonio Gutiérrez, mărturisindu-i admiraţia sa, promiţîndu-i să nu mai atace niciodată arhipelagul şi angajîndu-se să ducă el însuşi la Cádiz dovada înfrîngerii sale. Pentru a fi mai convingător şi-a însoţit scrisoarea cu un butoi de bere şi un caşcaval englezesc. La 27 iulie, înconjurînd sudul insulei cu steagurile în bernă, corăbiile amiralului au descărcat în aer patruzeci şi cinci de salve de tun şi-au pornit spre Cádiz. Nelson şi-a îndeplinit toate promisiunile. Iar Tenerife a fost răsplătită cu titlul şi blazonul păstrat pînă azi: „Foare nobilă, foarte leală şi de neînvins".

BUN DE TIPAR : 21.01.1981 ; COLI DE TIPAR : 12,75.

LUCRARE EXECUTATĂ SUB COMANDA Nr. 1586, LA OFICIUL ECONOMIC CENTRAL „CARPAȚI",
ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ „BUCUREȘTII-NOI".

editura sport-turism

O forță uriașă, triumfătoare întotdeauna, răsuna din miile de tuburi de piatră ale țărmului, cu toate timpurile ei, *hohotitoare și certe. Imensă orgă* lichidă în care s-au contopit epoci și depărtări pentru ca omul să aibă timp și să învețe să înfrîngă distanțe.

Știute și închipuite, Insulele Canare veniseră spre mine altfel decît mă așteptasem. Mai întîi ca niște uriașe spinări de animale preistorice, apoi ca niște înspăimîntătoare strigăte ale adîncului împietrite în oglinzile apei și în cele din urmă așa cum sînt cu adevărat, ca un fragment de cosmos pe care natura l-a fixat în Atlantic pentru a păstra în el, în arhive de aer și lavă, o vreme de demult, cea a Genezei și pentru ca oamenii să afle că umanitatea ar fi putut să aibă numai dimensiuni frumoase și fertile.

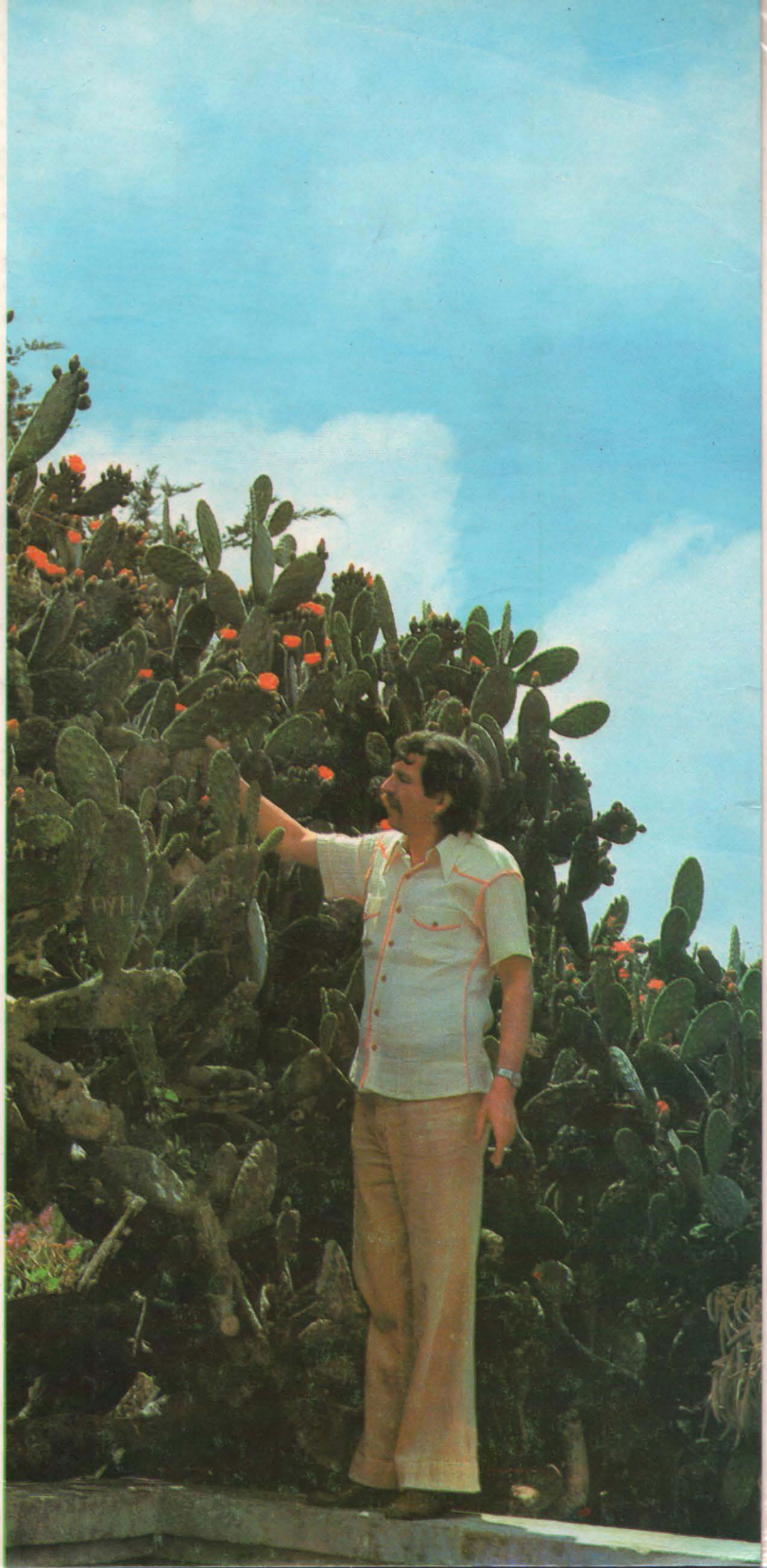

Lei 65